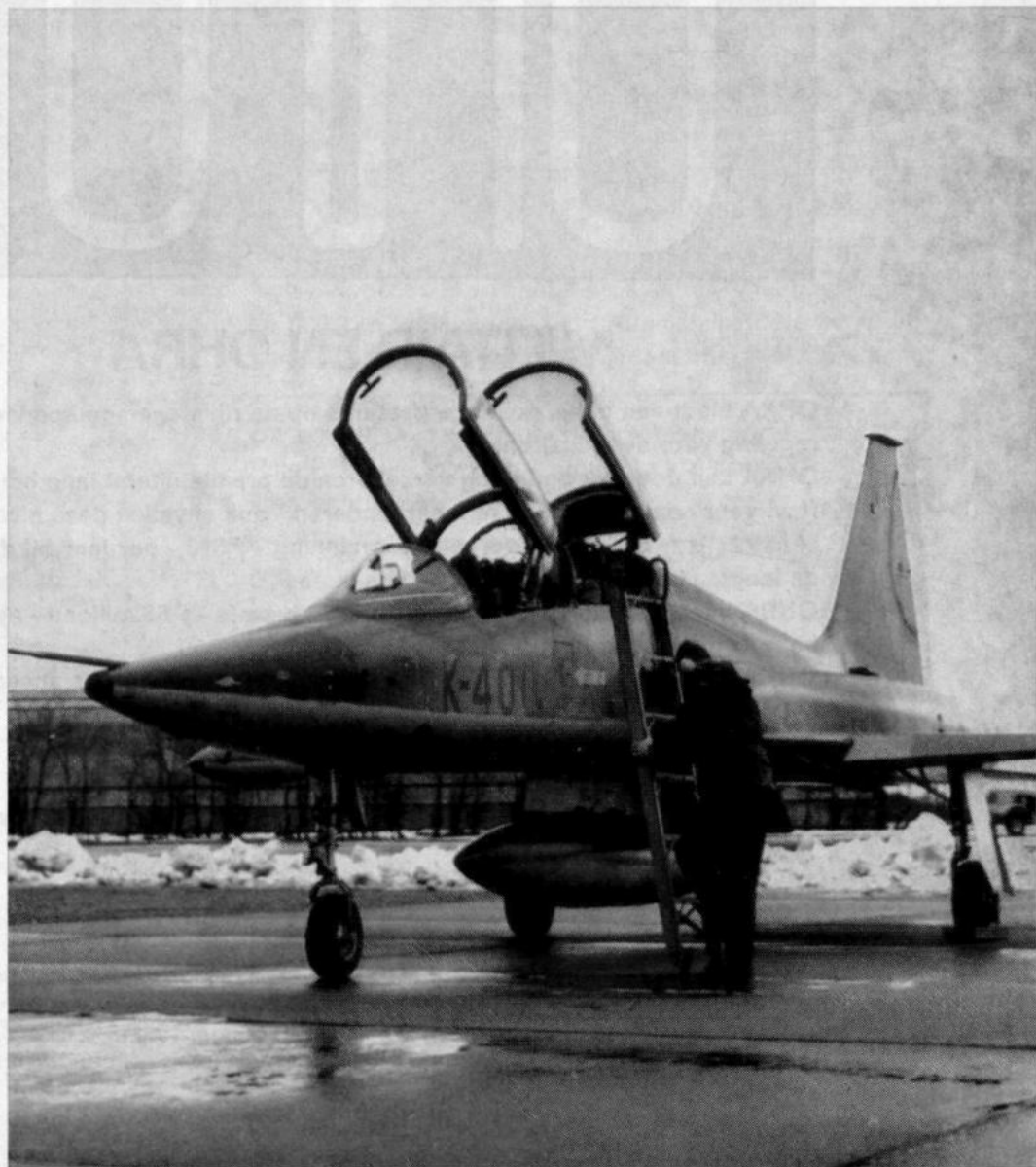

KON. MIL. ACADEMIE
BIBLIOTHEEK
Kasteelplein 10
BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis
brigade-generaal der infanterie

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

M. W. A. Weers
kolonel van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

H. A. Baalj
luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

ir. H. Lankhorst

kolonel van de technische staf

A. Majjers

kolonel der artillerie

G. A. Numan

brigade-generaal der fuseliers

CORRESPONDENTIE

Adm. Militaire Spectator
p/a Bureau Voorlichting MvD,
Spui 32, Den Haag.
Tel.: (070) 72 14 64

ABONNEMENTEN:

f 25,— per jaar
buitenland f 30,— per jaar
losse nummers f 2,50

ADVERTENTIES:

Frankenhorst 28, Sassenheim
Tel.: (02522) 1 06 46
Contractprijzen op aanvraag

NADruk VERBODEN

inhoud

- 46 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht
-
- 47 De Conferentie van Jalta: rails van het IJzeren gordijn
-
- 49 Neo-marxistische visies op de economische functie van de militaire uitgaven en het militair-industriële complex, door drs. H. W. Wenders, luitenant-kolonel der genie
-
- 60 De betekenis van luchtstrijdkrachten bij de aanval op Polen in 1939, door P. J. Duyn, kapitein van de Koninklijke luchtmacht
-
- 71 Geautomatiseerde bestuurlijke informatieverzorging bij de Klu, 3. Naar een integrale bestuurlijke automatiseringsconceptie voor de Klu, door L. Oosters, luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht (slot)
-
- 78 Legerverpleging te velde, door F. W. Horstmann, 1ste Luit.-Kwartiermeester (anno 1875)
-
- 97 Nieuwe uitgave
-
- 98 Uit de vakpers: De doctrine voor de inzet van Amerikaanse strategische wapens en de verdediging van Europa

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 74021(55.1/9t)/LuO 74513 (55.1/9r). Wijziging boekwerk Regelingen inkomsten militairen Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht.

LaO 74022(45/10). Medegebruik van militaire sportaccommodatie door burgersportverenigingen.

LaO 74023(81/38)/LuO 74514(81/34). Gebruik gevarendriehoek door bestuurders van militaire motorvoertuigen.

LaO 74024(23.22/3). Oprichting van het Korps veldartillerie.

LaO 74025(81/15ij)/LuO 74515 (81/15x). Voorschrift reizen en oefeningen buitenland (ROB).

LaO 65028 (51.12/49). Premiereregeling en andere voorzieningen voor technisch specialisten (herdruk blz. 29 t/m 41, november 1974).

LaO 67051 (51.15/77)/LuO 67550 (51.15/77). Buitengewoon verlof ten behoeve van jeugdwerk (herdruk november 1974).

LaO 73005 (55.17/84)/LuO 73504 (55.17/81). Regeling dagelijks reizen tussen de woning en de plaats van

tewerkstelling militairen land- en luchtmacht 1972 (herdruk blz. 5 t/m 10, november 1974).

LaO 74026 (53/53a). Herinneringsmedaille Rampenbrigade.

LaO 74027 (52/16)/LuO 74520 (52/16). Besluit krijgstuuchtelijke geldboeten.

LuO 74516 (23.1/76). Instelling commissie van advies opleiding tot officier voor speciale diensten van de KLu.

LuO 74517 (55.17/83). Regeling tegemoetkoming studiekosten voor beroepsmilitairen van de KLu die worden benoemd tot officier voor speciale diensten.

LuO 74518 (78/147). Voorschrift opleiding algemene ontwikkeling voor toelating tot de opleiding tot officier voor speciale diensten van de KLu.

LuO 74519 (78/148). Voorschrift opleiding tot officier voor speciale diensten van de KLu.

☆

Lamed 036-74(21.2/23). Instructie postbehandeling en archiefbeheer Kl.

Lamed 037-74(56/57)/Lumed 525-74 (56/45). Wet titel „ing.”.

Lamed 038-74(78/410). Opleiding voor sergeant-majoor materieelbeheerder bij het dienstvak der intendance.

Lamed 039-74(78/411)/Lumed 526-74 (78/146). Opleiding voor adjudant-onderofficier der militaire administratie.

Lamed 040-74(51.15/101)/Lumed 527-74(51-15/94). Dienst op 5 mei 1975.

Lamed 041-74 (21/40a). Beperking drukwerk.

Lamed 042-74 (53/56). Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier.

Lamed 044-74 (51.12/50c)/Lumed 530-74 (51.12/43c). Vaststelling extra toelage voor het studiejaar 1974/75.

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

4e opgave van wijzigingen op VS 9-513 (Pistool M 46, Browning FN, 9 millimeter, H.P.);

4e opgave van wijzigingen op VS 9-514 (Pistoolmitrailleur, 9 millimeter, UZI, M61).

Deze wijzigingen op verzoek van DKMG-MVA5 hebben tot doel de taak en inspecties door de onderhoudsmonteur draagbare wapenen met betrekking tot deze wapenen in deze voorschriften op te nemen. Tevens zijn enkele andere verbeteringen in de tekst aangebracht.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit schriftelijk kenbaar dienen te maken bij het Ministerie van Defensie, Afdeling CPD, Bagijnestraat 36, Den Haag.

De Conferentie van Jalta: rails van het IJzeren gordijn

* * Dertig jaar geleden, van 4 tot 11 februari

* 1945, vergaderden de drie geallieerde oorlogsleiders Churchill, Roosevelt en Stalin op het grondgebied van de Sovjet-Unie, in Jalta op de Krim. Hun conferentie had ten doel, de definitieve ondergang van de gemeenschappelijke vijand voor te bereiden en plannen te maken voor het leggen van een hechte grondslag waarop, te zamen met de andere bondgenoten, een duurzame wereldvrede zou kunnen worden gevestigd. De tijd daarvoor was rijp, de overwinning op Hitler-Duitsland lag binnen handbereik. De Westelijke geallieerden hadden het Ardennenoffensief van eind 1944 weten te keren en stonden aan de Rijn. In het Oosten bereidde het Rode Leger zich aan de Oder voor op de stormloop naar Berlijn. Slechts een wonder zou Hitler nog kunnen redden, maar de enige kans daarop — een alsnog uiteenvallen van het zegevierende bondgenootschap — zou een illusie blijven zolang de Grote Drie erin slaagden hun meningsverschillen onder controle te blijven houden. Dat leek geen onmogelijke opgave, nu ten langen leste de coördinatie der wederzijdse strategieën tot stand was gebracht en hun operaties op de buitenlijnen met succes werden bekroond.

Het is dan ook begrijpelijk dat in Jalta eerder zou worden gestreefd naar een versteviging van de onderlinge banden dan naar een op de spits drijven van de tegenstellingen. In het licht van dat streven hadden zelfs de Britse en Amerikaanse delegaties géén gezamenlijke gedragslijn afgesproken, hoewel zij tijdens hun voorbespreking, op 2 februari op Malta, daartoe ruimschoots gelegenheid hadden kunnen vinden: Roosevelt had Stalin geen redenen tot argwaan willen geven over een mogelijk Anglo-Amerikaans samenspannen tegen de Sovjetbelangen. Het gevolg van die — ter andere zijde waarschijnlijk nooit geloofde — opstelling was evenwel, dat de Westelijken in Jalta zeker niet die hechte eenheid konden demonstreren waarop Churchill zo vurig had gehoopt. Daardoor kon het niet uitblijven, dat de grootste winst zou gaan toe-

vallen aan de staat die zich al lang had toegelegd op een *strategie voor de lange termijn*, waarin de politieke en de militaire aspecten volledig waren geïntegreerd, en waarin de *tijdelijke partners* uit de Tweede Wereldoorlog slechts bij toeval die rol vervulden omdat zij in het grote geheel de tegenstanders waren uit het kapitalistische kamp waaraan Lenin in 1917 de niet-aflatende oorlog had verklaard. De coördinatie der wederzijdse strategieën, zoals hiervoren aangeduid, was dan ook uitsluitend gericht op het militaire samengaan om de strijd tegen Hitler-Duitsland en Japan te winnen... einddoel voor het Westen doch tussengelegen doel voor het Kremlin!

De onderhandelingspositie van Stalin in Jalta was zeer sterk. De verplaatsing van de Duitse strategische reserve naar het Westeuropese operatieterrein had hem de gelegenheid geschonken het Rode Leger tot diep in Midden-Europa te laten doorstoten. Daarbij had hij bovendien het Westen aan zich verplicht doordat men daar die doorstoot niet anders kon opvatten dan als een ontlastingsoffensief in het kader van de buitenlijnenstrategie.

In die situatie kon de Sovjet-Unie de vruchten gaan plukken. De invloedssferen van de Grote Drie werden in Jalta vrij duidelijk afgebakend en daarbij kon de Sovjet-Unie zich verzekeren van de zeggenschap over het begeerde *cordon sanitaire* in Oost-Europa. De Russische grens werd een fors eind in westelijke richting opgeschoven tot de zg. Curzonlijn, in eerste aanleg ten koste van Polen, dat ter compensatie evenwel zou worden schadeloos gesteld met een flink brok Duits territorium zodat het toch — voor zover daaraan tegenover het te verdelen Duitsland nog behoefte mocht bestaan — als een voldoende krachtige bufferstaat zou kunnen blijven fungeren.

Weliswaar werden in Jalta nog meer zaken besproken en meer afspraken gemaakt, maar die waren voor Europa minder bepalend. Van wezenlijk belang was, dat de rails werden gemonteerd waar-

aan niet lang daarna het IJzeren gordijn zou worden dichtgeschoven. Dat de Sovjet-Unie de kansen daartoe als op een presenteerblad kreeg aangeboden is wel grotendeels te wijten aan het bijna naïeve idealisme van de Amerikaanse president die genoeg nam met vage afspraken enerzijds en uitstel van bindende beslissingen anderzijds. Dat vervolgens de Sovjet-Unie die kansen heeft kunnen verzilveren moet voor een niet gering deel worden geweten aan het blinde vertrouwen van het Westen in haar toezeggingen dat zij zich níét zou mengen in de binnenlandse aangelegenheden van de betrokken landen, dat zij er haar eigen sociale

structuur níét zou invoeren, dat er géén bolsjewisering of sovjetisering zou plaatsvinden...

Ontegenzeggelijk heeft het Westen uit de gebeurtenissen sinds de conferentie van Jalta veel lering getrokken. Het heeft leren inzien dat de doelstellingen van een strategie op lange termijn zeer goed kunnen worden bevorderd met een schijnbaar anders gerichte opstelling op kortere termijn. Het is te hopen dat die lessen niet zullen worden vergeten: waar de rails ál te gemakkelijk kunnen worden aangebracht, is het dichtschuiven van het gordijn slechts kinderspel.

Neo-marxistische visies op de economische functie van de militaire uitgaven en het militair-industriële complex

drs. H. W. Wenders

luitenant-kolonel der genie

In de discussie over de mogelijkheid en consequenties van een algehele of gedeeltelijke ontwapening wordt, behalve op de politieke en militaire factoren van deze problematiek, veel nadruk gelegd op de onmiskenbaar belangrijke economische aspecten hiervan. Daarbij wordt primair gedacht aan de economische gevolgen voor diegenen die aan de bewapening hun positie en inkomen te danken hebben, i.c. het personeel dat werkzaam is bij het militaire apparaat en de bewapenings-industrie, of wiens werkkring op de een of andere wijze daarvan afhankelijk is. Doorgaans wordt daarbij ervan uitgegaan dat het bij of ten behoeve van het militaire apparaat werkende personeel in belangrijke mate kan worden ingeschakeld bij de uitbreiding van de productie in de particuliere sector en voor niet-militaire overheidstaken. In deze gedachtengang wordt niet ontkend dat een gehele of gedeeltelijke ontwapening voor bepaalde bedrijfstakken negatieve consequenties zal hebben. Een voor ieder land aan de heersende economische situatie aangepast pakket, tijdig voor-

bereide tegenmaatregelen en een zekere geleidelijkheid in het ontwapeningsproces, zullen echter ertoe leiden dat ontwapening in haar algemeenheid geen nadelige economische gevolgen heeft. Aangezien vrijgekomen produktiefactoren voor andere doeleinden kunnen worden gebruikt, zal ontwapening in feite economische vooruitgang betekenen [1].

Het uitgangspunt waarop deze benadering is gebaseerd is, dat de economische ontwikkeling primair wordt bepaald door de gesommeerde vraag van de particuliere en de overheidssector. De aard van de overheidsuitgaven is in deze gedachtengang minder relevant. Deze visie houdt in dat een onderlinge substitutie van niet-militaire overheidsuitgaven en defensieuitgaven geen specifieke macro-economische consequenties heeft. Overheidsuitgaven voor civiele voorzieningen kunnen de militaire uitgaven vervangen zonder structurele macro-economische gevolgen.

Tegengesteld aan de hierboven geschetste benadering is de — op neo-marxistische theorieën gebaseerde — opvatting dat de militaire uitgaven in het economische proces van het laatkapitalisme een essentiële functie vervullen. Ontwapening is binnen het kapitalistische systeem als gevolg van aan het systeem inherente factoren niet mogelijk. Deze theorieën trachten daarmee de hoge militaire uitgaven en de permanente bewapeningswedloop te verklaren uit een analyse van het kapitalistische systeem als geheel. In dit kapitalistische systeem vervult de bewapening twee belangrijke functies: zij dient als instrument voor de politiek en als stabilisator van het economische systeem. De militaire uitgaven zijn een bewust gehanteerd middel om conjuncturele verstoringen te vermijden of te beperken en de economische groei te continueren. Deze theorieën trachten in dit kader tevens een antwoord te geven op de vraag hoe uit macro-economisch gezichtspunt het militair-industriële complex (de politieke, militaire en industriële verstrengeling van groepen wier belangen convergeren op de militaire uitgaven) voortkomt

De plaats van het militaire apparaat en de daarop gerichte industrie in het economische bestel van een land of groep van landen is reeds door verscheidene schrijvers besproken. Sommige auteurs belichten de negatieve kanten, anderen pleiten voor een meer positieve waardering. Zowel aan de onder- als aan de overschatting van de economische aspecten blijkt veelal een specifieke maatschappijvisie ten grondslag te liggen. In nevenstaande beschouwing analyseert de schrijver een aantal van die visies, en wel die van de neo-marxisten, die hij op een reeks van punten rationeel weet te weerleggen; op andere punten geeft hij blijk hun mening ten dele te kunnen onderschrijven. Voor wie het daarin met hem oneens mocht zijn, staat — als gebruikelijk — de rubriek „Meningen van anderen” open.

Hoofddred.

uit de rol die het militaire apparaat en de wapen-industrie in het laatkapitalisme spelen.

Het is evident dat in deze benaderingswijze de repercussies van een gehele of gedeeltelijke ontwapening een belangrijke verklaringsgrond vormen. Het feit dat na de Tweede Wereldoorlog de militaire uitgaven op een hoog peil zijn gehouden en diverse westerse industriële landen zijn geconfronteerd met een vaak chronische werkloosheid en een tendens tot overproductie, vormen een voedingsbodem voor de bovengeschetste visie.

Dit artikel handelt over de macro-economische functie van de militaire uitgaven in de westerse industriële landen. Meer in het bijzonder wordt getracht na te gaan of en in hoeverre de stelling juist is, dat in de westerse industriële landen de militaire uitgaven uit macro-economisch gezichtspunt een noodzakelijke voorwaarde in het economische systeem vormen.

Ten einde de weergegeven stelling te toetsen, zullen de belangrijkste neo-marxistische theorieën met betrekking tot de macro-economische functie van de militaire uitgaven in het laatkapitalisme worden weergegeven. De veronderstelde functie zal vervolgens in de vorm van enkele hypothesen worden uitgewerkt. Daarna zal een poging worden gedaan deze hypothesen aan de hand van grotendeels empirische gegevens te toetsen.

Het onderzoekveld beperkt zich tot de westerse, hoog-geïndustrialiseerde landen. Kenmerkend voor deze laatkapitalistische landen is dat zij in een stadium van ontwikkeling verkeren waarin in de particuliere sector in belangrijke mate monopolievorming plaatsvindt en de overheid op grote schaal in het economische proces intervenueert.

Neo-marxistische theorie van Mandel

In zijn recente boek „Der Spätkapitalismus” [2] tracht de neo-marxist Mandel de functie van de militaire uitgaven en de permanente bewapeningswedloop te verklaren uit de wijze waarop in het kapitalistische systeem de productie maatschappelijk is georganiseerd (de economische orde). De aanwezigheid van niet-gebruikte productiecapaciteit is in de marxistische visie het centrale probleem in de (laat)kapitalistische landen. Gezien de rol die de permanente groei van de militaire sector daarbij speelt, vormt deze sector daarmee een structureel aspect van het laatkapitalisme.

Bij het analyseren van het korte- en lange-termijneffect van de militaire uitgaven neemt het marxistische begrip *reproductie* in de benadering van

Mandel een centrale plaats in. Volgens Marx wordt het grootste deel van de productie gebruikt om te reproduceren, dat wil zeggen om de productiefactoren van de twee basissectoren van de economie, namelijk de sector die de produktiemiddelen maakt en de sector die de consumptiegoederen produceert, in stand te houden. Het merendeel van de consumptiegoederen reproduceert arbeidskracht, hetgeen inhoudt dat de arbeiders de beschikking krijgen over consumptiegoederen, zodat zij in staat zijn arbeidsprestaties in de vereiste omvang te leveren en te blijven leveren. De productie in de produktiemiddelensector reproduceert kapitaalgoederen, nl. machines, grondstoffen, gebouwen, enz.

Evenals voor de produktiemiddelen- en consumptiegoederensector, zijn voor het militaire apparaat en de wapenindustrie (in de benadering van Mandel de derde sector van de economie) arbeidskrachten en kapitaalgoederen nodig. Zolang er niet-gebruikte kapitaalgoederen en arbeidskrachten beschikbaar zijn, kunnen de militaire uitgaven leiden tot economische groei in de twee basissectoren. Voor de instandhouding van het militaire apparaat zijn namelijk arbeidskrachten, machines en grondstoffen nodig. Door de hieruit voortvloeiende uitbetaling van lonen wordt koopkracht gecreëerd waarmee extra consumptiegoederen worden gekocht. Als gevolg hiervan wordt een cumulatief proces van economische expansie in gang gezet.

In tegenstelling tot de twee basissectoren in het economische systeem, die namelijk producten voortbrengen waarmee de productiefactoren in stand worden gehouden, leveren het militaire apparaat en de wapenindustrie echter geen bijdrage aan het reproductieproces. De militaire uitgaven leiden, door het scheppen van koopkracht, op korte termijn tot een hogere productie in alle sectoren en daarmee tot een vergroting van de meerwaarde¹, maar zij leveren geen directe bijdrage tot de uitbreiding van de productiecapaciteit en de toeneming van de productie.

Het belangrijkste macro-economische effect van de militaire uitgaven wordt nu gevormd door de toeneming van de winsten bij de bedrijven die militaire goederen produceren of diensten verlenen. Deze — buiten het eigenlijke reproductieproces om verkregen — winsten kunnen op verschillende wijzen worden aangewend. Wanneer deze

¹ Meerwaarde: de geldswaarde van het maatschappelijk meerprodukt, d.w.z. de productie voortgebracht door de factor arbeid die niet voor de instandhouding daarvan wordt verricht. Onder bepaalde voorwaarden is de meerwaarde gelijk aan de totale winst.

extra winsten uitsluitend in de wapenindustrie worden geïnvesteerd, zal de economische groei vroeg of laat zijn grens bereiken. Deze groei zal worden voortgezet tot het moment waarop de aanwezige niet-gebruikte arbeidskrachten en produktiemiddelen door de wapenindustrie zijn geabsorbeerd. In de westerse industriële landen wordt echter sinds de Tweede Wereldoorlog een gedeelte van de door de wapenproduktie mogelijk gemaakte winsten in de basissectoren geïnvesteerd, zodat een continuering van de economische groei mogelijk blijft.

In de laatkapitalistische landen is daarmee sinds de Tweede Wereldoorlog de permanente groei van de militaire uitgaven en de wapenindustrie een structureel verschijnsel geworden. Een deel van de beschikbare produktiefactoren functioneert niet meer in het reproductieproces. Onproductieve uitgaven zijn noodzakelijk om — via het creëren van koopkracht — extra winsten te realiseren. Doordat in belangrijke mate wordt geproduceerd zonder de produktiecapaciteit direct te vergroten, wordt in de industriële landen een *verspillingssector* geïntroduceerd. Deze, door de overheid gefinancierde, verspillingsector wordt in het laatkapitalisme bewust gehanteerd om de effecten van economische crises te kunnen temperen en stagnatie te voorkomen.

Mandel geeft eveneens een verklaring voor het feit dat in het laatkapitalisme het militaire apparaat en de wapenindustrie bij uitstek de functie van verspillingsector vervullen. Hij leidt dit af uit de omstandigheid dat de bewapeningssector — in tegenstelling tot de particuliere sector of de niet-militaire overheidssector — verhoudingsgewijs gunstige investeringsmogelijkheden voor vrijgekomen fondsen schept. Het overhevelen van de voor militaire doeleinden vereiste personele en materiële hulpbronnen naar de particuliere sector of de niet-militaire overheidssector, is zijns inziens slechts zeer beperkt mogelijk.

Uitbreiding van de consumptiegoederensector zou tot verhoging van de produktie in deze sector leiden. Ten einde de geproduceerde goederen te kunnen kopen zullen de reële lonen moeten stijgen, hetgeen tot gevolg heeft dat de winstvoet in de bedrijven daalt. Indien de winstoverschotten uitsluitend in de eerste basissector, die van de produktiemiddelen, worden geïnvesteerd, zal de overcapaciteit alleen nog maar toenemen. Een economische crisis of stagnatie zal het gevolg zijn.

De uitbreiding van de niet-militaire overheidssector is — eveneens als gevolg van de kapitalistische produktiewijze — slechts in zeer beperkte mate

mogelijk. Indien collectief meer voorzieningen op het gebied van onderwijs, nationale gezondheidszorg, huisvesting en openbaar vervoer ter beschikking worden gesteld, dan stijgt daardoor dat deel van het nationale inkomen dat voor de factor arbeidskrachten (de inkomensquote) wordt gebruikt en daalt de meerwaarde. Een neiging tot vertraagde kapitaalaccumulatie en relatieve stagnatie zal waarneembaar zijn.

De militaire uitgaven en de bewapeningsindustrie werken stabiliserend op de steeds terugkerende crises in het laatkapitalisme. De voortdurende dreiging van overproduktie wordt tegengegaan door een groot deel van de produktie onafhankelijk te maken van de consumptie van de bevolking.

Visie van Baran en Sweezy

Een eveneens op de marxistische theorie gebaseerde benadering van de functie van de militaire uitgaven in de laatkapitalistische landen is weergegeven in het door *Baran* en *Sweezy* geschreven boek „Monopoly capital” [3]. Naar de mening van deze auteurs zijn de militaire uitgaven noodzakelijk om het functioneren van het economische systeem van de industriële landen mogelijk te maken. Centraal in hun benadering staan de begrippen *surplus* en de *absorptie* van dit surplus.

Als gevolg van het feit dat de structuur van het kapitalisme fundamenteel is gewijzigd sinds Marx zijn theorieën formuleerde (onder meer door het ontstaan van grote concerns en de daarmee gepaard gaande monopolioïde marktform), vervangen zij de marxistische wet van de voortschrijdende daling van de gemiddelde winstvoet door die van het stijgende surplus. Het begrip surplus duidt het verschil aan tussen de waarde van de totale produktie van een samenleving en de maatschappelijk noodzakelijke kosten daarvan. Dit surplus neemt in het kapitalistische stelsel steeds toe. De monopolioïde marktform verschaft de grote concerns de mogelijkheid de prijzen, de produktieomvang en de aard en omvang van de investeringen te beheersen en daarmee de winst(marge) te bepalen.

Naarmate het nationale produkt groeit zullen de winsten toenemen. Het voortdurend herinvesteren van de groeiende winsten heeft tot gevolg dat de produktiecapaciteit sneller toeneemt dan de produktie. De kapitalistische produktiewijze leidt tot een groei van het nationale produkt — en daarmee gepaard gaande tot een tendentiële stijging van het surplus — zonder tegelijkertijd een ingebouwd mechanisme te verschaffen dat dit surplus

absorbeert. Hierbij dient te worden bedacht dat pas van absorptie van het surplus kan worden gesproken nadat de vervangingsinvesteringen (op basis van vrijgekomen afschrijvingsfondsen) zijn gerealiseerd. Er ontstaat een groeiend investeringszoekend fonds dat de normale (her)investeringsmogelijkheden in steeds grotere mate overtreft. Daar de consumptie achterblijft bij de voor het doen van investeringen en het maken van winst noodzakelijke vraag, ontstaan er afzetproblemen. Naarmate de bezettingsgraad van de kapitaalgoederen geringer wordt, zullen de winsten dalen.

Het zonder meer herinvesteren van het surplus in de particuliere sector biedt onvoldoende mogelijkheden. Slechts exogene oplossingen kunnen leiden tot een absorptie van het surplus. Deze absorptie vindt in de kapitalistische landen plaats via:

- verkoopbevordering;
- overheidsuitgaven, in het bijzonder militaire uitgaven.

Verkoopbevordering impliceert het creëren van vraag, zelfs voor goederen die maatschappelijk geen nut hebben. Deze gedachte loopt parallel aan die van *Galbraith*. De planning van de productie vereist een vaste afzet tegen stabiele winstgevendende prijzen. Ten einde zich van een vaste afzet te verzekeren is beïnvloeding van de vraag van de consument door de grote ondernemingen noodzakelijk [4].

Militaire uitgaven hebben de belangrijke functie winstoverschotten uit de particuliere sector te absorberen. De functie van de militaire uitgaven is een gedeelte van de door structurele crises van het laatkapitalisme aanwezige winstoverschotten, die onvoldoende rendement in particuliere investeringen opleveren, rendabel te maken en daarmee de omvang van de onvermijdelijke economische crises te voorkomen of te beperken.

Onmogelijkheid van conversie

Beide in beschouwing genomen marxistische benaderingen signaleren de noodzaak van een door de overheid gefinancierde verspillssector in het laatkapitalistische systeem. De militaire uitgaven vervullen hierbij de functie van de uit macro-economisch gezichtspunt noodzakelijke verspilling. Mandel toont de noodzaak van een verspillssector aan uit het reproductieproces, Baran en Sweezy doen dat uit het groeiende economische surplus dat in de particuliere sector geen investeringsmogelijkheden vindt.

In beide theorieën wordt de mogelijkheid van *conversie*, van overheveling van militaire uitgaven

naar de niet-militaire overheidssector als nauwelijks realiseerbaar gezien. De argumenten hiervoor zijn bij Mandel zuiver marxistisch. Uitbreiding van de civiele overheidssector zou leiden tot een verhoging van de levensstandaard van de arbeiders waardoor de factor arbeid in waarde stijgt. Het gevolg hiervan zal zijn dat de meerwaarde daalt, hetgeen onaanvaardbaar is in het kapitalistische systeem. Baran en Sweezy wijzen eveneens op de mogelijkheid van conversie, maar stellen dat politieke krachten — met name het militair-industriële complex — deze niet toelaten. In hun ogen is de onmogelijkheid van conversie niet een economisch, maar een politiek probleem. Beide argumentaties zijn onbevredigend en ten dele tegenstrijdig.

Reich, wiens ideeën parallel lopen aan die van Baran en Sweezy, gaat dieper in op de alternatieve allocatie van middelen in de overheidssector [5]. Hij verwerpt de stelling dat bij het stimuleren van de economie iedere vorm van uitbreiding van de totale vraag dezelfde functie vervult, met andere woorden dat de samenstelling van de totale vraag weinig relevant zou zijn. De grote voordelen verbonden aan het hanteren van het militaire apparaat als verspillssector geeft Reich als volgt weer.

a. De militaire uitgaven betreffen bestedingen die als aanvulling op de particuliere investeringen en consumptie fungeren en treden daardoor vrijwel niet in concurrentie hiermee, zoals dat wel het geval is bij de meeste niet-militaire overheidsuitgaven (bv. woningbouwsubsidie, vervoersfaciliteiten). Er is dan ook geen belangengroep die — uit economische overwegingen — tegen een hoog defensiebudget in verzet komt.

b. Bij de bewapening is een snelle, geprogrammeerde veroudering mogelijk. De ideologie van de koude oorlog verschaft een rechtvaardiging voor de behoefte aan steeds meer geavanceerde wapensystemen. Deze snelle veroudering leidt ertoe dat bij wapensystemen veelal sprake is van een eenmalige productie; kapitaalvernietiging vindt snel plaats.

c. De verspilling manifesteert zich niet in die mate als andere overheidsverspillingen zouden doen, aangezien het grote publiek niet direct wordt geconfronteerd met de doorstroming van wapensystemen binnen het militaire apparaat.

Bij de niet-militaire collectieve voorzieningen gelden de bovengeschetste argumenten niet of in mindere mate. Sociale voorzieningen, in de omvang als de defensie-uitgaven, zijn — aldus Reich

— als verspillingselement geen reëel substituut, omdat de investeringen ten behoeve van deze voorzieningen minder snel verouderen en de mate van potentiële verspilling geringer is, daar in deze sector snel een verzadiging optreedt (bv. op het gebied van vervoers- en geneeskundige voorzieningen). Voorts wordt door deze voorzieningen de kapitalistische produktiewijze nadelig beïnvloed, daar deze voorzieningen in concurrentie treden met de particuliere belangen (collectieve woningbouw-, vervoers- en onderwijsvoorzieningen versus overeenkomstige voorzieningen in de particuliere sector). Reich concludeert dan ook:

A capitalist economy with inadequate aggregate demand is much more likely to turn to military than to social spending because the former is more consistent with private profit and the social relations of production under capitalism.

Met betrekking tot de noodzaak van het hanteren van een verspillingsproduktie in het kapitalistische systeem, treffen wij sterk verwante ideeën aan bij Galbraith. Ten aanzien van de aard van het verste macro-economische verspillingselement geeft hij echter blijk van een meer genuanceerde visie.

Galbraith wijst erop dat de militaire uitgaven niet de enige mogelijkheid zijn om de totale vraag hoog te houden. Zijns inziens kunnen voor dit doel ook andere, meer sympathieke, vormen van verspilling worden gebruikt. Hieraan dient echter de voorwaarde te worden gesteld dat deze substitutie betrekking heeft op technologisch vergelijkbare, dat wil zeggen gecompliceerde projecten zoals het ruimte- of oceanonderzoek [6]. Ook bij andere gelegenheid beklemtoonde hij dat conversie mogelijk is en in de Verenigde Staten zelfs zeer urgent. Een overheveling van voor militaire doeleinden bestemde gelden naar de sector van de sociale voorzieningen vormt een *politiek* probleem. Het is een probleem van de maatschappelijke prioriteitenstelling [7].

Evaluatie

In het licht van de eerder geschetste neo-marxistische theorieën zouden de volgende vragen kunnen worden gesteld. In hoeverre zijn de militaire uitgaven uit macro-economisch gezichtspunt een noodzakelijke voorwaarde voor het functioneren van het laatkapitalistische systeem? Is, naarmate een land een hoger materieel welvaartspeil heeft bereikt en in die zin „kapitalistischer” is, de omvang van de militaire uitgaven groter? Voorkomt

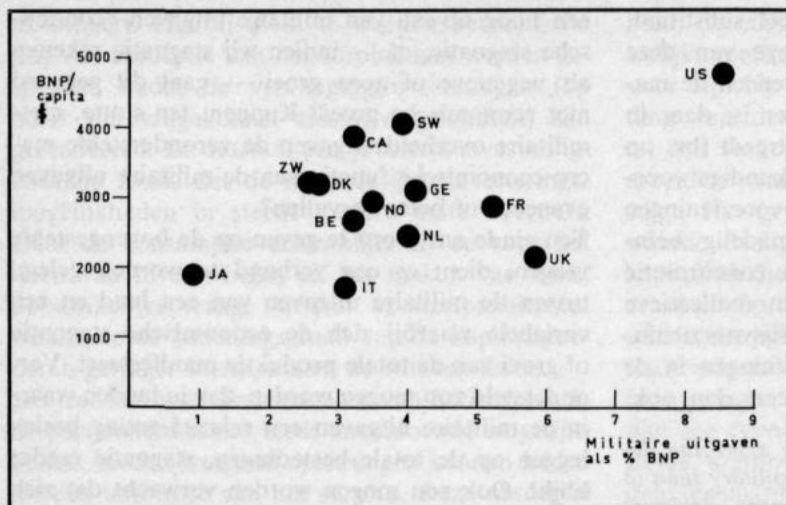
een hoog niveau van militaire uitgaven economische stagnatie, of — indien wij stagnatie rekenen als negatieve of geen groei — gaat dit gepaard met economische groei? Kunnen, ten slotte, niet-militaire overheidsuitgaven de veronderstelde macro-economische functie van de militaire uitgaven eveneens of beter vervullen?

Ten einde antwoord te geven op de bovengestelde vragen, dient er een verband te worden gelegd tussen de militaire uitgaven van een land en een variabele waarbij zich de economische stagnatie of groei van de totale produktie manifesteert. Verondersteld zou mogen worden dat in landen waarin de militaire uitgaven een relatief gering beslag leggen op de totale bestedingen, stagnatie eerder blijkt. Ook zou mogen worden verwacht dat zich in de landen waar de niet-militaire overheidsuitgaven een verhoudingsgewijs groot deel van de nationale produktie betreffen, eerder de neiging manifesteert van geen of een geringere mate van groei. Naarmate een land een hoger welvaartspeil heeft bereikt en daarmee in sterkere mate met de effecten van (over)verzadiging en het probleem van de surplusabsorptie wordt geconfronteerd, zou het een relatief groter deel van de overheidsuitgaven aan de defensie dienen te besteden.

Als maatstaf voor economische groei, respectievelijk stagnatie, kan de reële groeivoet van het bruto nationaal produkt worden gebruikt. Hoewel de beperktheid van het hanteren van deze maatstaf voor economische groei en stagnatie wordt onderkend, kan hij — mede omdat bij het onderhavige onderzoek de verbanden tussen landen met verschillende niveaus van economische ontwikkeling worden weergegeven — voldoende bruikbaar zijn om enkele conclusies te trekken. Ten einde de invloed van de bevolkingsgroei op het nationaal produkt te elimineren wordt in het vervolg de reële groei van het bruto nationaal produkt per hoofd van de bevolking gehanteerd. Als maatstaf voor de militaire uitgaven van de verschillende landen is de omvang van deze uitgaven als een percentage van het bruto nationaal produkt gekozen.

Aan de hand van een veronderstelde relatie tussen de hoogte van de militaire, respectievelijk niet-militaire overheidsuitgaven en de economische groei zouden op basis van de behandelde neo-marxistische theorieën de volgende *hypothesen* kunnen worden geformuleerd.

1. Er bestaat een positieve relatie tussen het materiële welvaartspeil van een land en de hoogte van de militaire uitgaven.

Afb. 1 Relatie tussen bruto nationaal produkt per hoofd in US dollars (1970) en militaire uitgaven (periode 1960-1971)

(Bron: National accounts of OECD countries (1972)18. SIPRI Yearbook (1974) app. 8C)

BE België, CA Canada, DK Denemarken, FR Frankrijk, GE Bondsrepubliek Duitsland, IT Italië, JA Japan, NL Nederland, NO Noorwegen, SW Zweden, UK Verenigd Koninkrijk, US Verenigde Staten, ZW Zwitserland

2. Tussen de omvang van de defensie-uitgaven en de gemiddelde groei van de economie bestaat een positief verband.

3. Substitutie van militaire uitgaven door niet-militaire overheidsbestedingen zal resulteren in een neiging tot een (relatief gezien) geringere economische groei.

Voorts zou op basis van de opvattingen van Baran, Sweezy en Reich de volgende conclusie kunnen worden getrokken.

4. In de westerse industriële landen is een overheveling van overheidsbestedingen van de militaire naar de niet-militaire overheidssector op politieke gronden slechts in beperkte mate mogelijk.

Ten einde de diverse hypothesen te toetsen zijn enkele economische indicatoren van de dertien „meest kapitalistische” landen in verband gebracht met de omvang van de militaire uitgaven. Ter toetsing van de hypothese dat er een positieve relatie bestaat tussen het materiële welvaartspeil en de omvang van de militaire uitgaven, is in afb. 1 het verband tussen het bruto nationaal produkt per hoofd en de omvang van de militaire uitgaven als percentage van het nationaal produkt weergegeven.

Uit de geïllustreerde verbanden kan de volgende globale conclusie worden getrokken. Indien het meest welvarende land (US) en het op een na minst welvarende land (JA) van de in afb. 1 weergegeven kapitalistische landen buiten beschouwing worden gelaten, bestaat er geen aanwijzing te veronderstellen dat in meer welvarende landen de omvang van de militaire uitgaven verhoudingsgewijs hoger zou moeten zijn. Indien de Verenigde Staten en Japan als atypisch worden beschouwd,

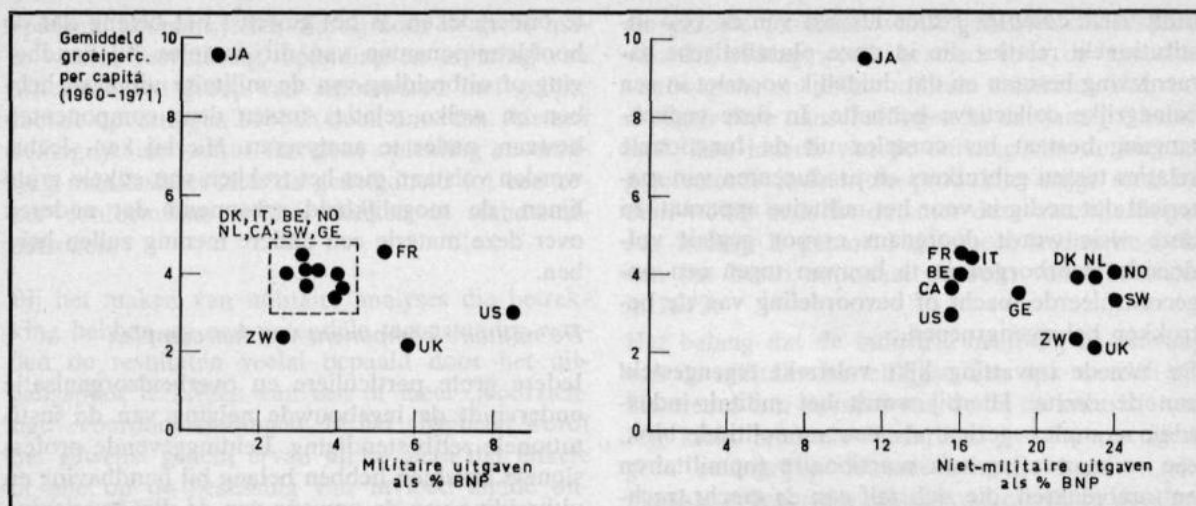
kan hypothese 1 in de realiteit geen stand houden. De hypothesen 2 en 3 worden getoetst door een verband te leggen tussen de militaire, respectievelijk niet-militaire overheidsbestedingen² als een percentage van het nationale produkt en de gemiddelde groei van dit produkt in dezelfde periode.

Afb. 2 illustreert het volgende.

a. Uit het verband tussen militaire uitgaven en economische groei valt een zwakke negatieve (!) samenhang te constateren. Militaire uitgaven zouden de groei vertragen. De gesignaleerde mogelijkheid van groeibelemmering is ten dele te verklaren. De produktie van specifiek militair materieel levert geen bijdrage tot de toeneming van de productiecapaciteit. Deze gedachte is in overeenstemming met de marxistische opvatting dat de produktie van militaire goederen geen kapitaalgoederen reproduceert. Vernieuwing bij de civiele produktie vindt niet of vertraagd plaats. Bij het speur- en ontwikkelingswerk vindt eveneens een „braindrain” plaats naar de militaire sector, waardoor de potentiële technologische vooruitgang in de civiele produktie wordt vertraagd. De vertraging wordt onvoldoende gecompenseerd door de mogelijke spillover-effecten: de overdracht van de bij het militaire speur- en ontwikkelingswerk verworven kennis en technieken aan de civiele sector.

b. De relatie tussen niet-militaire overheidsuitgaven en economische groei verschaft geen indicatie om te veronderstellen dat in landen waar de niet-militaire overheidsuitgaven een verhoudingsgewijs

² In dit kader hebben de niet-militaire overheidsuitgaven betrekking op de civiele overheidsconsumptie en -investeringen, ontwikkelingshulp, subsidies en rente op staatschuld. De transfers naar gezinnen zijn hierbij niet inbegrepen.

Afb. 2 Samenhang tussen militaire, resp. niet-militaire overheidsuitgaven en economische groei (periode 1960-1971)

(Bron: United Nations Statistical Yearbook, dl III. SIPRI Yearbook (1974) app. 8C. Expenditures trends in OECD countries 1960-1980, tab. 16)

BE België, CA Canada, DK Denemarken, FR Frankrijk, GE Bondsrepubliek Duitsland, IT Italië, JA Japan, NL Nederland, NO Noorwegen, SW Zweden, UK Verenigd Koninkrijk, US Verenigde Staten, ZW Zwitserland

omvangrijker beslag op het nationale produkt leggen, stagnatie of groeivertraging eerder valt te constateren.

c. In de in beschouwing genomen periode van twaalf jaar blijken de niet-militaire overheidsuitgaven in de kapitalistische landen een veel belangrijker rol te spelen dan de militaire uitgaven. Gemiddeld bedroegen de niet-militaire overheidsuitgaven 20% van het bruto nationaal produkt; de militaire uitgaven maakten ongeveer 4% daarvan uit.

De opvatting dat de militaire uitgaven uit macro-economisch gezichtspunt noodzakelijk zijn ten einde stagnatie te voorkomen, is nauwelijks bestand tegen een nadere analyse. De conclusie is dan ook te rechtvaardigen dat hoge militaire uitgaven *geen macro-economische noodzaak* voor het laatkapitalistische systeem behoeven te zijn.

De vraag is in hoeverre er in de kapitalistische landen belangengroepen bestaan die een zodanige machtspositie innemen dat zij het handhaven van een hoog niveau van de militaire uitgaven kunnen afdwingen? Met andere woorden: in hoeverre bestaat er een militair-industrieel complex als belangrijke machtsfactor?

Militair-industrieel complex en maatschappelijke prioriteitenstelling

De laatste van de te onderzoeken hypothesen betreft de (on)mogelijkheid van de substitutie van militaire door niet-militaire overheidsuitgaven. Baran, Sweezy en Reich stellen dat deze conversie op politieke gronden slechts zeer beperkt mogelijk is. De vraag is welke de krachten zijn die een veronderstelde opwaartse druk op de defensieuitgaven uitoefenen en in hoeverre deze effectief zijn? In hoeverre is er sprake van een militair-industrieel complex?

Het militair-industrieel complex omvat in dit kader die elementen van de samenleving die uit politieke, economische of professionele overwegingen in materiële of immateriële zin belang hebben bij het bestaan en handhaven van een (omvangrijk) militair apparaat en/of hoge defensieuitgaven. Het militair-industrieel complex kan hierbij worden gezien als een belangengroep of de verwevenheid van groepen wier belangen convergeren op het punt van de militaire uitgaven. Hierbij kan de groep in directe zin voordeel hebben bij handhaving of uitbreiding van het militaire apparaat, of kunnen het militaire apparaat en de wapenindustrie een middel vormen om het bestaande economische systeem in stand te houden; een instandhouding waarbij bepaalde groepen in de maatschappij zijn gebaat.

Het militair-industrieel complex en de veronderstelde (politieke) invloed daarvan betreffen onderwerpen die in het bijzonder de laatste jaren regelmatig in de publiciteit zijn. De daarbij weergegeven visies op het complex worden gekenmerkt door een grote mate van verscheidenheid.

Van de ene gezichtshoek uit wordt het militair-

industriële complex gezien als een van de vele institutionele relaties die in onze pluralistische samenleving bestaan en dat duidelijk voorziet in een belangrijke collectieve behoefte. In deze gedachting bestaat het complex uit de functionele relaties tussen gebruikers en producenten van materieel dat nodig is voor het militaire apparaat. In deze visie wordt doorgaans ervoor gepleit voldoende waarborgen in te bouwen tegen een ongecontroleerde macht of bevoordeling van de betrokken belangengroepen.

De tweede opvatting lijkt volstrekt tegengesteld aan de eerste. Hierbij wordt het militair-industriële complex gezien als een monolithisch blok, een samenzwering van reactionaire topmilitairen en -ambtenaren, die zich zelf aan de macht trachten te houden, en topindustriëlen die belust zijn op het maken van grote winsten. Het belangrijkste oogmerk van deze „power elite” is het defensiebudget en daarmee de aan de bewapening jaarlijks te besteden bedragen omhoog te stuwen. Ten einde dit doel te bereiken creëren zij een dreiging waartegen zij worden geacht het land te verdedigen. Zij vormen daarmee de belangrijkste determinant in de bewapeningswedloop. Deze groep is allerm minst gebaat bij ontwapening; zij vormt in wezen hét obstakel voor ontwapening.

Het weergegeven geprononceerde standpunt, dat er namelijk een soort machtelite van ambtenaren, militairen en topindustriëlen zou bestaan, is — wijzend op de verhoudingen in de Verenigde Staten — zeker niet geheel ongefundeerd. In de Verenigde Staten is het bestaan van een gevaarlijke vorm van het complex niet denkbeeldig. Een aanwijzing voor de realiteit van een dergelijk complex vormt de verhoudingsgewijs grote invloed die het militaire apparaat in dat land heeft op de nationale economie en het buitenlands beleid. In de Verenigde Staten werd in het afgelopen decennium gemiddeld bijna 9% van het jaarlijkse bruto nationaal produkt aan de defensie-uitgaven besteed. Ongeveer een derde hiervan was bestemd voor de aanschaf van militair materieel. Grote gespecialiseerde leveranciers van militair materieel fungeren hierbij als publieke verlengstukken van het Pentagon. De invloed van het defensiebeleid op de werkgelegenheid is zeer groot. Ongeveer 5,5 miljoen werknemers — overeenkomend met 7,5% van de beroepsbevolking — worden direct of indirect beïnvloed door beslissingen van het Pentagon.³

Ten einde de mogelijkheid van een (ongewenste) beïnvloeding van de maatschappelijke prioriteitstelling door het militair-industriële complex

te onderzoeken, is het gewenst het belang dat de hoofdcomponenten van dit complex bij handhaving of uitbreiding van de militaire uitgaven hebben en welke relaties tussen deze componenten bestaan, nader te analyseren. Hierbij kan slechts worden volstaan met het trekken van enkele grote lijnen, de mogelijkheid erkennend dat anderen over deze materie een andere mening zullen hebben.

De militaire component van het complex

Iedere grote particuliere en overheidsorganisatie ondervindt de ingebouwde neiging van de institutionele zelfbestending. Leidinggevende professionele krachten hebben belang bij handhaving en uitbreiding van de omvang van de dienstverlening van hun organisatie. Uitbreiding impliceert promotie, verhoging van salaris en meer prestige. De organisatie kan hierbij zelfs haar instrumentele karakter verliezen en doel op zich zelf worden, namelijk het voortbestaan en de groei van het departement, instituut, enz.

Het militaire apparaat vormt hierop geen uitzondering; het is gebaat bij handhaving en uitbreiding van haar taken en organisatie. Deze tendens kan leiden tot een autonome opwaartse druk op het defensiebudget. De waardering voor de gerechtigdheid van deze druk, met andere woorden: hoeveel aan de defensie dient te worden besteed, is binnen ruime marges een subjectieve variabele. Het betreft de in het kader van de maatschappelijke prioriteitstelling te verrichten keuze met betrekking tot de mate van de voorziening in de behoefte aan veiligheid. Deze behoefte aan militaire veiligheid is een afgeleide van de ervaren externe dreiging. Het is met name ten aanzien van de *perceptie van de dreiging* dat het gevaar niet denkbeeldig is dat het militaire apparaat zijn eigen „raison d'être” creëert of bestendigt door steeds duurder en complexere wapens te laten ontwikkelen ten einde weerstand te bieden aan een veronderstelde of, in het gunstigste geval, fout gepercipieerde dreiging. Een factor die hierbij een rol speelt is de neiging van de militaire planners zich voor te bereiden op vrijwel iedere mogelijke taak of risico.

Waardeoordelen, gegeven door de militaire deskundige zijn in belangrijke mate bepaald door zijn beroepsrol, opleiding en ervaring. Het militaire

³ 3,5 miljoen werknemers zijn als militair of burgerambtenaar werkzaam bij het ministerie van defensie. Ongeveer 2 miljoen zijn werkzaam in bedrijven die defensieopdrachten uitvoeren. M. L. Weidenbaum — *The economics of peacetime defense*. New York (1974).

apparaat kenmerkt zich hierbij door de grote mate waarin recrutering, opleiding en ervaring van officieren een groep van ambtenaren met gelijke sociale opvattingen hebben doen ontstaan. Als een belangrijk uitvloeisel van deze opleiding en ervaring manifesteert zich de geneigdheid tot een zeker conformisme en het denken in standaardpatronen.

Bij het maken van militaire analyses die betrekking hebben op een potentiële tegenstander worden de resultaten veelal bepaald door het uitgangspunt te kiezen van een of meer „voorzichtige” vooronderstellingen. In het algemeen wordt het gewenst geacht ervan uit te gaan dat enkele of alle op de beslissing van invloed zijnde onzekerheidselementen ongunstig voor de eigen organisatie zullen zijn. Het resultaat van een dergelijke benadering is dat het accent te sterk op de meest ongunstige mogelijkheid wordt gelegd en te weinig oog heeft voor een minder gunstige maar meer waarschijnlijke mogelijkheid. Dit leidt tot een onderschatting van de eigen kracht en een verhoudingsgewijs overschatten van die van de tegenstander. De maatstaf voor de omvang van de eigen militaire middelen is veelal de maximale fysieke capaciteit van de tegenstander. Het is evident dat een oplossing die berust op een benadering die is gebaseerd op de ongunstigste of nagenoeg ongunstigste Ausgangssituatie en waarbij wordt gereageerd op de mogelijkheden („capabilities”) van de tegenstander en niet op zijn bedoelingen, omvangrijke militaire middelen vereist. In dit kader wordt het militaire apparaat door sommigen [8] [9] wel verweten dat het de gebruikelijke voorstelling van een groot overwicht van de Warschau-Pactlanden als een doelbewuste „overschatting” hanteert, ten einde op deze wijze ervan verzekerd te zijn dat op de nationale begrotingen voldoende financiële middelen voor de defensie-inspanning beschikbaar komen. Een dergelijke, bewust gehanteerde, overperceptie van de dreiging kan — in wisselwerking met de drang naar institutionele zelfbestending — tot een maatschappelijk ongewenste, autonome opwaartse druk op het niveau van de militaire uitgaven leiden.

De industriële component van het complex

De productie van militair materieel vormt een niet onbelangrijk deel van de totale industriële productieomvang van de hierboven in beschouwing genomen westerse industriële landen. De militaire uitgaven van de dertien in afb. 1 genoemde landen bedroegen in 1973 f 340 miljard [10]. Indien

als globale maatstaf wordt gehanteerd dat 25% van dit bedrag wordt besteed voor de aanschaf van wapens en ander militair materieel, dan bedroegen deze aanschaffingen in dat jaar f 85 miljard. Een indruk van de omvang van de hieraan gerelateerde industriële productie krijgt men indien wordt bedacht dat met deze aanschaffingen een bedrag is gemoeid dat meer is dan de helft van het bruto nationaal produkt van Nederland in 1973.

Het belang dat de industrie heeft bij de omvang van de militaire bestellingen kan ook worden geïllustreerd aan de hand van de bij de industrie van een klein land als Nederland — dat overigens geen belangrijke defensie-industrie kent — geplaatste orders voor militair materieel. In de afgelopen jaren varieerde het totaal van de door de Nederlandse en buitenlandse defensie-instanties bij de Nederlandse industrie geplaatste orders tussen de f 1,2 en f 1,6 miljard per jaar.

Ondernemingen die militaire goederen produceren hebben primair belang bij contracten, omzet en winsten. Voorts kan de militaire productie als middel worden gehanteerd om de positie van de technologie-intensieve bedrijfstakken te versterken. In het bijzonder in die gevallen waar via de productie van militair materieel spillover-effecten voor de civiele productie ontstaan, kan de verwaardiging van militair materieel in technologisch opzicht leiden tot een voorsprong op binnen- en/of buitenlandse concurrenten.

De gecompliceerdheid van de wapensystemen en de voor de productie daarvan vereiste grote investeringen, hebben ertoe geleid dat in de defensie-industrie een hoge graad van concentratie is bereikt. Grote, in de productie van militair materieel gespecialiseerde, bedrijven zijn ontstaan. Deze bedrijven zijn voor wat betreft hun continuïteit in belangrijke mate afhankelijk van defensieorders. Zo lijdelijkheid bij deze bedrijven mogelijk zou zijn, bewerkstelligt deze in een situatie van enerzijds een grote afhankelijkheid en anderzijds een felle concurrentie (zie de problematiek rond de vervanging van de Starfighter) een zekere ondergang. De producenten van militair materieel trachten dan ook de vraag te beïnvloeden door geavanceerde wapensystemen te ontwikkelen waarmee zij wellicht de *militaire mogelijkheden mede bepalen*. Het is hier dat de belangen van het militaire apparaat en de defensie-industrie convergeren. Een wisselwerking tussen de door de militairen gepercipieerde dreiging en de door de defensie-industrie gecreëerde mogelijkheden is aanwezig. Een maatschappelijk ongewenste en ongecontro-

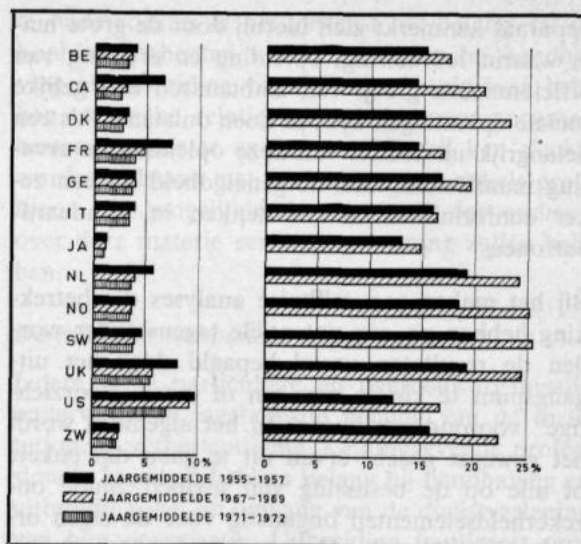
leerde verwevenheid van belangen kan ontstaan. Deze verwevenheid van belangen kan nog worden versterkt door gebrek aan „countervailing power” van bv. de zijde van de vakbonden indien deze uit het oogpunt van het werkgelegenheidsaspect weinig kritisch staan tegenover de defensiesector. Het is deze wisselwerking tussen het militaire apparaat en de defensie-industrie die voedsel geeft aan de gedachte dat een ongecontroleerde machtspositie kan ontstaan. De vraag is in hoeverre deze machtspositie effectief is.

Effectiviteit van het militair-industriële complex

In het kader van de maatschappelijke prioriteitenstelling vormt de vaststelling van de voor de externe veiligheid beschikbaar te stellen financiële middelen en andere hulpbronnen een belangrijk aspect. Deze prioriteitenstelling beoogt het tot stand brengen van een evenwicht tussen de vele claims op het nationale inkomen. In dit verband neemt de afweging tussen de beschikbaarstelling van nationale hulpbronnen voor de militaire sector enerzijds en die voor andere collectieve voorzieningen anderzijds, een centrale plaats in. Deze afweging wordt bepaald door waardeoordelen; zij onttrekt zich aan een logisch bewijs. De vaststelling van de hoogte van de defensiebegroting is het doen van een keuze; een keuze die een duidelijk politiek karakter draagt. Daar de bepaling van de hoogte van de defensie-uitgaven een element van de maatschappelijke prioriteitenstelling vormt, kan deze geen vraagstuk zijn dat louter op basis van militaire waardeoordelen en deskundigheid mag worden vastgesteld. Dit houdt echter niet in dat de inbreng van deze militaire deskundigheid en de waardeoordelen geen essentiële elementen moeten vormen in het totale beleidvormingsproces.

De vraag is, in hoeverre er in de westerse, democratisch geregeerde, industriële landen een militair-industriële complex bestaat dat een zodanig onevenredig grote invloed heeft, dat het in staat is een herwaardering van overheidstaken te vertragen of tegen te houden. Deze invloed zou zich kunnen manifesteren in een autonome opwaartse druk op het defensiebudget en het belemmeren van conversie. Of, anders gesteld, in hoeverre bestaat er in de te onderzoeken landen onvoldoende „countervailing power” van andere maatschappelijke groeperingen, zoals belangengroepen en andere „complexen” (bv. het universitaire of het gezondheidszorgcomplex)?

De factor invloed is veelal niet duidelijk waar-

Afb. 3 Ontwikkeling in de omvang van de militaire (links) en niet-militaire (rechts) overheidsuitgaven in % BNP in dertien kapitalistische landen

(Bron: Expenditures trends in OECD countries 1960-1980, tab. 16. SIPRI Yearbook (1974) app. 8C)

neembaar. De betekenis van de analyse van het al dan niet aanwezig zijn van een onevenredig grote invloed van een militair-industriële complex wordt hiermee van meet af aan gerelativeerd. Als indicator voor de mate van invloed zullen de tendentiële ontwikkeling in enerzijds de omvang van de militaire uitgaven als deel van het nationale produkt en anderzijds de relatieve verschuiving van de militaire naar de niet-militaire overheidsuitgaven in het totaal van de collectieve voorzieningen worden beschouwd.

Uit de in afb. 3 weergegeven ontwikkeling in de militaire en niet-militaire overheidsuitgaven van dertien kapitalistische landen is onmiskenbaar de tendens te signaleren dat:

- het percentage van het bruto nationaal produkt dat wordt besteed voor de externe veiligheid gestadig daalt;
- in alle landen een herwaardering van overheidstaken plaatsvindt die zich manifesteert in een relatieve toeneming van de niet-militaire overheidstaken in het totale pakket van collectieve voorzieningen.

Belangrijke verklaringen voor deze herwaardering kunnen zijn dat de politieke ontspanning tussen Oost en West de perceptie van de dreiging in de loop der jaren heeft gewijzigd en dat in de betrokken landen de sociale voorzieningen in de rangorde van prioriteiten een sterker accent hebben gekregen.

Dat dit in *alle* onderzochte landen het geval is, illustreert dat in zijn algemeenheid het militair-industriële complex geen dominerende machtspositie in de democratisch geregeerde industriële landen inneemt, of althans niet behoeft in te nemen. Het is politiek mogelijk een veronderstelde onevenredig grote invloed van een belangrijke belangengroep te beperken. Wij zijn dan ook geneigd te stellen dat de — op basis van de theorieën van Baran, Sweezy en Reich geformuleerde — hypothese, dat overheveling van overheidsbestedingen van de militaire naar de niet-militaire sector op politieke gronden slechts in beperkte mate mogelijk is, in de praktijk geen stand houdt.

Samenvatting

De neo-marxistische opvatting dat de *militaire* uitgaven in de laatkapitalistische landen uit economisch gezichtspunt een structurele noodzaak zijn, blijkt bij nader onderzoek niet te kunnen worden gestaafd door de feiten. Hoge militaire uitgaven vormen geen garantie dat stagnatie wordt voorkomen en economische groei wordt gehandhaafd. Het tegenovergestelde, namelijk dat hoge militaire uitgaven tot een vertraging van de economische groei leiden, valt eerder te signaleren.

In de kapitalistische landen blijken de *niet-militaire* overheidsuitgaven een belangrijke en steeds belangrijker wordende rol te spelen dan de militaire uitgaven. Er bestaat geen indicatie dat in landen waarin een relatief groter deel van het bruto nationaal produkt beschikbaar wordt gesteld voor niet-militaire overheidstaken, de economische

groei geringer zou zijn dan in landen met een verhoudingsgewijs hoog defensiebudget.

Overheveling van de beschikbare middelen van de militaire naar de niet-militaire overheidssector vindt in alle onderzochte landen plaats. De opvatting dat het militair-industriële complex een zodanige machtspositie inneemt dat het een verschuiving van de rangorde in de collectieve behoeftenschema's van de kapitalistische landen tegenhoudt, blijkt niet bestand tegen nader onderzoek. Bedroegen de militaire en niet-militaire uitgaven in 1960 nog gemiddeld 4,5% resp. 15% van het bruto nationaal produkt, in 1971 waren deze percentages gemiddeld 3,5 resp. 20. De tendens van een verschuiving „from warfare to welfare” is evident. Recente ontwikkelingen illustreren dat deze tendens nog niet is omgebogen.

In het proces van de maatschappelijke prioriteitenstelling vormt het militair-industriële complex één van de vele machtsfactoren. De hypothese dat dit complex een zodanige, onevenredig grote, invloed heeft dat het een overheveling van overheidstaken van de militaire naar de niet-militaire sector onmogelijk maakt, blijkt in strijd te zijn met de geconstateerde ontwikkelingen in de kapitalistische landen. In een pluralistische samenleving, waarin de verschillende maatschappelijke groeperingen en krachten elkaar min of meer in evenwicht houden en een onafhankelijke opinievorming mogelijk is, kan een belangengroep die een aanzienlijk deel van de nationale hulpbronnen claimt, deze claim slechts handhaven indien de doelstelling van deze groep door de overgrote meerderheid van de bevolking wordt onderschreven, of althans niet negatief wordt beoordeeld.

Literatuur

1. W. F. Duisenberg — *Economische gevolgen van ontwapening*. Assen (1965)10...25.
2. E. Mandel — *Der Spätkapitalismus*. Frankfurt/Main (1973) hfdst 10.
3. P. A. Baran en P. M. Sweezy — *Monopoly capital*. Penguin (1973).
4. J. K. Galbraith — *The new industrial state*. Penguin (1969) hfdst 18, 19.
5. M. Reich — Does the U.S. economy require military spending? *Amer. Econ. Rev.* (1972)(5).
6. J. K. Galbraith — *The new industrial state*. Penguin (1969)234...236, 341...345.
7. J. K. Galbraith — *How to control the military*. New York (1969).
8. H. Tromp — *De NAVO-staarders*. Amsterdam (1974).
9. Vrede en veiligheid, een dossier over defensie. *Vrij Nederland* (1974)(30 nov)19...24.
10. *The military balance 1973-1974*, tabel 2. Int. Inst. for Strategic Studies, Londen (1974).

De betekenis van luchtstrijdkrachten bij de aanval op Polen in 1939

P. J. Duyn

kapitein van de Koninklijke luchtmacht

Op 1 september 1939 vielen Duitse strijdkrachten zonder voorafgaande oorlogsverklaring Polen binnen. Het doel van deze aanval was de door Adolf Hitler bevolen vernietiging van de Poolse staat en een verdeling van zijn grondgebied tussen het Derde Rijk en de Sovjet-Unie. Het uitvoeren van deze aanvalsactie impliceerde grote successen voor de Duitse legerleiding. Hoewel de strijd formeel duurde tot 27 september was hij in feite reeds beslist binnen zeventien dagen. De Duitsers confronteerden hun potentiële tegenstanders met een nieuw type oorlogvoering, snel en beweeglijk: de „Blitzkrieg”. De legerleiding had aangetoond dat het jarenlang nauwgezet volgen van de technologische ontwikkelingen en het toepassen daarvan binnen de strijdkrachten een geheel nieuwe strijdwijze mogelijk maakte, gebaseerd op een gecombineerde inzet van het pantserwapen — de tanks — en de luchtstrijdkrachten. Ongetwijfeld waren de mogelijkheden van deze nieuwe wapens ook onderkend binnen de strijdkrachten van de geallieerden, getuige de publikaties van o.a. Liddell Hart en De Gaulle. Het inpassen van nieuwe theorieën binnen bestaande concepties omtrent strategie en tactiek geschiedde in het westen echter nauwelijks dan wel in een zeer traag tempo. Dit in tegenstelling tot Duitsland, waar dit proces zeer vroegtijdig en met grote voortvarendheid in gang was gezet. In wezen betekende de inval in Polen voor Hitlers generaals het toetsen van de nieuwe theorieën aan de praktijk.

De actie bood de mogelijkheid lering te trekken uit fouten en onvolkomenheden ten einde de doctrines aan te passen voordat de haast onvermijdelijke strijd tegen het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk werd gevoerd.

Bij het analyseren van de Duitse aanval op Polen blijkt dat ten aanzien van dit onderwerp slechts weinig werkelijk waardevolle literatuur is verschenen, vooral waar het de inzet van luchtstrijdkrachten en de betekenis van dit wapen voor de grondoperaties betreft. Dit in tegenstelling tot

Dit artikel is het eerste van een aantal publikaties in de Militaire Spectator, die tot onderwerp hebben: de inzet c.q. betekenis van de luchtstrijdkrachten, meer in het bijzonder voor grondoperaties, in bepaalde, hiervoor belangwekkende, perioden in het verleden.

Red.

latere acties in de Tweede Wereldoorlog die meestal diepgaand zijn beschreven en gewaardeerd op hun merites als les voor heden en toekomst. Toch blijkt na het combineren van de beschikbare gegevens en het afwegen van deze informatie naar waarde dat zeker een aantal lessen is te leren uit deze eerste oorlogshandeling uit de periode 1939 tot 1945. Dit te meer omdat de Duitse Luftwaffe qua organisatie, voorbereidingen en inzet mede model heeft gestaan voor moderne opvattingen inzake de luchtoorlogvoering. Vele van de thans aangehangen ideeën zijn in aangepaste vorm afkomstig uit Duitse doctrines en ervaringen. Elementen daarvan vinden wij niet alleen terug bij de strijdkrachten van het westen doch eveneens bij die van de oostbloklanden.

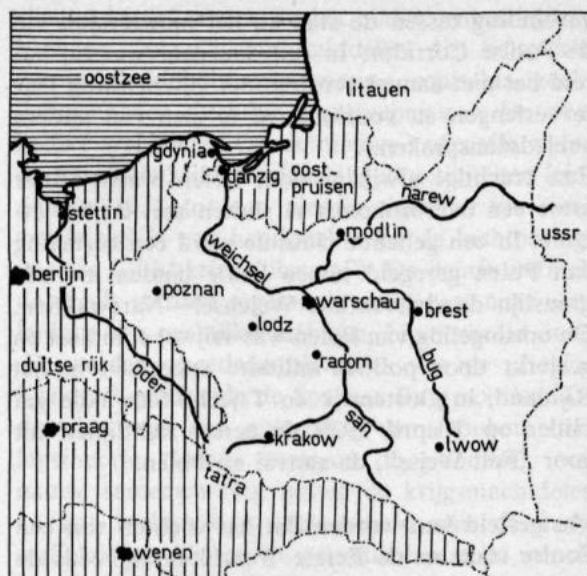
Bovendien deden zich in de jaren tussen de beide wereldoorlogen situaties voor waaraan tegenwoordig veel wordt gerefereerd, o.m. door diegenen die menen dat het politieke klimaat en budgetbeperkingen door welke oorzaak dan ook de slagkracht tot beneden een toelaatbaar niveau beperken. Zonder te willen ingaan op het al dan niet juist zijn van deze argumentatie, is het zinvol op genoemde situaties nader in te gaan. Vooral daar zij inderdaad mede bepalend zijn voor het verloop van de in Polen gevoerde strijd. Om de betekenis van de luchtstrijdkrachten bij de aanval van 1939 nader te onderzoeken kan namelijk niet worden volstaan met een verslag van de eigenlijke oorlogshandelingen. De voor de Duitsers relatief eenvoudige actie kon alleen slagen indien organisatie en voorbereiding, gebaseerd op nieuwe concepties, juist waren. Daarom wordt in dit artikel

mede aandacht besteed aan de geopolitieke situatie van Polen anno 1939 en aan de Duitse oorlogsvoorbereiding, organisatie en planning in relatie tot die van de Polen, alvorens in te gaan op de eigenlijke krijgsverrichtingen.

De geopolitieke situatie

De staat Polen was na de Eerste Wereldoorlog ontstaan als één van de resultaten van de verdragen van Versailles en St. Germain. De definitieve oostgrens werd pas vastgesteld in 1921 bij het verdrag van Riga na een met succes uitgevoerde militaire actie tegen de nog jonge Sovjet-Unie. De creatie van een Poolse staat hield voor de omliggende landen en volkeren het gedwongen afstaan van grondgebied en bevolkingsgroepen in. Dit gold in het bijzonder voor Duitsland dat zich belangrijke landbouw- en industriegebieden ontnomen zag. Zeer pijnlijk voor de Duitsers was het ontstaan van de Poolse „Corridor” die Polen vrije toegang tot de zee moest verschaffen en het Duitse moederland scheidde van Oost-Pruisen (afb. 1). Bovendien was daarbij bepaald dat de voormalige Hanzestad Danzig onder bestuur werd geplaatst van de Volkenbond waarbij Polen het recht verkreeg de buitenlandse betrekkingen te behartigen, douanerechten te innen en een troepenmacht in de stad te handhaven. Een bijzonder facet met betrekking tot de positie van Danzig was nog dat de Polen de stad Gdynia tot nationale haven proclameerden en daaraan belangrijke protectie verleenden, zulks zeer ten nadele van Danzig. In Polen zelf werd door een haast dictatoriaal regime elk nationaal gevoel van groepen Duitsers, Witrusen, Hongaren, Litauers e.d. zeer krachtig onderdrukt. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de relaties tussen Polen en de omliggende landen vrij koel waren zodat het land in dit deel van Europa een sterk geïsoleerde plaats innam. Goede betrekkingen onderhield de jonge natie met — relatief veraf gelegen — Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, zulks vooral daar beide landen de architecten van de Poolse staat waren. In 1921 was met Frankrijk een niet-aanvalsverdrag gesloten voornamelijk om een mogelijke toekomstige Duitse expansiedrang tegen te gaan.

Het deels op etnische gronden doch ook voor een groot deel arbitrair vaststellen van de Poolse grenzen had tevens tot gevolg dat zich daarlangs slechts weinig natuurlijke hindernissen bevonden. Alleen in het zuidwesten vormde het Hoge Tatra-gebergte een barrière van enige betekenis en ten

Afb. 1 Overzichtskarta van Polen

oosten van Brest waren de Pripyat-moerassen moeilijk begaanbaar. Voor het overige lag het vlakke Poolse land open voor agressors uit alle richtingen. Het beschikte daarbij weliswaar over een matig ontwikkeld wegen- en spoorwegnet doch de bodemgesteldheid was in het algemeen zodanig dat militaire verplaatsingen eenvoudig waren uit te voeren.

De voornaamste bedreiging van Polen vormde Duitsland en wel om drie redenen: het reeds genoemde verlies van economisch belangrijke gebieden, de zeer lange en open gezamenlijke grens die zich in 1939 uitstreckte van Oost-Pruisen tot in Tsjecho-Slowakije en ten slotte de zeer krachtige Duitse nationale gevoelens die zich, aangewakkerd door de in 1933 aan de macht gekomen Adolf Hitler, concentreerden op de positie van Danzig. Hoewel Hitler niet aarzelde vanaf het begin de Duitse aanspraken op Pools gebied in het openbaar te ondersteunen, was hij zich ervan bewust dat Duitslands macht in de eerste jaren ontoereikend was om effectief druk uit te oefenen op Polen. Hij besloot met de Poolse regering een voor tien jaar geldend niet-aanvalsverdrag te sluiten met betrekking tot de binnenlandse politiek onder het voorwendsel dat dit een discussiemogelijkheid met de opponent open liet. Toen Duitslands economische en militaire kracht naar zijn mening in 1938 voldoende was toegenomen achtte hij de tijd rijp om verdergaande eisen te stellen. Deze behelsden voornamelijk een terugkeer van Danzig binnen de grenzen van het Duitse rijk, economische garanties ten aanzien van deze haven en de aanleg van een exterritoriale spoor- en weg-

verbinding tussen de stad en het moederland via de Poolse Corridor. In ruil daarvoor was hij bereid het niet-aanvalsverdrag met vijfentwintig jaar te verlengen en voorlopig af te zien van andere gebiedsaanspraken.

Een krachtige afwijzing door Polen bracht Hitler ertoe een overeenkomst te sluiten met de Sovjet-Unie. In een geheime clauseule werd een verdeling van Polen geregeld tussen beide landen met als grenslijn de rivierenlinie Weichsel—Narew—San. De omsingeling van Polen was vrijwel compleet en gesterkt door politiek-militaire successen in het Rijnland, in Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije gaf Hitler op 3 april 1939 de eerste richtlijnen uit voor „Fall Weiss”, de aanval op Polen.

Vastgesteld kan worden dat het stichten van een Poolse staat na de Eerste Wereldoorlog reeds de kiem in zich droeg van een toekomstig conflict. Het leidde tot een geïsoleerde positie van Polen, die nog werd versterkt door de houding van het regime ten aanzien van minderheidsgroepen. Bondgenoten vond Polen slechts in Frankrijk en Groot-Brittannië, beide veraf gelegen. Een economisch en militair steeds sterker wordend Duitsland kon op deze staat een steeds toenemende druk uitoefenen; een druk die in militair opzicht steeds ernstiger vormen aannam naarmate de omsingeling van het openliggende land vorderde door de bezetting van Tsjecho-Slowakije en het geheime verdrag met de Sovjet-Unie.

Opbouw van de Duitse strijdkrachten

De verdragen van Versailles stonden Duitsland een slechts 100.000 man tellend beroepsleger toe, uitgerust met lichte wapens. De zeestrijdkrachten dienden van zeer bescheiden omvang te zijn en de opbouw van een luchtmacht was de Duitsers verboden. Deze beperkingen weerhielden de Duitse legerleiding echter niet ervan moderne oorlogstheorieën nauwkeurig te bestuderen, technologische ontwikkelingen op de voet te volgen en zelf ontwikkelde doctrines toe te passen bij oefeningen. Zo werd jarenlang bij oefeningen gebruik gemaakt van met bordpapier tot tanks omgebouwde voertuigen en werd de rol van een luchtmacht op papier meegespeeld door veteranen uit de Eerste Wereldoorlog. Bovendien werden plannen ontwikkeld die waren gericht op een snelle uitbreiding tot een moderne strijdmacht. Na de machts-overname door Hitler in 1933 en diens besluit uit de Volkenbond te treden en de verdragen van Versailles niet langer te erkennen stond niets een

snelle expansie van de Duitse strijdkrachten meer in de weg.

Grondstrijdkrachten

Met de toegestane sterkte was het toenmalige „Reichsheer” in staat 7 infanterie- en 3 cavalerie-divisies te formeren. Het betrof hier de orthodoxe divisies, d.w.z. de infanterie ging voornamelijk te voet en maakte bij transport gebruik van paarden-tractie; de cavalerie was vrijwel geheel met paarden uitgerust en had tot taak charges uit te voeren. Door het oproepen van veteranen uit de Eerste Wereldoorlog en het invoeren van een dienstplicht werd het aantal actief dienende divisies in 1934 reeds uitgebreid tot 21 (ca. 300.000 man). Dit aantal was in 1937 opgelopen tot 39 (ca. 500.000 à 600.000 man) en in 1939 tot 51 (ca. 730.000 man). Voorts was, dank zij de dienstplicht, in 1939 een reserve gevormd, voldoende om de actief dienende divisies op volle oorlogsterkte te brengen en nogmaals 51 reservedivisies te formeren. In deze zes jaren was tevens grote vooruitgang geboekt met een moderniseringsprogramma.

De orthodoxe cavalerie was vrijwel geheel verdwenen; tot het Duitse leger behoorden nu:

- a. 6 pantserdivisies (waarvan 1 mobilisabel) met als kern een tank- en een gemotoriseerde infanteriebrigade, alsmede een gemotoriseerd en/of gepantserd verkenningsbataljon;
- b. 4 (actieve) lichte divisies met als kern een tankbataljon en 1 à 2 regimenten gemotoriseerde infanterie. Deze divisies zouden na het beschikbaar komen van materieel worden uitgebreid tot pantserdivisies;
- c. 4 (actieve) gemotoriseerde infanteriedivisies;
- d. 35 actieve en 50 reserve-infanteriedivisies. Deze divisies waren van orthodoxe samenstelling; de kern werd gevormd door drie regimenten tirailleurs. Tractie geschiedde voornamelijk met behulp van paarden, slechts de antitankeenheden waren volledig gemotoriseerd;
- e. 3 (actieve) bergdivisies, infanteriedivisies speciaal uitgerust voor operaties in bergachtig terrein.

De opbouw van een — althans voor het jaar 1939 — zo moderne en mobiele strijdmacht verliep niet zonder problemen. De Duitse industrie was niet in staat geweest de snelle expansie bij te houden zodat een deel van de divisies materieel onderbezet was. Zo ontbraken bij de pantserdivisies nog grote aantallen zware tanks. Het moge duidelijk zijn dat derhalve ook de logistieke reserves in on-

voldoende mate aanwezig waren, en indien de legerleiding zou besluiten tot mobilisatie zou dit zoveel arbeidspotentieel aan de industrie onttrekken dat de achterstand alleen nog maar groter kon worden. Bovendien moest bij een mobilisatie het ervaren kader van de actief dienende divisies worden verspreid over de reservedivisies om daarvan de kern te gaan uitmaken. Hun plaatsen werden opgevuld door mobilisanten. Een dergelijke exercitie zou een spreiding van ervaring betekenen die de totale slagkracht niet ten goede kwam.

Hoewel Duitsland dus over een krachtig en modern leger beschikte stonden personeels- en materieel-logistieke problemen een oorlogvoering op lange termijn niet toe.

Luchtstrijdkrachten

Reeds vóór Hitlers machtsovername had de Duitse legerleiding grote aandacht besteed aan de mogelijkheden van het gebruik van luchtstrijdkrachten. Reeds in de jaren 1924 tot 1926 werden in het geheim Duitse vliegers opgeleid bij de Sovjet-luchtmacht. Dezen vormden de kern van de in 1926 opgerichte Lufthansa. Deze luchtvaartmaatschappij diende daarna tevens als dekmantel voor een luchtmachtkern waarin jagers, bommenwerpers en verkenningsvliegtuigen waren opgenomen. De gebruikte doctrines waren echter nog steeds die van de Eerste Wereldoorlog, d.w.z. het verkrijgen van luchtoverwicht boven het frontgebied en het boven dit gebied uitvoeren van verkennings- en bombardementsacties, voornamelijk ter ondersteuning van de artillerie.

Reeds in 1933 besloot Hitler tot de opbouw van een zelfstandig luchtwapen: de Luftwaffe. De leiding daarvan kwam in handen van Göring doch

zijn rol beperkte zich tot het onder centraal gezag brengen van alle strijdmiddelen die betrokken waren bij de luchtoorlogvoering, zoals lua, zoeklichten, luchtplandingsstroepen e.d. De werkelijke architecten van de nieuwe Luftwaffe waren de generaals Milch en Udet. Hun activiteiten leidden in 1935 tot een nieuwe doctrine die werd vastgelegd in een handboek voor de luchtoorlogvoering („Luftkriegsführung“). De daarin vermelde regels werden regelmatig aangepast naar aanleiding van praktijkervaringen, bijvoorbeeld zoals die werden opgedaan bij acties van de „Legion Kondor“ gedurende de Spaanse Burgeroorlog. De doctrine was een mengeling van Douhets oorlogstheorie, ideeën omtrent de noodzaak van nauwe samenwerking tussen de krijgsmachtdelen en het toekomstige oorlogsbeeld van de Luftwaffe. Dit laatste omvatte een strijd met de buurlanden als individuele tegenstanders, ergo een actiegebied met relatief geringe strategische diepte. Het zoeken naar een luchtwapen waarmee in een dergelijk theater kon worden voldaan aan Douhets ideeën, zowel als aan eisen die waren verbonden aan nauwe samenwerking tussen de verschillende krijgsmachtdelen, resulteerde in de bouw van grote aantallen middelzware en duikbommenwerpers. Vrijwel geen aandacht werd besteed aan het ontwikkelen van een werkelijk strategische slagkracht in de vorm van zware bommenwerpers.

Een zeer grote waarde hechtten de Duitsers aan luchtoverwicht boven het theatergebied. Grote aandacht werd derhalve tevens besteed aan het ontwikkelen van jagers, zowel ter verdediging van het eigen gebied als ten behoeve van escorte bij offensieve acties.

Voor wat betreft de steun aan grondstrijdkrachten gaf de doctrine de voorkeur aan interdictieoperaties boven directe steun. Wel was voor deze laatste taak een aantal Luftwaffe-eenheden gereserveerd, maar deze omvatten voornamelijk verouderde vliegtuigtypen. Aan vernieuwing van het vliegend materieel bij deze eenheden werd nauwelijks aandacht geschonken. De slagkracht van de in 1939 opgebouwde Luftwaffe is weergegeven in tabel 1.

Gesteld mag worden dat de Duitse luchtstrijdkrachten anno 1939 waren ontwikkeld tot een modern krijgsmachtdeel, zowel voor wat betreft de doctrines als het materieel. Vormden in de meeste omliggende landen de luchtstrijdkrachten nog steeds een onderdeel van het landleger en werden er doctrines aangehangen overeenkomend

TABEL 1

Samenstelling Duitse luchtmacht per 1 september 1939

Taak	Type	Aantal
Lange-afstandverkenning	Do-17	370
Bommenwerpers	Do-17, He-111	1180
Duikbommenwerpers	Ju-87	340
Dagjagers t.b.v. luchtverdediging	Me-109	770
Jagereenheden, t.b.v. escorteren van bommenwerpers	Me-109, Me-111	410
Verkenner t.b.v. directe steun	He-45, He-46, Hs-275	350
Jagers/jager-bommenwerpers t.b.v. directe steun	Hs-123	40
Overige, w.o. transport-, maritieme en liaisonvliegtuigen		850
	Totaal	4310

met die van de Eerste Wereldoorlog, de Luftwaffe was een zelfstandige organisatie die groot belang hechtte aan een werkelijke luchtoorlogvoering. Dit impliceerde de invoering van nieuw materieel dat flexibel genoeg was om verschillende taken uit te voeren. In tegenstelling daarmee verouderde het materieel in de omliggende landen snel. Ondanks het feit dat de Luftwaffe voor wat betreft de logistieke steun gelijke zorgen kende als de grondstrijdkrachten, kan derhalve worden gesteld dat de Duitsers bij de aanvang van de Tweede Wereldoorlog beschikten over een in Europa superieur luchtwapen.

De Poolse strijdkrachten

De Poolse strijdkrachten waren opgebouwd volgens het traditionele model van vóór de Tweede Wereldoorlog. De nauwe banden met Frankrijk hadden ook hun invloed doen gevoelen in de krijgsmacht zowel voor wat betreft de opbouw als de doctrines. De luchtstrijdkrachten vormden geen zelfstandig krijgsmachtdeel, doch waren ondergeschikt aan de bevelhebber van de grondstrijdkrachten.

Grondstrijdkrachten

De slagkracht van de Poolse grondstrijdkrachten bestond uit orthodoxe infanteriedivisies — voornamelijk uitgerust met paardentractie — en cavaleriebrigades. Deze laatste bestonden uit bereden eenheden en speelden een belangrijke rol in het Poolse militaire denken waarin grote waarde werd gehecht aan orthodoxe cavaleriecharges. Slechts een bescheiden begin was gemaakt met het invoeren van modern gemotoriseerd c.q. gepantserd materieel. Voor zover zij beschikbaar waren werden daarmee uitgeruste eenheden (o.a. verkenningsbataljons) verspreid over de divisies en brigades waardoor hun slagkracht werd gespreid.

Het actief dienende leger telde ca. 280.000 man, waarvan rond 75.000 beroepsmilitairen. Een mobilisabele reserve van 1,5 miljoen man bestond voor ongeveer 30% uit dienstplichtigen ouder dan 43 jaar. Ten gevolge van de politieke spanningen in Europa werd in juli 1939 ca. 1 miljoen mobilisanten opgeroepen en op 28 augustus van dat jaar, drie dagen vóór de Duitse inval, werd tot een volledige mobilisatie overgegaan. In totaal beschikte het Poolse leger in de nazomer van 1939 over rond 38 infanteriedivisies, 14 cavaleriebrigades en enkele aanvullende, deels semi-militaire, eenheden als een grensbeveiligingskorps

TABEL 2

Samenstelling Poolse luchtmacht in september 1939

Taak	Aantal
Verkenningsvliegtuigen	ca. 175
Bommenwerpers en jager-bommenwerpers	ca. 170
Dagjagers t.b.v. luchtverdediging	ca. 300
Artillerieverkenners	ca. 190
Marinevliegtuigen en verkenners t.b.v. beveiliging Weichsel	ca. 100
Totaal	ca. 935

en een in de steden opererende nationale reserve.

Luchtstrijdkrachten

De Poolse luchtmacht omvatte ca. 900, voor het grootste deel verouderde, vliegtuigen (zie tabel 2).

Zij waren verdeeld over groepen, elk bestaande uit 2 tot 4 squadrons à 10 tot 12 vliegtuigen, afhankelijk van lokale behoeften. De groep was ondergeschikt aan de lokale legercommandant die de luchtstrijdkrachten inzette conform de uit de Eerste Wereldoorlog daterende doctrines. Dit betekende dat de luchtstrijdkrachten primair werden ingezet voor het verlenen van directe steun. Tot deze luchtmacht behoorden:

- ca. 300 jagers;
- ca. 170 jager-bommenwerpers en bommenwerpers;
- ca. 175 verkenningsvliegtuigen alsmede ca. 190 artillerieverkenners;
- ca. 100 vliegtuigen voor speciale doeleinden, waaronder ca. 80 toestellen t.b.v. de marine (torpedovliegtuigen) en 20 t.b.v. surveillances langs de Weichsel en andere rivieren.

De Poolse verdedigingsconceptie

De verdedigingsconceptie van de Poolse legerleiding was vrijwel geheel gebaseerd op een aanval door Duitsland. Men ging uit van twee hoofdaanvalslijnen, waarvan één via de Poolse Corridor in de richting van Oost-Pruisen en één vanuit Opper-Silezië in de richting van centraal Polen, globaal via de as Berlijn-Warschau. In overleg met de Franse Generale Staf werd aanvankelijk een plan opgesteld dat voorzag in een hoofdverdedigingslijn langs de rivieren Narew, Weichsel en San, aangezien aan een effectieve verdediging van het open en vlakke westelijke Polen nauwelijks viel te denken. Nadat echter Britse en Franse garanties waren gegeven met betrekking tot het voortbestaan van de Poolse staat rekende de Poolse staf op een spoedige interventie van de ge-

allieerden na het eventueel uitbreken van een gewapend conflict. Besloten werd de economisch zo belangrijke gebieden eveneens in het verdedigingsplan op te nemen en vanaf de grenzen een verdragend gevecht te voeren tot de hiervoor genoemde rivierenlijn om na aankomst van geallieerde strijdkrachten gezamenlijk de vijand te verdrijven.

De Polen gingen daarbij uit van een relatief langzaam escalerend conflict. Om deze conceptie te kunnen uitvoeren werden de grondstrijdkrachten verdeeld over zeven legergroepen die elk zelfstandig een sector langs de grens moesten verdedigen. Ten behoeve van de reserves werden achter deze legergroepen in westelijk Centraal-Polen grote verzamelgebieden aangewezen.

Evaluatie Poolse strijdkrachten

De Poolse krijgsmacht kon nauwelijks enige vergelijking doorstaan met die van Duitsland. Niet alleen was zij in materieel opzicht verouderd en veruit de mindere, ook het krijgskundig functioneren was gebaseerd op doctrines uit de Eerste Wereldoorlog. Mocht het Poolse leger nog enige kans hebben gehad effectief weerstand te bieden langs de rivierenlinie, deze werd haar vrijwel ontnomen door de beslissing de gehele slagkracht te concentreren langs de open grenzen in vlak en gemakkelijk toegankelijk terrein. Een beslissing die uitging van een vooronderstelde geallieerde interventie die niet op enige vorm van zekerheid was gebaseerd. Het daarbij te rekenen voordeel van een Duits initiatief leidt tot de conclusies dat Polen een ideaal doelwit was voor de tactieken zoals de Duitse legerleiding die zich voorstelde.

Het Duitse aanvalsplan

Het aanvalsplan van Hitlers staf — het Oberkommando der Wehrmacht (OKW) — was gebaseerd op een snelle verovering van geheel Polen, en wel omdat het OKW onkundig was gelaten van Hitlers overeenkomst met de Sovjet-Unie om Polen te verdelen. Het OKW werd geconfronteerd met twee hoofdproblemen. In de eerste plaats wilde het rekening houden met het feit dat de Britten en Fransen de gegeven garanties zouden nakomen waardoor een oorlog op twee fronten ontstond. In de tweede plaats had Hitler bevolen dat geen algemene mobilisatie aan de actie mocht voorafgaan, zulks om een optimaal verrassingseffect te bereiken. Slechts een klein deel van de reserves (waaronder de reserve-pantserdivisie) mocht onder het mom van manoeuvres

worden opgeroepen. Besloten werd een zekere mate van risico te accepteren door de westelijke grenzen van Duitsland met een minimale bezetting te beveiligen. De inzet van vrijwel alle strijdkrachten moest een zeer snelle verovering van Polen mogelijk maken opdat na een Brits-Franse oorlogsverklaring een groot deel van de deelnemende eenheden met spoed naar de westelijke grens kon worden gedirigeerd. Beide fronten konden dan vervolgens worden versterkt met dan op te roepen mobilisabele reserves. Het OKW nam — terecht — aan dat de Poolse grondstrijdkrachten in het westen zouden worden geconcentreerd.

Om het gestelde doel te kunnen bereiken diende te worden voorkomen dat de Polen de rivierenlinie Narew—Weichsel—San zouden kunnen bereiken. Dit diende te geschieden door middel van snelle doorstoten, omsingeling van de Poolse legers en de totale vernietiging daarvan. Een dergelijke actie zou volgens het OKW alleen kunnen slagen indien grondstrijdkrachten — vooral pantsereenheden — en luchtstrijdkrachten nauw samenwerkten.

Grondstrijdkrachten

Vrijwel alle actief dienende grondstrijdkrachten zouden — onder het mom van oefeningen — worden geconcentreerd langs de Poolse grenzen. Zij werden verdeeld over twee legergroepen nl. een noordelijke (von Bock) en een zuidelijke (von Rundstedt). De groep von Bock zou opereren vanuit Oost-Pruisen en Pommeren en bestond uit het 3e en 4e leger, de groep von Rundstedt zou opereren vanuit Opper- en Zuid-Silezië, alsmede vanuit Tsjecho-Slowakije. Zij bestond uit het 8e, 10e en 14e leger. De taakverdeling was als volgt gedacht.

- a. Een aanval door het 3e leger uit Oost-Pruisen in de richting van Warschau met als eerste doel het afgrendelen van de Weichsel. Daaraan gepaard een nevenaantal in westelijke richting door de Poolse Corridor en het veroveren van Danzig.
- b. Het afgrendelen van de Poolse Corridor door het 4e leger vanuit Pommeren door contact te maken met het 3e leger. Vervolgens diende het 4e leger op te rukken langs beide oevers van de Weichsel in de richting van Warschau.
- c. Het zoveel mogelijk binden van Poolse grondstrijdkrachten in de centrale sector (Lodz-Poznan) door het 8e leger.
- d. Een snelle doorstoot van het 10e leger vanuit Zuid-Silezië langs de as Radom—Warschau met het doel een wig te drijven tussen de Poolse strijd-

krachten en de restanten daarvan te omsingelen. e. Een flankbeveiligende aanval in het zuiden door het 14e leger dat vanuit Tsjecho-Slowakije opereerde in de richting Krakow en San.

De voornaamste stootkracht was geconcentreerd in het 10e leger. Veel hing af van de snelheid die dit leger zou kunnen ontwikkelen, in het bijzonder of kon worden verhinderd dat de Poolse grondstrijdkrachten de verdedigingslinie Narew—Weichsel—San tijdig zouden kunnen bereiken.

Luchtstrijdkrachten

Een omvangrijk deel van de Duitse luchtmacht was gereserveerd voor de actie tegen Polen. Aangewezen waren alle jachtbommenwerpers, ruim 800 bommenwerpers, ca. 250 jagers en alle voor (directe) steun aan de grondstrijdkrachten bestemde eenheden. Zij werden verdeeld over twee luchtlegers waarvan het 1e nauw zou moeten samenwerken met de noordelijke legergroep en het 4e met de zuidelijke. De aanval van luchtstrijdkrachten zou simultaan geschieden met de eerste grensoverschrijdingen van de grondstrijdkrachten. De taken werden als volgt bepaald.

a. Het zo snel mogelijk verkrijgen van luchtoverwicht boven geheel Polen door middel van offensieve en defensieve operaties. Dit luchtoverwicht had tot doel grondstrijdkrachten zo veel mogelijk bewegingsvrijheid te verschaffen.

b. Het uitvoeren van interdictieoperaties, gericht tegen verkeersfaciliteiten als bruggen, wegverbindingen en spoorwegen. Het doel hiervan was zowel de Poolse legers het terugtrekken op de rivierenlinie te ontzeggen dan wel te verhinderen dat in het achterland geformeerde reserves de actieve eenheden zouden bereiken.

c. Het vernietigen van Poolse grondstrijdkrachten zodra deze waren afgesneden van het achterland c.q. van nevengelegen eenheden. Deze acties dienden in zorgvuldig overleg met de grondstrijdkrachten te geschieden.

d. Het verlenen van directe steun aan de grondstrijdkrachten, echter alleen indien dit niet in voldoende mate kon geschieden door speciaal daarvoor uitgeruste eenheden en indien daartoe capaciteit beschikbaar was.

De Duitse luchtacties werden zeer goed voorbereid. Reeds lang tevoren waren planstudies gemaakt waarin zorgvuldig doelen werden geselecteerd ten behoeve van luchtoverwicht- en interdictieoperaties. De uitwerking van vluchten ter ondersteuning van de eerste aanvalsacties was te-

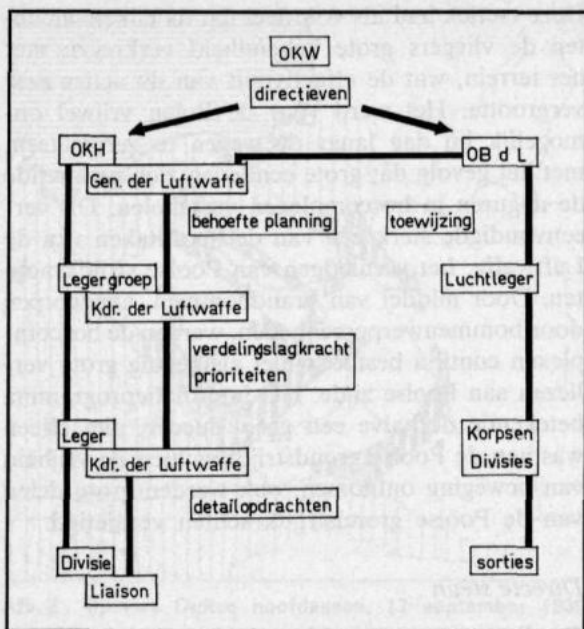
voren gecompleteerd en uitvoering daarvan kon op afroep geschieden. Bijzondere aandacht werd besteed aan de selectie van interdictiedoelen, vooral bruggen, aangezien een deel moest worden gebruikt door de eigen oprukkende legers.

Samenwerking grond- en luchtstrijdkrachten

Reeds tevoren was het samenwerkingspatroon tussen grond- en luchtstrijdkrachten bepaald en beoefend. De aanval op Polen zou een uitstekende gelegenheid bieden dit patroon te toetsen aan de praktijk. Het kenmerkte zich enerzijds door een straf gecentraliseerde leiding, anderzijds door een vrij v^{er} gaande delegatie van bevoegdheden voor wat betreft de uiteindelijke inzet van luchtstrijdkrachten. De leiding over alle strijdkrachten berustte bij het OKW dat de bevoegdheid had aan bepaalde theaters prioriteiten toe te kennen en daarheen strijdkrachten te dirigeren. Onder het OKW ressorteerden o.a. het centrale commando van de grondstrijdkrachten (Oberkommando des Heeres, OKH) en dat van de luchtstrijdkrachten (Oberbefehlshaber der Luftwaffe, ObdL). Ten behoeve van de samenwerking tussen grond- en luchtstrijdkrachten was op het niveau OKH een liaisonafdeling geplaatst (General der Luftwaffe beim OKH) rechtstreeks onder bevel van ObdL en met de taak OKH terzijde te staan bij het opstellen van plannen. Op advies van deze liaison stelde ObdL de luchtlegers samen die ter beschikking werden gesteld van legergroepcommandanten.

Deze luchtlegers, bestaande uit Fliegerkorpse en Fliegerdivisionen, wisselden derhalve qua samenstelling, afhankelijk van lokale behoeften. Ook de legergroepcommandanten en de commandanten van de ondergeschikte legers beschikten over liaisoneenheden (Kommandeure der Luftwaffe) die in een bevelslijn waren opgenomen, ondergeschikt aan die bij OKH. Bij de legergroep verdeelde deze liaison in overleg met de commandant de toegewezen slagkracht over de legers en werden de prioriteiten vastgesteld. Detailopdrachten aan Fliegerkorpse en Divisionen werden verstrekt door de liaison op legerniveau, eveneens in nauw overleg met de lokale commandant.

Ten aanzien van de directe steun werd de liaison voortgezet tot divisieniveau waar de luchtmachtvertegenwoordigers weer direct ondergeschikt waren gesteld aan de liaisonelementen bij de legers. Op divisieniveau werd echter niet de inzet van luchtstrijdkrachten rechtstreeks geregeld. De liaisonelementen beperkten zich tot het aan de leger-

Afb. 2 Samenwerkingsorganisatie grond- en luchtmachtkrachten

staf rapporteren van de situatie aan het front en het opgeven van behoefte aan directe steun. Wel beschikten de liaselementen over grond-luchtradioverbindingen en andere hulpmiddelen om toegewezen vliegtuigen naar hun doel te geleiden.

Een schema van het samenwerkingspatroon tussen grond- en luchtmachtkrachten is gegeven in afb. 2. Samenvattend kan worden gesteld dat de inzet van luchtmachtkrachten ter ondersteuning van die op de grond werd gekenmerkt door een sterk gecentraliseerde leiding van ObdL en wel door een rechtstreekse bevelslijn van hoofdkwartier naar leger- en divisieniveau. Dit maakte het mogelijk dat de Luftwaffe zelf grotendeels de inzet van haar slagkracht kon bepalen. Was echter een deel van de slagkracht aan een bepaald theater toegewezen, dan was sprake van een grote mate van gedelegeerde bevoegdheden voor wat betreft de eigenlijke inzet daarvan.

Het verloop van de aanval

Het Duitse offensief tegen Polen begon op 1 september 1939 om 04.40 uur met gelijktijdige acties van grond- en luchtmachtkrachten. De luchtacties werden volgens plan en de vooraf bepaalde prioriteiten uitgevoerd, nl. het behalen van luchtoverwicht, het uitvoeren van een interdictieprogramma en het, waar nodig, direct steunen van grondeenheden met de middelen die daarvoor niet

speciaal waren bestemd. Voorts werd een semi-strategische actie tegen Warschau uitgevoerd.

Luchtoverwicht

In het kader van een in detail voorbereide actie (Ostmarkflug) vielen Duitse bommenwerpers en duikbommenwerpers onder jagersescorte onmiddellijk de Poolse vliegvelden aan. Het doel van dit offensief was een zo groot mogelijk deel van de Poolse luchtmacht bij verrassing op de grond te vernietigen. De jagers dienden eventueel gealarmeerde Poolse vliegtuigen in de lucht te neutraliseren. Hoewel de actie goed was voorbereid kampten de Duitsers met een aantal problemen. Een hardnekkige mist had tot gevolg dat op de eerste dag het 1e Luchtleger in de noordelijke sector slechts 30% van de geplande vluchten kon uitvoeren en het 4e Luchtleger slechts 80%. De vertraging die hierdoor ontstond ontnam aan de Duitse acties een groot deel van het verrassingselement. Bovendien troffen de Duitsers op de Poolse vliegvelden nauwelijks vliegtuigen aan ten gevolge van een Poolse voorzorgsmaatregel op 29 en 30 augustus waarbij de luchtmacht werd verspreid over geprepareerde oorlogsvliegvelden. Nadat de Duitse intenties bekend waren werd het verspreidingsprogramma door de Polen gecontinueerd. Weliswaar brachten de Duitsers grote schade toe aan Poolse onderhoudsfaciliteiten, voorraden en reserves, maar de eigenlijke slagkracht bleef ongedeerd. Ook in de lucht werd weinig weerstand ondervonden, aangezien de Polen, om de eigen luchtmacht te sparen, zo veel mogelijk de Duitsers ontliepen.

Een gevolg van deze situatie was dat de Duitsers langer dan was voorzien waren gebonden aan operaties ten behoeve van het verkrijgen van luchtoverwicht. De tactiek werd gewijzigd. Langeafstandsverkenningvliegtuigen werden ingezet om Poolse luchtmacht op de grond op te sporen. Zodra verkenningresultaten bekend waren werden speciaal daartoe gereedgehouden bommenwerpereenheden ingezet om de Poolse vliegvelden aan te vallen. Op deze wijze kon met een kleiner deel van het Luftwappotentieel worden geopereerd en kon tevens worden aangevallen met de interdictietaken. Daarbij bleef de Poolse weerstand in de lucht gering en beperkt tot enkele geconcentreerde jageraanvallen en verspreide acties tegen Duitse grondmacht. Van enige planning en coördinatie was daarbij nauwelijks sprake. Naar later bleek was deze geringe Poolse weerstand in feite een gevolg van het ini-

tiële aanvalsplan en van de interdictieoperaties. Op hun reservevelden beschikten de Polen over onvoldoende onderhoudsfaciliteiten en voorraden, zij waren daarvoor afhankelijk van de moederbasis. Door deze te vernietigen hadden de Duitsers bereikt dat de Poolse luchtmacht zeer beperkt inzetbaar was. Het interdictieprogramma had tot gevolg dat veel verbindingen tussen de moederbases en reservevelden werden onderbroken zodat de Poolse luchtmacht na enkele dagen bovendien nog verstoken bleef van eventueel resterende reserves. Bovendien bleek dat door het interdictieprogramma een groot deel van de verbindingen was onderbroken. De Poolse luchtmacht maakte namelijk gebruik van civiele telefoonverbindingen waarvan de lijnen bovengronds langs de verbindingswegen waren opgesteld. Het onderbreken van deze communicatielijnen — een bonus van de uitgevoerde interdictie — maakte een gecoördineerde inzet van luchtstrijdkrachten onmogelijk.

Interdictie

Door een vrijwel absoluut luchtoverwicht was het ongehinderd uitvoeren van een interdictieprogramma voor de Duitsers zeer eenvoudig geworden. Zij maakten daarbij voornamelijk gebruik van de duikbommenwerpers, ondersteund door bommenwerpereenheden. Nadat de tevoren geplande operaties waren uitgevoerd was het de taak van de samenwerkingsorganisatie tussen grond- en luchtstrijdkrachten om de voor interdictie bestemde vliegtuigen zo doelmatig mogelijk in te zetten.

Als basis voor de doelselectie diende een catalogus met uitgebreide planstudies betreffende tevoren geselecteerde doelen. Reeds na 8 dagen wisten de Duitsers alle spoorwegverbindingen tussen Warschau en het westen (Poznan, Deblin, Krakow, Lwow) en het noorden te ontwrichten, daarmee bereikend dat een snelle aanvoer van reserves naar de gevechtszone niet meer mogelijk was. De Poolse grondstrijdkrachten waren daardoor gedwongen zo veel mogelijk langs de wegen te verplaatsen.

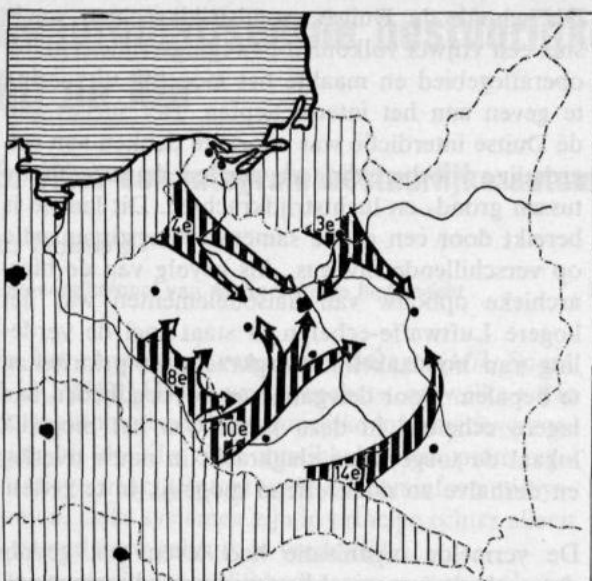
De interdictieoperaties concentreerden zich nu ten volle op het wegennet om enerzijds te verhinderen dat de Poolse strijdkrachten de Narew—Weichsel—Sanlinie konden bereiken en anderzijds om de troepen op de grond zoveel mogelijk afbreuk te doen. Om de doelmatigheid van deze acties te vergroten werden de Luftwaffe-eenheden vaste doelgebieden toegewezen. Jagers en duikbommenwerpers voerden vluchten uit langs de wegen om Poolse colonnes op te sporen en aan te vallen.

Deze tactiek had als voordeel dat na enkele vluchten de vliegers grote bekendheid verkregen met het terrein, wat de effectiviteit van de acties zeer vergrootte. Het werd voor de Polen vrijwel onmogelijk bij dag langs de wegen te verplaatsen, met het gevolg dat grote eenheden zich gedurende de daguren in boscomplexen verscholen. Dit vereenvoudigde sterk één van de hoofdtaken van de Luftwaffe: het vernietigen van Poolse strijdkrachten. Door middel van brandbommen, afgeworpen door bommenwerpereenheden, werden de boscomplexen continu bestookt met als gevolg grote verliezen aan Poolse zijde. Het interdictieprogramma betekende derhalve een groot succes; niet alleen was aan de Poolse grondstrijdkrachten de vrijheid van beweging ontnomen, ook werden grote delen van de Poolse grondstrijdkrachten vernietigd.

Directe steun

De directe steun werd in principe uitsluitend verleend door daarvoor speciaal aangemerkte eenheden. De inzet werd bepaald door de samenwerkingsorganisatie tussen grond- en luchtstrijdkrachten en het divisie-liaisonement speelde daarbij een belangrijke rol. Slechts in zeer bijzondere gevallen — noodsituaties — kon een beroep worden gedaan op de overige luchtstrijdkrachten. De directe-steunacties werden geconcentreerd op de pantseroperaties, een gecombineerde actievorm die bekendheid heeft gekregen onder de benaming „Blitzkrieg”. Het principe was eenvoudig, maar zeer doeltreffend. Wanneer de snel oprukkende pantsereenheden op enige weerstand stootten werd door middel van een omtrekkende beweging de opmars voortgezet. Vervolgens voerden luchtstrijdkrachten in samenwerking met tweede-lijnsgevechtstroepen geconcentreerde aanvallen uit op het geïsoleerde obstakel waardoor dit werd geneutraliseerd. Dergelijke obstakels kwamen in Polen veelvuldig voor in de vorm van veldversterkingen, fortificaties e.d., maar ook in de vorm van artillerie-eenheden en infanterieconcentraties.

Aanvullend waren directe-steunoperaties gericht op door verkenningsvliegtuigen ontdekte commandoposten en frontransporten. Hoewel de Duitsers uit principe weinig aandacht hadden geschonken aan de vernieuwing van eenheden ten behoeve van directe steun (deze operaties hadden altijd een lage prioriteit) bleek de samenwerking tussen pantser- en Luftwaffe-eenheden zo effectief dat hieraan na de operatie tegen Polen een geheel nieuwe belangrijke betekenis werd toegekend.

Afb. 3 Opmars Duitse hoofdassen, 17 september 1939

Aanval op Warschau

Aansluitend op de acties, gericht op het verkrijgen van luchtoverwicht, voerden de Duitsers een (semi)strategische operatie („Wasserkante”) uit tegen Warschau. Enerzijds was het doel van deze operatie psychologisch: men wilde de wil van het Poolse volk om de verdediging voort te zetten breken. Anderzijds was met zorg een aantal doelen geselecteerd, zoals regerings- en commandocentra, met het doel de Poolse strijdkrachten de centrale leiding te ontnemen. Ook vormde de vliegtuigindustrie op het bij Warschau gelegen vliegveld Okęcie een doel. De aanval zelf was door het ontbreken van effectieve tegenstand in de lucht een groot succes doch had geen noemenswaardige gevolgen voor de strijd op de grond.

Effect van de operaties

Mede dank zij de succesvolle luchtacties kon de strijd op de grond vrijwel volgens plan verlopen. Op 5 september was de afsluiting van de zuidelijke Poolse Corridor een feit en kon worden begonnen met het systematisch neutraliseren van grondstrijdkrachten in dit gebied. Vanuit het noorden had het 3e leger de Narew nabij Modlin bereikt en in de zuidelijke sector bond het 8e leger een zeer omvangrijk deel van de Poolse strijdkrachten in het gebied Lodz-Poznan. Hierdoor kon het 10e (pantser)leger oprukken tot Radom. In het zuiden zorgde het 14e leger voor de flankafdekking.

Reeds vijf dagen later, op 10 september, was de

omsingeling voor een groot deel voltooid. Het 4e leger was opgerukt langs de Weichsel tot nabij Warschau, het 3e langs de Bug in de richting Brest en het 10e had de Weichsel en de buitenwijken van Warschau bereikt. Op die datum bereikte het 14e leger bovendien de San. Het 8e leger vergrootte tot die periode meer en meer de druk op Poolse grondstrijdkrachten door langzaam op te rukken. Ingesloten Poolse eenheden werden systematisch vernietigd door middel van geconcentreerde luchtaanvallen.

Tussen 10 en 17 september werd de omsingeling tot in detail voltooid. Het 3e en 14e leger voerden een schaarbeweging uit langs de Bug met als ontmoetingspunt Brest, het 4e bereikte Warschau en het 8e en 10e begonnen aan een systematisch neutraliseren van Poolse grondstrijdkrachten. In feite was de actie tegen Polen op 17 september voltooid (zie afb. 3). Op die dag ook gaf Hitler bevel de posities west van de Bug te consolideren en begon de Sovjet-Unie een aanval met als doel de bezetting van oostelijk Polen. Tussen 10 en 17 september was het reeds mogelijk de eerste eenheden aan te wijzen voor een snelle verplaatsing naar het westen, waar een nieuw front met Frankrijk en Groot-Brittannië werd verwacht.

Weliswaar was in Polen nog sprake van gevechtsacties tot 27 september doch deze betroffen lokale weerstandshaarden. De Poolse weerstand werd gebroken door op laatstgenoemde datum een grootscheepse luchtaanval uit te voeren op Warschau, een demonstratieve actie die kan worden vergeleken met de aanval op Rotterdam in 1940.

Nabeschouwing

Terugziend op de aanval op Polen in 1939 kan worden vastgesteld dat hij een logisch resultaat was van een jarenlang politiek proces. Hitler had daarin zijn intenties met betrekking tot de verloren gegane gebieden altijd duidelijk laten blijken. Polen mocht door zijn geïsoleerde positie geen steun verwachten van de buurlanden; integendeel, het land was door geheime Duits-Russische overeenkomsten vrijwel omsingeld door vijanden. Daarbij beschikte het land nauwelijks over natuurlijke grenzen en het lag open voor aanvallen uit alle richtingen.

Het is opmerkelijk dat, ondanks de ongunstige geopolitieke situatie, de Polen nauwelijks reageerden op de toenemende militaire dreiging, veroorzaakt door de snelle opbouw van een moderne Duitse krijgsmacht. Revolutionaire Duitse doctrines met betrekking tot een flexibel optreden van

luchtstrijdkrachten en nieuwe samenwerkingsvormen tussen de strijdmachtdelen werden beantwoord met inzichten die dateerden uit de Eerste Wereldoorlog. Ergo, tegenover een flexibele, diep penetrerende en krachtige Luftwaffe stond een grotendeels verouderde, beperkt inzetbare legerluchtmacht van de Polen. Bovendien gold mischien wel als grootste fout bij het opstellen van een Poolse verdedigingsconceptie het rekenen op een geallieerde interventie. Een hypothese die slechts was gebaseerd op toegezegde garanties inzake de legitimiteit van de Poolse staat. Een hypothese die bovendien resulteerde in een zodanige opstelling van strijdkrachten dat een Duits succes aannemelijk was.

Het Duitse aanvalsplan hield grote risico's in, aangezien vrijwel alle operationele strijdkrachten aan één front werden geconcentreerd. Deze concentratie in tijd en plaats diende echter om een snelle overwinning te verzekeren, zodat de kern van de strijdkrachten binnen korte tijd kon worden verdeeld over de twee te verwachten fronten. Het voorspoedige resultaat maakte derhalve dit risico aanvaardbaar.

Voor wat betreft het aandeel van de Luftwaffe kan worden gesteld dat de primair opgedragen taak, het behalen van luchtoverwicht, mede heeft geleid tot het snelle succes. Hoewel de goed voorbereide initiële actie kampte met tegenslagen bleek de Luftwaffe flexibel genoeg om een deel van de slagkracht zodanig in te zetten dat de gewenste situatie kon worden bereikt. Het directe effect van de Luftwaffe-acties werd versterkt doordat voorraden en faciliteiten op de Poolse moederbases werden vernietigd en communicatielijnen werden verbroken. Een volledige superioriteit van de Duitse vliegtuigen voltooide het behalen van absoluut luchtoverwicht binnen zeer korte tijd.

Dit schonk de Duitse grondstrijdkrachten reeds snel een vrijwel volkomen bewegingsvrijheid in het operatiegebied en maakte het mogelijk uitvoering te geven aan het interdictieplan. Het succes van de Duitse interdictie was voorts te danken aan een grondige voorbereiding en een goede coördinatie tussen grond- en luchtstrijdkrachten. Dit laatste is bereikt door een goede samenwerkingsorganisatie op verschillende niveaus. Als gevolg van de hiërarchieke opbouw van liaisonelementen was het hogere Luftwaffe-echelon in staat snel de verdeling van noodzakelijke slagkracht en prioriteiten te bepalen. Door delegatie van bevoegdheden aan lagere echelons in deze keten was het mogelijk lokaal de toegewezen slagkracht in nauw overleg en derhalve zo doeltreffend mogelijk in te zetten.

De vermelde organisatie had tevens tot gevolg dat eenheden, speciaal bestemd voor directe steun, plaatselijk groot effect konden sorteren. Het gezamenlijk optreden van dit deel van de luchtstrijdkrachten met vooral de pantsereenheden maakte mede de snelle opmars mogelijk. Deze „Blitzkrieg”-tactiek had een zodanig gunstig resultaat dat zelfs de Duitsers daardoor waren verrast en besloten deze strijdwijze in de doctrines op te nemen.

Samenvattend mag worden gesteld dat de Luftwaffe een belangrijk aandeel had in het snelle succes in Polen. Een grote flexibiliteit, het beschikken over modern materieel met grote slagkracht, gepaard aan concentratie in tijd en plaats, waren hiervoor de basis. Deze factoren maakten een snel behaald luchtoverwicht mogelijk, waarna, gesteund door een doelmatige samenwerkingsorganisatie, het accent kon worden gelegd op een gezamenlijk optreden van grond- en luchtstrijdkrachten.

Geautomatiseerde bestuurlijke informatieverzorging bij de Klu

3. Naar een integrale bestuurlijke automatiseringsconceptie voor de Klu

L. Oosters

luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

Slot van blz. 541/1974

In het eerste deel van deze bijdrage (*Mil. Spect.* 143(1974)(11)519) werd geschetst op welke wijze de geautomatiseerde bestuurlijke informatieverzorging bij de Klu zich ontwikkelde van puur registratieve naar geïntegreerde beheersinformatiesystemen. Deze systemen zijn in principe echter alleen bestemd voor gebruik in vredestijd.

De toepassingsmogelijkheden van geautomatiseerde informatiesystemen, binnen het kader van de bestuurlijke informatieverzorging (BIV), in de operationele sector onder oorlogsomstandigheden zijn in het tweede deel van deze artikelenserie (*Mil. Spect.* 143(1974)(12)537) nagegaan. Het in dit kader besproken Operationele Management Informatie Systeem (OMIS) zal vermoedelijk bij realisatie een soortgelijke systeemontwikkeling vertonen als het geval was bij de specifieke vredessystemen, met name een groei van registratieve naar bestuurlijke functies.

De geautomatiseerde BIV-systemen, zowel voor gebruik onder vredes- als oorlogsomstandigheden, zijn en waren in eerste instantie alleen een hulpmiddel voor de uitvoerende leiding. Eerst in een later stadium wordt door het opnemen van vaste beslissingsregels en/of integratie met andere geautomatiseerde beheersinformatiesystemen de opgeleverde informatie, zij het in verfijnde vorm, ook benut door de dirigerende en in enkele gevallen zelfs door de constituerende leiding. De ontwikkeling op het gebied van de informaticafilosofie, de programmatuur en de apparatuur vergroot enerzijds de mogelijkheid de geautomatiseerde informatievoorziening dienstbaar te maken aan het topmanagement en bevordert anderzijds de daarvoor nodige verdere integratie van bestaande geautomatiseerde BIV-systemen.

De voor wat betreft de automatisering thans bereikte situatie en de zich daarbij aftekenende verticale en horizontale groei, vereisen meer dan voorheen een beleid waarbij de informatievoorziening als één geheel wordt beschouwd. Deze noodzaak,

de organisatorische consequenties daarvan, het te vervaardigen automatiseringsplan en de systeemconceptie waartoe dit uiteindelijk kan leiden, worden in dit deel van deze bijdrage nader uitgewerkt.

Interactie krijgsmachtfuncties

De doelstelling van de Klu luidt als volgt:

Het zo doeltreffend en doelmatig mogelijk inzetten van de Klu-wapensystemen ter uitvoering van opgedragen operationele taken.

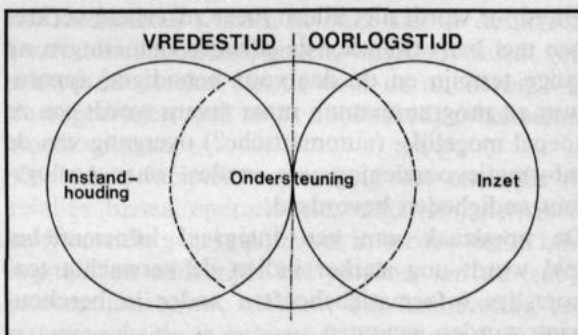
Om deze doelstelling te kunnen verwezenlijken is onder meer een afstemming van de operationele, materieellogistieke en personeelslogistieke taken noodzakelijk. De voor het doen functioneren van de Klu noodzakelijke principiële taakelementen zijn daarbij, zoals reeds in het eerste deel van deze bijdrage in meer algemene zin werd gememoreerd:

- instandhouding van de Klu in vredestijd;
- ondersteuning van de Klu in vredes- en oorlogstijd;
- inzet van de Klu in oorlogstijd.

Deze elementen beïnvloeden elkaar en zijn onverbreekbaar verbonden.

Schematisch is deze drie-eenheid, noodzakelijk voor de realisatie van de doelstelling, in afb. 1 weergegeven.

Afb. 1 Samenhang functionele krijgsmachtaspecten

Uiteraard is de geschetste interactie tussen de belangrijkste functionele elementen ook op de andere krijgsmachtdelen van toepassing. De ondersteuningsfunctie dient hierbij in zeer ruime zin te worden opgevat. Hieronder vallen bij uitstek de materieellogistieke en personeelslogistieke taken, maar eveneens andere vormen van dienstverlening, bijvoorbeeld de geautomatiseerde informatieverzorging.

De ondersteuningsfunctie is extra gecompliceerd doordat op ieder moment moet kunnen worden omgeschakeld van vredes- naar oorlogsomstandigheden. Er bestaat immers verschil in taak en taakuitvoering in deze twee situaties. Sommige ondersteunende taken worden niet, of slechts in vereenvoudigde vorm, in oorlogstijd uitgevoerd. Het tegenovergestelde is echter eveneens het geval. Als voorbeeld moge dienen het feit dat het preventieve onderhoud in oorlogstijd vervalt en dat slechts het correctieve resteert. Anderzijds speelt het gehele spectrum van de actuele „intelligence”, die nu eenmaal in vredetijd niet volledig kan worden bestreken, in oorlogstijd een veelal doorslaggevende rol.

De onderlinge samenhang van de drie krijgsmachtfuncties vergt een optimale integratie en coördinatie van operationele en logistieke informatiestromen, zowel in vredetijd als onder oorlogsomstandigheden. Deze noodzakelijke afstemming stelt hoge eisen aan de informatievoorziening. Een goede bedrijfsvoering is immers alleen mogelijk indien over actuele, betrouwbare en relevante informatie wordt beschikt. De informatievoorziening kan het best aan deze eisen voldoen indien zij als één geheel wordt beschouwd. Op deze wijze kan namelijk meer aandacht worden besteed aan de onderlinge relaties tussen de gegevens uit de verschillende functionele sectoren. Een noodzaak die zich nu reeds heel duidelijk aftekent daar bij de informatievoorziening meer en meer de grenzen van de bestaande disciplines moeten worden overschreden.

Hierdoor wordt niet alleen meer zekerheid verkregen met betrekking tot de gekozen oplossingen op lange termijn en de daarvoor benodigde apparatuur en programmatuur, maar tevens wordt een zo soepel mogelijke (automatische?) overgang van de informatievoorziening van vredes- naar oorlogsomstandigheden bevorderd.

De noodzaak van een integraal informatiebeleid wordt nog sterker indien de verwachte toekomstige informatiebehoefte nader in beschouwing worden genomen.

Informatieverzorging en de toekomst

In de komende jaren zullen ongetwijfeld steeds hogere eisen aan de informatievoorziening worden gesteld. Door de toepassing van onder meer nieuwe technieken en hulpmiddelen, het zich uitbreidende aantal specialismen, de invoering van gecompliceerde wapensystemen en de huidige maatschappelijke ontwikkelingen, zullen de informatiebehoefte, zowel in kwantitatief als in kwalitatief opzicht, toenemen. De bedrijfsvoering van de Klu zal door deze te verwachten ontwikkelingen niet alleen complexer maar ook minder doorzichtig worden. Hierdoor zal zich een bijna continu organisatorisch veranderingsproces voltrekken. De toename van de informatiebehoefte zal zich over alle niveaus van het management uitstreken, maar vermoedelijk bij het topmanagement het sterkst tot uitdrukking komen. De naar verwachting noodzakelijke structurele en organisatorische wijzigingen dienen door een slagvaardig beleid tijdig te worden onderkend en doeltreffend te worden ondersteund.

Voor de beslissingsvoorbereiding zal derhalve het topmanagement tijdig moeten kunnen beschikken over relevante informatie. Deze informatie zal veelal zodanig moeten zijn gestructureerd dat hierin gegevens van de bestaande disciplines aan elkaar gerelateerd zijn opgenomen.

Om te kunnen voldoen aan de eisen die aan de informatievoorziening worden gesteld wordt bij de Klu ook voor de bestuurlijke functies meer en meer de computer ingeschakeld. Een en ander werd veroorzaakt doordat met behulp van elektronische informatieverwerkende apparatuur niet alleen de informatieverwerking en de informatieverstrekking konden worden versneld, maar ook programmeerbare beslissingen konden worden genomen. Binnen het kader van de BIV neemt dan ook momenteel het geautomatiseerde gedeelte een niet meer weg te denken plaats in, hetgeen in het eerste deel van deze bijdrage aan de hand van een aantal voorbeelden werd geadstrueerd.

Door de in opkomst zijnde programmatuurontwikkelingen worden de mogelijkheden om de computer voor bestuurlijke functies in te schakelen nog verder vergroot. Zo behoeft bijvoorbeeld een gegeven in principe slechts eenmaal te worden vastgelegd terwijl het toch voor meer toepassingen beschikbaar blijft. Deze eigenschap biedt de mogelijkheid om, op relatief eenvoudige wijze, informatiebestanden te integreren. Bij een dergelijke inte-

gratie worden de bestandsgegevens van de voorheen partiële systemen aan elkaar gerelateerd en kunnen vervolgens als zodanig worden gepresenteerd.

De huidige ontwikkelingen op het terrein van de informatica zijn zeer zeker nog niet afgesloten. Voor wat betreft de apparatuur zullen onder meer de buiten de rekencentra te plaatsen terminals, die het de leiding mogelijk maken op ieder gewenst moment de noodzakelijke informatie te verkrijgen, meer ingang vinden. Hierdoor zal niet alleen de betrokkenheid van de topleiding bij geautomatiseerde BIV-systemen toenemen, maar ook de wens naar (meer) gerelateerde informatie worden versterkt. Op het gebied van de programmatuur zal in de komende jaren verdere perfectionering en uitbreiding van de bij „externe” organisaties verkrijgbare standaardprogrammatuur plaatsvinden.

In dit verband wordt in het bijzonder gedacht aan de verruiming van de toepassingsmogelijkheden van Data Bank Management-systemen en aan de vereenvoudiging van de implementatie van dergelijke systemen. Interessant is bovendien de huidige verbetering in de kosten/nutverhouding van elektronische informatieverwerkende apparatuur die, naar redelijkerwijs kan worden aangenomen, ook door de snel toenemende afzet, in de komende jaren wordt gecontinueerd. Inschakeling van de computer ten behoeve van de informatievoorziening zal daardoor in de toekomst, eerder dan thans het geval is, economisch verantwoord zijn.

Indien derhalve de toekomstige informatiebehoeften en de wijze waarop door toepassing van elektronische informatieverwerkende apparatuur aan deze behoeften kan worden tegemoetgekomen, in beschouwing worden genomen, ligt de conclusie voor de hand dat de computer in een snel tempo het huidige manueel verzorgde gedeelte van de BIV gaat verdringen; dit te meer aangezien de conservatieve wijze van informatieverzorging, zonder grote kwantitatieve aanpassingen in het personeelsbestand, niet adequaat zal kunnen reageren op de toekomstige informatiebehoeften. Deze verdere opmars van de computer op het terrein van de informatieverwerking te zamen met de vermelde noodzaak om de informatievoorziening als één geheel te beschouwen, zullen ertoe leiden dat alle reeds ontwikkelde en te ontwikkelen informatiesystemen een onderdeel moeten vormen van een totale conceptie, hetgeen derhalve uitgangspunt dient te zijn voor het te voeren informatiebeleid.

Informatiebeleid

Op grond van het voorgaande en de doelstelling dat het informatiebeleid gericht dient te zijn op een zo doelmatig mogelijke uitvoering van de aan de Klu opgedragen operationele taken, werd onder meer het volgende bepaald.

a. Binnen het kader van de BIV dient:

1. aan elke functionaris van de Klu informatie te worden verstrekt, nodig voor de juiste uitvoering van zijn taak;
2. te worden voldaan aan gerechtvaardigde externe informatiebehoeften.

b. Aan het gestelde onder a wordt voldaan door ontwikkeling en instandhouding van effectieve informatiesystemen voor de BIV.

c. De informatieverzorging binnen de Klu wordt als één geheel gezien en om tot de gewenste totale conceptie te komen zal de uitvoering van e.e.a. dienen te geschieden volgens een centraal informatieplan.

d. De realisatie van de activiteiten geschiedt volgens de principes van de projectorganisatie.

Onder het bedoelde centrale informatieplan wordt verstaan een voorgenomen, op elkaar afgestemde bundeling van activiteiten ten aanzien van de informatieverzorging. Deze dient uiteraard in het kader van de algemene doelstelling van de Klu te worden uitgevoerd.

Informatieplan

Het informatieplan omvat een globale opsomming van de informatiebehoeften alsmede de wijze en het tijdstip waarop hieraan zal worden voldaan. Voor het vaststellen van deze informatiebehoeften dient te worden uitgegaan van de activiteiten voortvloeiende uit het door de Klu-leiding geformuleerde beleid. Door analytische beschouwing van deze activiteiten en de hiervoor noodzakelijke beslissingsprocessen worden de essentiële informatiebehoeften vastgesteld. De aldus bepaalde informatiebehoeften worden getoetst aan de desbetreffende functieomschrijvingen, waardoor wordt verzekerd dat slechts aan de voor de uitvoering van de opgedragen taak strikt noodzakelijke behoeften wordt voldaan.

Voor de principiële vaststelling van enerzijds de relaties tussen operationele, materiële, personele en financiële gegevens, zowel in vredes- als in oorlogstijd, en anderzijds het patroon van de (sub)-informatiestromen, verdient het aanbeveling een stromenschema te ontwerpen. Door een dergelijke

informatiebehoeften, zowel in hun onderlinge relatie als in hun totaliteit. De vervaardiging van de genoemde plannen verdient dus, gezien het belang dat ermee gemoeid is, aller aandacht en medewerking. De eigenlijke samenstelling kan dan ook het best plaatsvinden in projectgroepsverband. In de projectgroep dienen behalve de automatiserings- ook en vooral organisatiedeskundigen te worden opgenomen. De nadere uitwerking en uitvoering van een en ander worden het best gewaarborgd indien de coördinatie daarvan geschiedt binnen één afdeling informatieverzorging, die „hoog” en op een zo onafhankelijk mogelijke plaats in de organisatie is opgenomen.

Reorganisatie automatiseringsactiviteiten

Voor de Klu houdt het voorgaande in dat de „historisch” gegroeide ontwikkeling van drie gescheiden automatiseringsafdelingen bij de functionele deelgebieden wordt doorbroken. De plannen voor de oprichting van een afdeling informatieverzorging (AIV) waarin de drie huidige automatiseringssecties zijn opgenomen, zijn bij de Klu in vergaderde staat. Deze plannen voorzien in een bundeling van de automatiserings- en administratieve organisatiefuncties in één AIV. Plaatsing van deze AIV zal binnen het nog te formeren Directoraat Economie en Financiën geschieden.

In de AIV is, als staforgaan, een Bureau plannen opgenomen dat onder meer een belangrijke rol zal moeten vervullen bij de vaststelling en periodieke bijsturing van het automatiseringsplan. De afdeling zal verder bestaan uit drie secties, nl. algemene informatiezaken, systeembeheer en systeemontwikkeling. Ondanks het instellen van een AIV bij het Directoraat Economie en Financiën resteert een aantal werkzaamheden met betrekking tot de automatisering bij de Chef van de Luchtmachtstaf, het Directoraat Materieel Luchtmacht en de Operatieofficier Personeel/Klu. Ten einde de uitvoering van deze taken met de vereiste specialistische kennis en gecoördineerd te doen geschieden wordt in de organisaties van alle functionele deelgebieden een staffunctie automatisering opgenomen. Door oprichting van de AIV worden betere voorwaarden geschapen voor een doelgerichte uitvoering van het informatiebeleid en kan met het ontwerpen en realiseren van een totale automatiseringsconceptie worden begonnen.

Een mogelijke automatiseringsconceptie

Hoewel er, zoals uit het voorgaande blijkt, nog

geen totaal automatiseringsplan voor de Klu bestaat, wordt het in het kader van dit artikel van belang geacht de lezer toch enig inzicht te verschaffen in een automatiseringsconceptie die bij het nader uitwerken van de planning mogelijk kan ontstaan. Een dergelijke prognose is in dit stadium wel op min of meer verantwoorde wijze te maken, onder meer omdat bij het uitwerken van het automatiseringsplan de bestaande of in ontwikkeling zijnde systemen ongetwijfeld daarvan de basis zullen vormen en in bepaalde mate zelfs de richting voor de toekomstige ontwikkeling zullen aangeven. Ook de in de vorige delen van deze bijdrage geschetste ervaringen, voor wat betreft de groeitrend van de bestaande systemen, te weten enerzijds van registratief naar bestuurlijk en anderzijds van partieel naar integraal, zijn eveneens duidelijk indicatief voor de toekomst. Ten slotte mag in dit verband zeker niet onvermeld blijven dat de verdere ontplooiing van de filosofie op het terrein van de informatica en de daarmee in de pas lopende ontwikkeling van programmatuur en apparaatuur, zich in dezelfde richting bewegen.

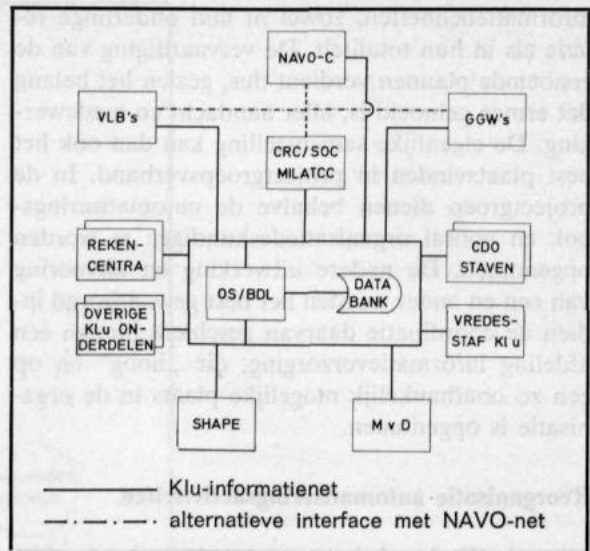
Evenals de ondersteunende en andere dienstverlenende taken zal ook de informatievoorziening zich in de toekomst moeten richten op de oorlogstaak die immers voor een krijgsmacht te allen tijde centraal staat. Dit houdt in dat ook de informatievoorziening op de inzet van de Klu-wapensystemen moet worden afgestemd. Het ligt dus voor de hand dat het in het tweede deel van deze artikelenserie besproken Operationele Management Informatie Systeem (OMIS), indien dit wordt gerealiseerd, bij de toekomstige ontwikkelingen centraal zal staan. Deze gedachte wordt nog ondersteund door het feit dat OMIS tot doel heeft aan de totale informatiebehoefte ten behoeve van de inzet van de wapensystemen van de Klu te voldoen. Als zodanig staat OMIS dus ten dienste van de gehele Klu-organisatie.

Het totale OMIS zal alleen onder oorlogsomstandigheden functioneren. Dit neemt niet weg dat onderdelen van dit systeem ook onder vredesomstandigheden operationeel moeten zijn in verband met de noodzaak ervaring met het gebruik van het systeem op te doen en ten einde een actuele uitgangssituatie op het moment dat oorlogsomstandigheden ontstaan beschikbaar te hebben. Dit impliceert dat onder vredesomstandigheden OMIS-capaciteit beschikbaar is. Alleen al uit doelmatigheidsoverwegingen zal derhalve moeten worden nagegaan in hoeverre dat surplus aan capaciteit kan worden benut voor vredes-tijd. Vooruitlopend daarop kan reeds worden gesteld dat onder vredes-

omstandigheden het capaciteitsbeslag, gezien in de tijd, voor de uitvoering van de oorlogstaak relatief klein zal zijn. Voorts zal de OMIS-conceptie koppeling van het grootste deel van de ook bij het besturingsproces in vredetijd betrokken Klu-onderdelen bevatten en dit verwezenlijken door deze onderdelen op een computernetwerk aan te sluiten. Ten slotte is het in dit verband van belang te memoreren dat een deel van de vredestaken onder oorlogsomstandigheden komt te vervallen terwijl het omgekeerde eveneens geschiedt. Het zijn juist deze aspecten die de verwachting rechtvaardigen dat de voorzieningen die voor OMIS moeten worden getroffen met relatief geringe aanpassingen ook dienstbaar kunnen worden gemaakt aan de uitvoering van bestuurlijke taken in vredetijd.

Dit betekent niet dat de in het eerste deel van deze bijdrage beschreven materieel- en personeelslogistieke systemen voor de instandhouding en ondersteuning in vredetijd, komen te vervallen of naar OMIS zouden moeten worden geconverteerd. Het zijn immers juist deze systemen die in vredetijd een complexere en meer gedetailleerde informatieverzorging vereisen. Het ligt derhalve voor de hand dat de daarvoor gecreëerde faciliteiten worden gehandhaafd en dat deze systemen worden uitgebreid en geperfectioneerd. Zolang dit laatste geschiedt in het kader van een centraal automatiseringsplan is daar ook geen enkel bezwaar tegen en kan dit zelfs gelijktijdig met de ontwikkeling van het centrale systeem voortgang vinden. Hierbij is het echter van belang dat de centrale planning aangeeft welke eisen aan de „interfaces” worden gesteld en dat wordt voorzien in het creëren van technische mogelijkheden om een koppeling op het centrale systeem te verwezenlijken.

Op grond van het vorenstaande zullen dus aan de reeds in het tweede deel van deze bijdrage gepubliceerde OMIS-conceptie twee uitbreidingen moeten worden gegeven. Zo moeten de vredesstaf van de Klu en de rechtstreeks onder de BDL ressorterende twee commandostaven aan het systeem worden gekoppeld. Hierbij kunnen dan terminals aan de verschillende functionele sectoren van deze organisaties ter beschikking worden gesteld. Voorts dienen dan de rekencentra die informatie verwerken ten behoeve van de instandhoudings- en ondersteuningstaken in vredetijd aan OMIS worden verbonden. Hierdoor wordt het mogelijk de voor deze speciale systemen thans bij de onderdelen aanwezige invoerapparatuur geheel in het netwerk op te nemen. Dit heeft het voordeel dat niet alleen

Afb. 3 Mogelijke automatiseringsconceptie Klu

de voor het centrale systeem nodige materieels-, personeels- en financiële gegevens ter beschikking komen, maar tevens dat van het centrale netwerk gebruik kan worden gemaakt om de speciale systemen van de nodige gegevens te voorzien. Deze systemen worden daardoor tevens toegankelijk voor de betrokken instanties op staf- en werkniveau. Door koppeling van deze onderdelen en systemen aan OMIS wordt dus een ringnet van datatransmissiefaciliteiten verkregen dat zowel in vredes- als oorlogstijd kan worden benut. Een en ander is schematisch in afb. 3 weergegeven.

Het zal de lezer niet zijn ontgaan dat in het voorgaande een organisatorisch probleem van bijzonder grote omvang op een simplistische wijze is gepresenteerd. Men behoeft alleen maar te denken aan de niet vermelde problematiek met betrekking tot bijvoorbeeld de verbindingen, de beveiliging, de overgang van vredes- naar oorlogsomstandigheden, de groepering van gegevensbestanden (Data Bases), de noodzaak tot coderen en decoderen van gegevens e.d., om de complexiteit van het geheel bij benadering te onderkennen. Het behoeft dan ook geen betoog dat het geschetste systeem niet op korte termijn tot stand zal komen.

Rekening houdend met het feit dat de implementatie van OMIS eerst zal moeten zijn voltooid alvorens uitvoering kan worden gegeven aan de eerste fase van een integrale automatiseringsconceptie, ligt de conclusie voor de hand dat realisatie eerst in het begin van de jaren '80 zal kunnen aanvangen.

Samenvatting

In de drie delen van deze bijdrage werd de ontwikkeling tot op heden van de geautomatiseerde BIV voor vredesgebruik bij de Klu geschetst. Voorts werden de verwachte ontwikkelingen met betrekking tot de toepassingsmogelijkheden van geautomatiseerde BIV-systemen in de operationele sector onder oorlogsomstandigheden globaal beschreven.

In beide sectoren vallen trendmatige ontwikkelingen waar te nemen van registratief naar bestuurlijk en van partieel naar integraal.

Aangetoond werden de interrelatie en de sterke onderlinge afhankelijkheid van deze systemen, met name in het kader van de instandhouding, de ondersteuning en de inzet van de Klu-wapensystemen. In het licht daarvan werd betoogd dat een centraal automatiseringsplan noodzakelijk is om in de toekomst op adequate wijze aan de informatiebehoefte van de Klu te kunnen voldoen.

Ten slotte werd een prognose gegeven van een mogelijke centrale automatiseringsconceptie waarvan naar verwachting de realisatie op zijn vroegst in de jaren '80 zou kunnen plaatsvinden.

MEDEDELING

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de secretaris-penningmeester van de Koninklijke Vereniging (Nassaulaan 6, Zoetermeer) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

Legerverpleging te velde

Een goede verpleging is hoofdvoorwaarde voor het bestaan van een leger; bijgevolg, voor het welgelukken der operatiën, voor het bereiken van het doel van den oorlog. Die eenvoudige stelling en de daaruit gemaakte gevolgtrekkingen zullen voorzeker wel geen tegenspraak ondervinden. Heeft de mensch tot onderhoud en hernieuwing zijner krachten, dagelijks opnieuw behoefte aan voedsel, die behoefte wordt in den oorlog nog dringender, omdat dáár dikwerf de inspanning van *alle* krachten gevorderd wordt, en de vermoeienissen die geleden worden, vaak dubbel zoo groot zijn als in het dagelijksch bedrijf. Verzuim in de voorziening van die behoeften, voert fysieke en daaruit ont-

Klasse I . . . anno 1875

De officiële erkenning van de logistiek als essentiële component in de krijgskunde is eerst van betrekkelijk recente datum. Harde lessen, met schade en schande geleerd uit vele oorlogen, hebben het inzicht doen rijpen dat de verzorging niet straffeloos kan worden verwaarloosd. Ook in het verleden hebben dergelijke ervaringen vaak de stoot gegeven tot herbezinning door de militaire theoretici en tot belangwekkende bijdragen van militaire schrijvers aan de vakliteratuur.

Nevenstaand artikel is zo'n bijdrage, waarin de gedachten zijn neergelegd van een auteur die zich terdege rekenschap heeft gegeven van de lessen uit de Napoleontische oorlogen en uit de Frans-Duitse oorlog van 1870-'71: het verscheen dan ook al eerder in de *Militaire Spectator* . . . van februari 1875. Het is ongetwijfeld interessant te onderzoeken op welke punten er parallellen en/of verschillen zijn vast te stellen tussen de opvattingen van de schrijver en de huidige inzichten: het 'Naschrift' uit 1975 kan bij die vergelijking van nut zijn.

stane moreele uitputting, met zich. Hoe kunstig en weldoordacht de plannen van den veldheer ook mogen zijn, op het oogenblik waarin ze tot uitvoering zullen komen, bemerkt hij, dat het werktuig in zijn hand is verlamd; dat hij daarvan de diensten niet kan verwachten, waarop hij bij het maken zijner plannen en combinatiën had gerekend. De troepen komen niet op tijd aan; hunne bewegingen zijn langzaam en weifelend. Noch het bezielend woord van den aanvoerder, noch het vuur der vaderlandsliefde, noch het gevoel van plicht kunnen den gedemoraliseerden troepen die kalmte, die energie en dien moed in het gevecht schenken, noodig om de plannen van den veldheer met kans op gelukkigen uitslag te volvoeren. De stemmen van eerzucht en eergevoel zwijgen, ja zelfs de zucht tot zelfbehoud sluimert in; de vertwijfelde soldaat begroet krijgsgevangenschap en dood als verlossers uit zijn ellende.

Wij geven gaarne toe, dat die beschouwing tot een verkeerd uiterste zou kunnen leiden; tot een al te zeer vooropstellen van de eischen eener ideale verpleging. Het leger is niet daar, om verpleegd te worden; »de soldaat wordt gelicht, gekleed, gevoed, gewapend, geoefend, hij slaapt, eet, drinkt en marcheert, *alles om op de rechte plaats en ter rechter tijd te vechten*» (von Clausewitz). Als de omstandigheden het vorderen of wenschelijk maken, zal hij zich met iets minder moeten weten te behelpen, dan de voedingsleer voorschrijft. Het vermogen en de goede wil om ontberingen te verduren, behooren evenzeer tot de krijgsdeugden, als bijv. moed en geestdrift. Maar niet al te vaak en vooral niet al te lang mogen die deugden op de proef gesteld worden; vooral niet bij de tegenwoordige, weinig tegen ontbering geharde volkslegers. Met het »*à la guerre, comme*

à la guerre” mag geen roekeloos spel worden gedreven, en nimmer kan de veldheer daarmee nalatigheid met opzicht tot de verpleging bedekken. Moge al het doel van den oorlog, den wil des vijands aan den onzen te onderwerpen, hoofddoel blijven, treedt ook het vraagstuk naar de middelen waardoor men moet trachten dat doel te bereiken, in de eerste rij, onmiddellijk daarop, en in het nauwst verband er mede, volgt het vraagstuk naar de middelen, waarmee het groote werktuig moet onderhouden worden, het vraagstuk der verpleging. Geen operatieplan is volledig, wanneer daaraan niet een er mede overeenstemmend verpleegplan is toegevoegd. Voorzeker is het niet het minst gewichtig deel der taak van den legeraanvoerder, hierbij het juiste midden te treffen, om 't zoo eens te noemen, »*de ménager le chèveure et le choux*”; want, zal hij moeten trachten zich in zijne operatiën zoo weinig mogelijk door de uitoefening der verpleging te doen belemmeren, hij zal tevens bij het ontwerpen zijner plannen, de eischen der verpleging niet uit het oog mogen verliezen. Dat zijn gewichtige vraagstukken! Niet altoos zal het den aanvoerder mogen gelukken een botsing tusschen die twee aan elkaar vijandige — operatieve en statistieke — elementen der strategie te voorkomen of hare gevolgen onschadelijk te maken. Somwijlen zal hij genoodzaakt worden af te zien van een schoon plan, dat bij welgelukken gewichtige strategische en staatkundige voordeelen beloofde, enkel omdat de strek waarheen, of de wegen waarlangs hij zijn leger daartoe zou moeten voeren, geen middelen tot onderhoud opleveren, of niet veroorloven de verpleging uit achterwaarts opgestelde magazijnen te doen plaats hebben. Een andermaal zal het wellicht gebeuren, dat een gedeelte van het leger — ware het ook slechts door omstandigheden zich tijdens den slag voordoende — in zulk een aan voortbrengselen en communicatiemiddelen arme landstreek gevoerd en daardoor aan ontbering prijsgegeven wordt.

Heeft men geen voorzorgen getroffen, of worden intijds geen maatregelen genomen, die ontbering zoo kort mogelijk te doen duren, dan zal dat deel van het leger erlang een onbruikbaar rad in het groote werktuig worden, dat meer kwaad doet dan goed aan het geheel. En veel

tijd — men zal het moeten erkennen — is daartoe niet noodig. Honger en dorst zijn vlug in het sloopen van menschen en dieren.

Om de traditie getrouw te blijven hebben wij, alvorens tot de zaak zelve te komen, getracht met een enkel woord, de quaestie der legerverpleging aan te prijzen als een belangrijk onderwerp, dat wel eenige aandacht verdient en waard is besproken te worden. Het is inderdaad een opmerkelijk verschijnsel, dat in elk geschrift over legerverpleging, 't zij groot of klein, bij al wat daarvan gezegd wordt, veel of weinig, met een woord in 't voorbijgaan of door een uitgewerkt betoog, er van gewaagd wordt, »hoe het vraagstuk der legervoeding een belangrijk vraagstuk is, waaraan over het algemeen te weinig aandacht geschonken wordt” (1).

Van waar dat verschijnsel? Het zal, om eens iets te noemen, niet opkomen in iemand, die iets wil zeggen over de wapening van den soldaat, te beginnen met het betoog, dat men den soldaat niet alleen niet *ongewapend* tegenover den vijand moet stellen, maar dat zijne wapenen behoorlijk in orde moeten zijn, dat hij van voldoende munitie voorzien en de verbruikte geregeld aangevuld moet worden. — *Cela va sans dire!* Maar in het betoog, dat een ongevoede soldaat evenmin bruikbaar is als een ongewapende, dat, om goed te kunnen vechten zijn lichaam in goeden staat behoort te zijn en dat zijn verbruikte krachten evengoed aangevuld behooren te worden als zijn voorraad van munitie, daarin vindt men nie:s vreemds. Toch spreekt het eene niet minder vanzelf dan het andere. Is dat dan eenvoud van den Schrijver of veronderstelde eenvoud bij den lezer? Geen van beiden. — Meestal vindt zulk een betoog zijn oorsprong in de vrees, ja in de overtuiging bij den eersten, dat zijn onderwerp den lezer geen belang zal inboezemen. Doordrongen als hij is van het gewicht der zaak, tracht hij door de meerdere of mindere zeggingskracht die hem ten dienste staat, die belangstelling bij zijn lezers

(1) Wanneer wij het nuttig achten of wilden citeren uit lust tot citeren, zou het niet moeilijk zijn daarvan eenige voorbeelden bij te brengen. Één daarvan — voor zoover ons bekend is, het laatste in de Ned. milit. litteratuur — vindt de belangstellende lezer in de parlementair-historische studie van den Heer de Roo van Alderwerelt: »De versterking van Parijs.”

op te wekken. Want daaraan toch ontbreekt het dikwerf. Men geeft gaarne toe, dat de quaestie der legerverpleging een belangrijke is, en daar laat men het bij; met de zaak zelve laat men zich liever niet in. Daartoe is zij te prozaïsch. Zorg voor kleeding, voeding, ligging, zijn van die huishoudelijke zaken, waarmede mannen zich over het algemeen niet gaarne bemoeien; waarin niet het minste greintje poëzie gelegen en waarmee geen schaduw van roem te behalen is. »Cette jeunesse vaillante, bouillante d'ardeur, n'a qu'une idée au moment, que la guerre commence, celle de combattre, d'affermir au prix de son sang le rang de sa patrie et sa dignité, engagées dans les hasards des combats. Elle laisse à d'autres le souci de penser aux soins qu'elle mérite» (2).

Blakende geestdrift, zucht tot zelfopoffering, vurige vaderlandsliefde zijn ongetwijfeld gewichtige factoren in den krijg. Maar dat is niet genoeg. Niet met deze gegevens alléén wordt de overwinning behaald. Zoo ooit dan hebben de jongste gebeurtenissen zulks geleerd. Dit mogen vooral zij niet vergeten, die deze offers van vaderlandsliefde van de jeugd vragen, noch zij die bestemd zijn, die dappere schare in het gevecht te voeren. *Il faut penser aux soins qu'elle mérite.* Niet alleen de opperbevelhebber, een ieder in wiens handen het lot der troepen in meerdere of mindere mate is toevertrouwd, moet weten welke die zorgen zijn en hoe daarin wordt voorzien; geen officier mag daarvan geheel onkundig blijven. Men make er zich dan niet van af door te zeggen dat daarin geen poëzie gelegen is, omdat het niet in onmiddellijk verband staat met wapen- en heldenfeiten. Die opvatting is wel wat al te vrijzinnig en gevaarlijk voor het belang van het leger; het is bovendien een pijnlijk kwetsende onbillijkheid, tegenover de mannen die in de eerste plaats groepen zijn, in die huishoudelijke prozaïsche behoeften te voorzien; die daaraan de krachten van lichaam en geest wijden en door hun ijver en hunne zorgen in wezenlijkheid bijdragen tot het succès der wapenen. — »Blanchot l'intendant en chef de l'armée d'Orient est mort d'épuisement après la campagne de Crimée;

Paris de la Bollardière, intendant en chef de l'armée d'Italie, n'a pas survécu longtemps aux fatigues sans nombre, qui l'ont écrasé» (3). Zullen wij die mannen een plaats ontzeggen in de rij der helden, die zich hebben opgeofferd voor hun vaderland, omdat ze niet met éclat zijn gesneuveld? Ze deden hun plicht tot het uiterste, zij hadden hun leven veil voor de zaak die zij dienden, zij stierven van uitputting in den dienst van het vaderland. *Ils ont mérité de la patrie!* Dat laatste mag ook heeten van een ieder, die, al naar 't hen gegeven is, bijdraagt tot de zorg voor een goede verpleging zijner onderhoorigen.

Maar reeds algemeene beschouwingen genoeg; het wordt tijd dat wij ter zake komen. De lezer, die in hetgeen wij bij den aanhef van dit artikel zeiden, nog iets anders heeft willen zien, dan een middel ter aanprijzing van het onderwerp — wat wij trouwens voor de lezers van dit tijdschrift onnoodig achten — die lezer zal bemerkt hebben, dat daarin reeds in groote trekken is aangeduid, de taak der legerverpleging en haar invloed op de militaire ondernemingen. Haar taak is het de troepen, zelfs onder de moeilijkste omstandigheden, die de oorlog in zijn oneindige afwisselingen en wijzigingen in het leven roept, steeds ter rechter tijd van het noodige tot onderhoud te voorzien. De aard der voorzorgen en maatregelen daartoe te nemen, wordt bepaald, in de eerste plaats door de bewegingen die het leger uitvoert, en voorts door den toestand van de landstreek, waarheen het leger door die bewegingen wordt gebracht. Dat dit laatste invloed kan hebben op den vorm en het verloop der ondernemingen, hebben wij reeds kortelijk aangetoond en zal wel geen nader betoog behoeven.

Omtrent den toestand der landstreek waarin geopereerd zal worden, de noodige opgaven te doen, wat haren rijkdom aan verpleegbenoodigheden aangaat, is de taak der Interdance, die daartoe de gevorderde statistieke gegevens moet bezitten of zorgen die te verkrijgen. Te zamen met den generalen staf wordt door haar het administratief operatieplan uitgewerkt, in verband met het militair operatieplan, waarvan

(2) Michel Chevalier, *Revue de deux Mondes*, Août 1870.

(3) Ed Laboulaye, *Revue de deux Mondes*, Décembre 1869.

dus de Intendance volledige kennis moet dragen (4).

De gegevens waarop zulk een verpleegplan berust, kunnen onder de volgende hoofdpunten gebracht worden:

- 1°. Soort der benodigdheden, zich regelende naar de landstreek waar en den tijd van het jaar, gedurende welken de veldtocht plaats heeft.
- 2°. Hoeveelheid der benodigdheden; afhangende van de sterkte van het leger en den vermoedelijken duur van den veldtocht.
- 3°. De middelen waardoor in het benodigde zal worden voorzien.
- 4°. De wijze waarop het benodigde bij elkaar zal worden gebracht.
- 5°. De wijze waarop en de middelen waarmee het bij elkaar gebrachte moet worden verdeeld.

Rijk en uitgebreid is hier het veld van beschouwing en onderzoek! Wij willen een bescheiden poging wagen om een gedeelte daarvan nader in oogenschouw te nemen, door het leveren van een, zij het ook steeds nog vluchtig, overzicht van hetgeen onder de drie laatste punten voorkomt, namelijk: van de middelen waardoor en de wijze waarop in de verpleging der legers van den tegenwoordigen tijd wordt voorzien, en van de wijze waarop de distributie van het daartoe bijeengebrachte geschiedt; m.a.w., van de onderscheidene verpleegmethoden, die afzonderlijk of te zamen worden aangewend, al naarmate de omstandigheden dat vorderen. Wij maken daarbij gebruik van een

(4) Een meer uitgewerkte omschrijving van hetgeen de Generale Staf en de Intendance, elk afzonderlijk en te zamen, in deze te verrichten hebben, zou ons te ver voeren en willen wij ook liever aan meer bevoegdheden overlaten. Terloops willen wij echter opmerken hoe in het hierboven gezegde ligt opgesloten, welke de hoofdtakken der Intendance-wetenschap zijn. Gaillard zegt daarvan in zijne *Études sur le service de l'Intendance militaire en campagne*: »Elle (l'administration militaire) forme une science très-compiquée, exigeant deux genres d'études, qui semblent avoir peu d'analogie entre eux et cependant sont intimement liés: l'intelligence et même la connaissance de la conduite des armées, autrement dit de la *stratégie* et de la *grande tactique*, et, dans un autre ordre d'idées, la connaissance des *lois économiques de l'Etat* . . ." En verder: »La parfaite intelligence des mouvements militaires est donc nécessaire aux officiers chargés de l'ad-

ministration . . ." »En second lieu, la statistique doit être pour ce corps le sujet de ses recherches les plus constantes, et la connaissance des affaires commerciales en y comprenant les opérations de banque, complète la somme d'instruction, que doit posséder un Intendant militaire;" terwijl Neumann in zijne *Volks-wirtschaftslehre*, mit besonderer Anwendung auf Heerwesen und Militär-Verwaltung, na gezegd te hebben: »dass die Verpflegung des Heeres und die dahin einschlagenden Administrativen Aufgaben eine der *Mit-aufgaben der Strategie* sind"; later doet volgen »Die strategisch richtige Benützung der Productions- und Verkehrsverhältnisse setzt aber eine mehr als oberflächliche Kenntniss der Volkswirtschaft, also auch das zu deren Beurtheilung erforderliche *theoretische Wissen der National-Ekonomik* voraus." — Strategie en staathuishoudkunde, moeten alzoo in de eerste plaats door den Intendant beoefend worden.

Zal ons artikel aan de verwachting, die wij hiermede uitdrukken, voldoen? Wij vreezen, ja wij hebben wel bijna de zekerheid van neen! Wij twijfelen niet, of de ongeoeffende hand zal zich daarin meermalen verraden; — de scherpzinnige lezer heeft die waarschijnlijk reeds lang bemerkt. Moge echter het ter sprake brengen van dien gewichtigen tak der krijgskunst, van het onderwerp der legerverpleging, ten gevolge hebben, dat meer bekwame pennen daarover in beweging worden gebracht, welnu, dan zullen wij de onze gaarne nederleggen en ons neerzetten aan de voeten van hen, die tot dusverre de resultaten hunner diepere studiën, zorgvuldig

ministratie . . ." »En second lieu, la statistique doit être pour ce corps le sujet de ses recherches les plus constantes, et la connaissance des affaires commerciales en y comprenant les opérations de banque, complète la somme d'instruction, que doit posséder un Intendant militaire;" terwijl Neumann in zijne *Volks-wirtschaftslehre*, mit besonderer Anwendung auf Heerwesen und Militär-Verwaltung, na gezegd te hebben: »dass die Verpflegung des Heeres und die dahin einschlagenden Administrativen Aufgaben eine der *Mit-aufgaben der Strategie* sind"; later doet volgen »Die strategisch richtige Benützung der Productions- und Verkehrsverhältnisse setzt aber eine mehr als oberflächliche Kenntniss der Volkswirtschaft, also auch das zu deren Beurtheilung erforderliche *theoretische Wissen der National-Ekonomik* voraus." — Strategie en staathuishoudkunde, moeten alzoo in de eerste plaats door den Intendant beoefend worden.

verborgen hielden. Wij voor ons maken op niets aanspraak, dan op een wezenlijke belangstelling in de zaak en zeggen gaarne met Goethe's *Faust*:

*Bilde mir nicht ein, was Rechts zu wissen,
Bilde mir nicht ein, ich könnte was lehren.*

In de inleiding op zijne „Studien über die Verpflegung der Kriegsheere im Felde”, maakt von Baumann de opmerking, dat de legerverpleging het eigenaardig noodlot heeft ondergaan, van slechts dan te worden vermeld in de geschiedenis — anders niet karig in het opteekenen van allerlei bijzonderheden — wanneer de legers door volslagen gebrek, nadeelige gevolgen hadden geleden, of wanneer over zorgeloosheid of ontrouw in deze, streng gericht was gehouden (5). Dunkt het hem ook weinig vruchtbaar, om hetgeen geweest is, tot in de kleinste bijzonderheden te kennen, zoo acht hij het toch voor een volledige behandeling van het door hem gekozen thema noodig, een blik op vroegere tijden te werpen en te zien wat deze ten opzichte van de legerverpleging leeren. Het gezegde van Napoleon »*la guerre a été toujours la même*” past hij op zijn thema toe, omdat ook in de oude en oudste tijden het bestaan der legers op de maag gebaseerd was; omdat de veldheeren van alle tijden de vraag naar de middelen tot onderhoud van het werktuig hunner operatiën, als een *question brûlante* hebben moeten beschouwen. Aan de hand van dezen Schrijver, willen ook wij onzen blik wenden naar voorheen; vluchtig slechts, in overeenstemming met de behandeling van ons onderwerp.

Voor zooveel de volkeren der oude geschiedenis betreft, zijn alleen eenigszins volledige berichten bewaard gebleven omtrent de verpleging der Grieksche — daaronder begrepen de Macedonische onder Alexander — en der Ro-

meinsche legers. Bij de Grieken, vooral die van later tijd, geschiedde de verpleging door middel van soldijbetaling aan de troepen, die het benodigde tot onderhoud aankochten uit voorraden door den staat zelve of door diens zorg, op sommige plaatsen bijeengebracht. Velerlei misbruiken hadden daarbij plaats van de zijde der aanvoerders en administrateurs, die reeds toen, evenals in de latere Europeesche legers, soldijen ontvingen voor niet bestaande manschappen; die de soldaten op allerlei manieren knevelde en gemeene zaak maakten met de monstercommissarissen ter hunner contrôle afgezonden. Een en ander natuurlijk zeer ten nadeele van den soldaat en van de schatkist. Bij het leger van Alexander geschiedde de verpleging hoofdzakelijk door het verstrekken van levensmiddelen *in natura*. Daartoe zorgde de groote veldheer bij het begin zijner veroveringstochten, vaste punten, vooral op kustplaatsen, te krijgen, waar de voorraad van levensmiddelen werd opgelegd, afkomstig uit de onderworpen landstreken of uit het vaderland aangevoerd. Bij het verder voorwaarts dringen en nadat hij vasten voet in Perzië gekregen had, werden de door hem aangestelde Satrapen belast met de zorg voor het bijeenbrengen van levensmiddelen en wist hij nalatigheid in deze streng te straffen. Hoogen lof zwaait v. B. aan Alexander toe, omdat deze de verpleging van zijn leger als een der eerste factoren bij het berekenen zijner operatiën in het oog hield, en dat het bij hem niet de vraag was, hoe hij het grootstmogelijke leger op de been zou brengen, maar welk getal hij op voldoende wijze kon onderhouden; een krachtig klein leger boven een verhongerend groot stellende. Dat in het oog te houden, beschouwde Alexander als een der gewichtigste, zij het dan minder schitterende, eigenschappen van een veldheer.

Omtrent de verpleging der Romeinsche legers zijn meer uitvoerige schriftelijke overleveringen

(5) In »De Duitsch-Fransche oorlog” doet Rüstow, alvorens aan het verband van den oorlog zelve te beginnen, de nauwkeurigste opgaven omtrent het getal, de sterkte, organisatie der legers, legerkorpsen enz., levert hij zelfs biographicën der voornaamste legerhoofden; terwijl omtrent de maatregelen ter verpleging alleen wordt vermeld: dat de inschrijvingen voor de leverantiën voor het Fransche leger eerst tegen den 28sten Juli waren aangekondigd en dat er dien dag

geen aannemelijke inschrijving voor het vleesch plaats vond, en dat in geheel Deutschland de Pruisische stelregel werd gevolgd, dat geen korps of afdeeling zijn district en zelf zijn garnizoen mocht verlaten en naar de grenzen vooruitgeschoven worden, alvorens voor den oorlog volkomen uitgerust te zijn.

De groote rol die de verpleegmaatregelen hebben gespeeld in het streng gericht dat over Bazaine werd gehouden, blijft voor de geschiedenis opgeteekend.

bewaard gebleven. Wij halen daarvan echter slechts het hoofdzakelijkste aan. In den beginne moest de Romeinsche soldaat, naarmate van zijn vermogen, voor zijn uitrusting en in elk geval voor zijn eigen verpleging zorgen. Gedurende den oorlog tegen de Volsker echter, werd reeds de soldijbetaling ingevoerd. Het daarvoor vastgestelde ontvingen de soldaten niet geheel, maar een gedeelte werd er van afgetrokken voor de levensmiddelen die hun werden verstrekt. Aanvankelijk bestonden die alleen in meel of koren, terwijl andere benoedigheden werden aangeschaft bij de marketentsters, waarvan een zeker getal bij elk legioen was ingedeeld. Later werden ook andere levensmiddelen van staatswege aan het leger verstrekt, zooals: gerookt, somwijlen versch vleesch, groenten, olie, wijn en zout (*Sal*), naar welk laatste het geheele rantsoen den naam van *salarium* ontving. Voor een groot deel werden deze levensmiddelen door de soldaten zelven gedragen. Sommige schrijvers beweren, dat op enkele tijden zelfs een voorraad voor 30 dagen werd meegevoerd en doen daarbij fabelachtige opgaven van het gewicht dat een Romeinsch soldaat aan levensmiddelen, kook- en andere gereedschappen en wapens te dragen had. Meestal werd hun, in plaats van meel, koren meegegeven, dat zij in zakken over den schouder droegen en tot het malen waarvan zij handmolens medevoerden, die later door grootere, op pakpaarden of muilezels geladen, werden vervangen. *C a e s a r* liet voor zijn legers een soort van beschuit bakken, die, volgens *v o n B a u m a n n*, gemakkelijk mede te dragen, maar moeilijk te eten was.

Naarmate de Romeinsche adelaar steeds krachtiger en krachtiger de vleugels uitsloeg en van verovering tot verovering vloog, eerst in Italië zelve, later buiten het schiereiland tot aan de grenzen der toenmaals bekende wereld, naar die mate namen ook de zorgen voor de verpleging al grooter en grooter proportiën aan. Om daarvoor bij het leger zelf te waken, werd voor het geheel een quaestor of intendant-generaal aangesteld, terwijl elk legioen zijn eigen quaestor had. Te Rome zorgde een consul voor het bijeenbrengen en toevoeren van de middelen tot onderhoud enz., die niet in de veroverde of geëllieerde provinciën gevonden konden

worden. In de eerste plaats evenwel dienden die provinciën, bij het voorwaartsdringen van het leger, opvolgend als steunpunten voor de verpleging. Groote magazijnen werden daarin aangelegd, die in bevriend land door aankoop of wel door bij vredescontract bepaalde leveringen, in vijandelijk land door requisitiën werden aangevuld en die onder het bestuur stonden van den stadhouder, bijgestaan door een quaestor. In onderworpen landstreken, op wier goede trouw men zich nog niet kon verlaten, moesten gijzelaars gesteld worden, tot waarborgen dat de uitgeschreven hoeveelheden onderhoudsmiddelen, te rechter plaats en tijd bezorgd werden. Dat de Romeinen bij dit een en ander vaak met ontzettende zwarigheden te kampen hadden, valt licht in 't oog, wanneer men bedenkt, dat zij op hunne veroveringstochten meermalen in streken aanlandden, waarvan zij noch de taal, noch de zeden, noch de hulpmiddelen kenden. Werd al de rugwaartsche verbinding met het vaderland, zooveel mogelijk onderhouden, dit mocht niet altoos gelukken en was niet zoo licht te verkrijgen als in onze dagen.

De voorraad levensmiddelen door den soldaat meegevoerd (onder *J u l i u s C a e s a r* voor 15 dagen) en hetgeen door requisitiën door de troepen zelven werd verkregen, maakten de operatiën in zooverre van de verpleging onafhankelijk, dat de aanvoerder zonder vrees voor gebrek, meermalen een stouten greep vermocht te wagen. Geheel toereikend waren echter deze middelen in genen deele, zoodat bijv. *C a e s a r* zich dikwerf van de hoofdmacht scheidde om requisitiën op uitgebreide schaal uit te voeren en alzoo de verpleging te verzekeren alvorens verder te gaan. Evenals *A l e x a n d e r* hechtte ook deze geniale veldheer de grootste waarde aan de zorg voor het onderhoud van zijn leger en slechts een enkele maal, bij zijn eersten tocht naar Engeland, heeft hij zich in zijn berekeningen vergist of zijn maatregelen niet met de gewenschte juistheid genomen.

Wat de verpleging der Romeinsche legers, ten tijde van hun grootsten roem, gemakkelijk maakte, was de groote matigheid waaraan de soldaat gewend werd; een matigheid, waarvan wij ons nu bijna geen denkbeeld meer kunnen maken. Dagen en weken lang wist hij zich te behelpen,

met wat koren, dat hijzelf maalde of tusschen steenen fijnwreef en waarvan hij een koek bakte of een brij kookte; met een stuk vleesch, en wat azijn en water tot drank. Daardoor werd de leger-tros tot een gewenscht minimum teruggebracht en waren de legers zoo vrij mogelijk in hunne bewegingen. Met het toenemen der weelde evenwel in het Romeinsche rijk zelf, namen ook de behoeften van het leger toe, zoodat ten tijde van het verval en den ondergang van het wereldrijk, de legers een nasleep van zoetelaars, marketensters, bedienden enz. medevoerden, bijna even groot in getal als het leger zelf.

Met den val van het eens zoo machtige rijk en met het ontstaan van dien chaos in Europa, waaruit de tegenwoordige maatschappij zich ontwikkeld heeft, treedt ook de legerverpleging een nieuw tijdperk in. Ook zij moest den invloed van dien chaotischen toestand ondervinden, en wij achten het geen al te gewaagde stelling, dat de legerverpleging, evenals de maatschappij, uit dien toestand van verwarring moest komen tot een zeker absolutisme, om door de Fransche revolutie tot een geordende vrijheid te geraken. Wij nemen alzoo drie hoofd-tijdperken aan: dat der verpleging *door eigen zorg*, der *uitsluitende magazijnsverpleging* en der *verpleging door geregelde requisitiën*, uit welke drie methoden het tegenwoordig gemengd systeem is ontstaan. Het zal wel overbodig zijn te vermelden, dat in elk dier tijdperken, legeraanvoerders geweest zijn, die zich, 't zij uit beter inzicht, 't zij door de omstandigheden daartoe genoodzaakt, boven den regel, of wil men, boven den gewonen sleur wisten te verheffen.

In den allereersten hierbedoelden tijd, den tijd der kleine onderlinge oorlogen tusschen leenheeren en vasallen en van het persoonlijk gevecht, is van een bestuur van het leger als georganiseerd geheel, noch van een verpleging als zoodanig, sprake. Een ieder nam, wat voor de hand kwam, en dikwerf was het maken van buit het éénig oorlogsdoel. Dat de tijden niet rijp waren voor groote militaire ondernemingen, ook met opzicht tot de verpleging, bewijzen de kruistochten, waarbij duizende en duizende deelnemers van honger en gebrek stierven, alvorens zij het beloofde land hadden gezien en later nog duizenden in Palestina door diezelfde oorzaak

omkwamen. Met de invoering der huurtroepen, kwam in het zoeven genoemd roofsysteem eenige wijziging. Door hun soldij daartoe in staat gesteld, konden de troepen in de steden hunne levensmiddelen koopen of werden deze door de inwoners, in hoop op winst, in het legerkamp gebracht. Meermalen echter gebeurde het, dat de middelen van den vorst, die de troepen in zijn dienst had, te kort schoten om de soldijbetaling geregeld te doen plaats hebben. Dan moesten de arme bewoners van het oorlogstooneel het misgelden. Roof, plundering en brandschatting waren aan de orde van den dag. Dikwerf gebeurde het ook, dat de muiters zich onder een door hen gekozen aanvoerder verenigden, den legerbevelhebber noodzaakten om op de een of andere manier de achterstallige soldij te verschaffen, of zij liepen, vaak op het beslissend oogenblik, naar den vijand over en lieten den veldheer met zijn plannen in den steek. Door dit alles raakte de discipline, dat kostbaar kleinood voor een leger, natuurlijk verloren.

Deze toestand duurde voort tot aan het einde van den dertigjarigen oorlog. Wel is waar hadden somwijlen uitzonderingen plaats, zooals — om een paar voorbeelden uit later tijd te noemen — in Frankrijk onder Lodewijk XI, in Duitschland onder Karel V (die de eerste veldbakkerijen invoerde), welke vorsten voor het bijeenbrengen van levensmiddelen in magazijnen, ten dienste hunner troepen zorgden. Bovenal echter was het Gustaaf Adolf, die de verpleging met bijzondere zorg en doorzicht regelde, en zijne troepen op marsch, in de legerplaats of in stellingen uit mobiele en stabiele magazijnen van levensmiddelen voorzag, welke magazijnen door koop, levering en requisitie werden aangevuld; terwijl hij, waar het mogelijk was, de troepen in uitgestrekte kantonneringen verlegde. De soldaten ontvingen hierbij tegen vastgestelde vergoeding, het benodigde van de kwartiergevers en elke daad van geweld tegenover de inwoners werd streng gestraft. Na den dood van den grooten Koning vervielen zijne generaals van het kunstmatig geordend verpleegsysteem, weer tot den gebruikelijken regel dier dagen. De bezette streken werden door gewelddadige, ongeregelde requisitiën uitgezogen; volslagen uitputting van alle hulpbronnen voer-

den gebrek, ellende en mislukking der operatiën met zich. Bij het einde van den dertigjarigen krijg, was het systeem der verpleging door eigen zorg, in zijn slechtste beteekenis, in vollen zwang, zoowel bij de Zweedsche als bij de Fransche en Duitsche legers. Vooral Wallenstein heeft in dit opzicht een treurige vermaardheid verkregen.

Hoewel niet binnen het kader van ons vluchtig historisch overzicht der legerverpleging vallende, willen wij toch met een enkel woord melding maken van den kwistigen lof, die von Baumann aan Prins Maurits van Oranje doet toekomen, voor de verdienste die deze vorst zich door het regelen der troepenverpleging in de Nederlanden verworven heeft. Hij herstelde het evenwicht tusschen de sterkte van het leger en het onderhoudsvermogen der vereenigde gewesten; wist te verkrijgen dat de soldijen verhoogd werden en de soldaten dus niet behoefden te bedelen of te rooven; droeg aan elke provincie, naar de mate van haar welvaart, het onderhoud van een bepaald getal troepen op en werd door den daaruit voortvloeienden geregelden toestand, in staat gesteld, zoovele andere gewichtige hervormingen in zijn leger in te voeren. Wij, Nederlanders, weten dat dit systeem van verdeeling over de provinciën nog verre van volmaakt was en meermalen aanleiding gaf tot onderlinge haarklooverijen, die een gemeenschappelijke samenwerking in den weg stonden. Het voegt ons echter niet, daarmede iets te kort te doen aan den lof die Prins Maurits toekomt. De dwerg, die op de schouders van een reus staat, ziet wel verder dan deze, maar blijft toch altoos kleiner. En de Prins was niet zoo gelukkig als wij, van op den roem en de daden van het voorgeslacht te kunnen teren. Hij moest zichzelf baan breken door den verwarden toestand, dien hij overal vond; wellicht zou hij nog veel beter gedaan hebben dan hij nu deed en ook het verpleegstelsel tot meerdere volmaaktheid gebracht hebben, ware hij niet door kleingeestigen naijver en partijzucht, verderfelijk vooral aan ontwikkeling op militair gebied, weerhouden geworden.

In den tijd, die op den Munsterschen vrede volgde, begon men in Europa meer en meer in

te zien, dat het niet aanging, het onderhoud der legers geheel aan het noodlot over te laten, en aan de verpleging elken vooraf bepaalden invloed op de operatiën te ontzeggen. Men verviel daarbij echter langzamerhand tot een ander uiterste; men kende der verpleging het absolute gezag toe en van toen af zuchtten de krijgshandelingen onder hare bijna volstreckte tirannie. Zeer karakteristiek teekent von Baumann dit tijdperk: »Der Grundsatz» — zegt hij — »das Wichtigste vorerst, dat Gleichberechtigte neben einander, schwand aus der Strategie, und wie vordem die Erhaltung den Feldherrn nicht beschäftigte, schien jetzt der Kriegszweck, der Sieg, ein Nebending werden zu wollen gegenüber »den Magazinen und Brodwagen».”

Men hechte van toen af zoo angstig hooge waarde aan de verpleging, dat men in het opstellen der verpleeginrichtingen de hoofdzaak der geheele krijgskunst zocht. Frankrijk's oorlogsminister Louvois voerde het eerst het stelsel der uitsluitende magazijnverpleging in, en weldra volgden de overige Europeesche staten dit voorbeeld. Het vijfmarschen-systeem was de schadelijke vrucht van het invoeren en volmaken van dit stelsel, waarbij de troepen zich niet meer dan 2 dagmarschen van hunne bakkerijen en niet meer dan 5 van hunne magazijnen mochten verwijderen. Het is duidelijk, dat dit verlamdend op de operatiën werkte; de troepen waren aan hunne magazijnen gebonden, als slakken aan hare huisjes; de communicatie met het vaderland kon slechts met opoffering van veel tijd en geld onderhouden worden. Daarbij kwam nog, dat het krijgbeleid eigenlijk gezegd in handen der administratie van vredesambtenaren overging. Den aanvoerders der legers werd elke geniale, stoute greep onmogelijk gemaakt, omdat de administratie niet kon of wilde afwijken van de gewone routine, geen verandering verkoos te brengen in het eenmaal vastgestelde. Door de opstelling der magazijnen werden hunne voorgenomen, of liever de door de administratie voorgenomen operatiën verraden; de vijand wist vooraf, waaraan hij zich te houden had. In één woord, het was het tijdperk der hegemonie van de administratie, de pruijken-tijd der krijgshandelingen. — Ondanks deze eenzijdige zorg voor het onderhoud,

zag men meermalen de troepen, zelfs in de vruchtbaarste streken, honger lijden, door slechte maat en slecht gewicht bij de uitdeeling der levensmiddelen, door het verruilen van uitgeschreven goede leveringen tegen opgekochte, bedorven waar, en andere spitsboeverijen der krijgscmissarissen. Als een daad van uitstekend krijgsbeleid gold het verwoesten van de bezette streken in 's vijands land, waar de bezittingen der inwoners werden verbrand of aan de soldaten tot buit gelaten, die dit onrechtmatig verkregen goed op allerlei wijzen verkwisten en verslingerden.

Onder de veldheeren, die zich van het belemmerend vijfmarschen-systeem losmaakten, behooren in de eerste plaats Prins Eugénus van Savoye en Karel XII, Zweden's krijgshaftige Koning. Ook Frederik II week in de Silezische oorlogen van dat stelsel af, doch paste het gedurende den zevenjarigen oorlog weder in zijn uiterste consequentie toe, hoewel hij het in dien zin verbeterde, dat de troepen zich tot tien dagmarschen van hunne magazijnen konden verwijderen. Na den zevenjarigen oorlog werden de gebreken van het magazijnstelsel algemeen erkend, en geraakte het meer en meer in verval.

Door de Fransche revolutie werd een totale ommekeer in het karakter en de verpleging der legers teweeggebracht. Tot dusver was de oorlog geen nationale zaak, maar meer een privaatomerneming der regeeringen, die alleen door geld in staat gesteld waren de legers samen te stellen, aan te vullen en somwijlen ook door opbrengsten van levensmiddelen in natura te onderhouden. Meestal eindigde de oorlog dan ook alleen omdat de schatkist was uitgeput. Door de Fransche revolutie werd het denkbeeld gegrondvest, »dat de verdediging van het vaderland een der eerste plichten van den staatsburger blijft.»

In jeugdigen overmoed had de jonge Republiek haren aartsvijanden, den monarchen in Europa, den handschoen toegeworpen, en toen die uitdaging door de meesten hunner werd aangenomen, verkondigde zij hare leer, waarmede de oorlog tot een volkszaak, het leger tot een volksleger en, als uitvloeisel daarvan, het onderhoud van het leger tot een algemeen

plicht der natie gemaakt werd. In dien geest vaardigde de nationale conventie een decreet uit, waarbij alle privaat-eigendom, waar het kon dienen tot onderhoud van het leger, ter beschikking van de regeering werd gesteld. Ten gevolge daarvan moesten de inwoners de troepen kosteloos inkwartieren, kosteloos van levensmiddelen, ja zelfs van kleding voorzien. De troepen namen slechts voor 't geval van nood, levensmiddelen voor eenige dagen op voertuigen mede, die dan op de bedoelde wijze telkens aangevuld werden. De soldaten hadden niets te dragen dan hunne wapenen en hunne kleding — van dat laatste hadden zij dikwerf niet veel last —; de troepen waren niet meer aan hunne magazijnen gebonden, verkregen een tot nu toe ongekende beweegbaarheid en daardoor groot voordeel op hunne tegenstanders, die zich nog niet geheel van het aloude magazijnstelsel wisten los te maken. — Dat het, ondanks de voorbeeldeloze vrijzinnigheid, waarmede de regeering over den eigendom van de inwoners beschikte, toch meestal, met opzicht tot de verpleging enz., geen *couleur de rose* in het Fransche leger was, is van algemeene bekendheid.

Een enkel sprekend voorbeeld daarvan, halen wij aan uit Thiers, *Histoire de la révolution française*, waar hij zegt: »Bonaparte arriva au quartier-général à Nice le 6 germinal an IV.

Tout s'y trouvait dans un état déplorable. Les troupes y étaient réduites à la dernière misère, sans habits, sans souliers, sans paye, quelquefois sans vivres.» Zwaar was de taak, die het gouvernement had durven aanvaarden. Wel had het door zijn conscriptie en *levées en masse*, voor dien tijd ongekend groote troepenmassa's op de been gebracht, maar de middelen om die te onderhouden, ontbraken. »Soldats!» — zei Bonaparte in zijne proclamatie aan het leger van Italië — »Soldats! vous êtes mal nourris et presque nus. Le gouvernement vous doit beaucoup, mais ne peut rien pour vous.» Dat was zeker niet zeer bemoedigend; maar door de woorden, die hij laat volgen, wist de geniale veldheer en menschenkenner zijn soldaten op te beuren en voor zijn doel tegelijk hun maag en hun eerzucht, die beide machtige drijfveeren der menschelijke handelingen, in beweging te brengen. — »Je vais vous conduire» — vervolgt hij

— »dans les plus fertiles plaines du monde; vous y trouverez de grandes villes, de riches provinces; vous y trouverez honneur, gloire et richesses. Soldats de l'Italie! manquez vous du courage?» Ook *Bonaparte* kende die oude geschiedenis:

*Dem Heldenmuth der Kaiserschaaren,
Soll sich die Lust nach Beute paaren.*

De ondervinding had evenwel geleerd, dat het overlaten van de hulpbronnen der bezette landstreken, als buit aan de troepen, om daarmee naar believen te werk te gaan, een ontoereikende en onzekere maatregel ter verpleging was, schadelijk bovendien aan het verband der troepen en aan de discipline. Een meer stelselmatige aanwending dier bronnen ten behoeve van het leger, werd mogelijk gemaakt door het *geregelde requisitiestelsel*, dat sedert tot grondslag der verpleging diende; eerst bij het Fransche leger, welks voorbeeld de overige legers in Europa eerlang moesten volgen. Het wezen van dit stelsel bestond daarin, dat op de operatielijnen, meest van 3 tot 3 dagmarschen, *étappe*-magazijnen, en op de daartoe geschikte verdedigingsliniën, voorraadmagazijnen werden aangelegd, die allen uit de hulpbronnen der bezette landstreek werden aangevuld. Om de bevolking niet noodeloos te verbitteren, werden uit de invloedrijkste bewoners der bezette streek requisitie-commissiën gevormd. Deze moesten zorgen, dat de levensmiddelen, in de hoeveelheid en op de plaats en den tijd door den bevelhebber bepaald, aanwezig waren. Op aanwijzing hunner commandanten ontvingen de troepen uit deze magazijnen, hetgeen zij behoefden, en noch de troepen zelve, veel minder afzonderlijke individuen mochten requisitiën op eigen hand doen.

In de Napoleontische oorlogen kwam dit requisitiestelsel meer en meer tot volmaking en veroorloofde den beheerscher van Europa, met zijne kolossale legers, bijna het geheele werelddeel met een, tot nu toe ongekende snelheid door te trekken. Behalve op de bovenaangeduide wijze van requireeren in bezet land, berustte zijn stelsel nog op de volgende hoofdbeginselen: oprichting van voorraadmagazijnen aan de landsgrenzen (verpleegbasis) tot onderhoud van het leger gedurende de concentratie en bij het

begin der operatieën; in kantonneeringen buiten het bereik van den vijand (kwartierverpleging); in de nabijheid van den vijand, bij enge kantonnementen (magazijnverpleging); medevoering van een voorraad voor eenige dagen op de troepenvoertuigen, en indeeling van het vijandelijk land in verpleegdistricten.

Hoezeer dit verpleegstelsel in vruchtbare landen met het beste gevolg kon aangewend worden, bleef in armere streken, voornamelijk bij lange operatielinien, toch niets anders over, dan tot de magazijnverpleging, d.w.z. tot het medenemen van den benodigden voorraad op mobiele magazijnen, over te gaan; 't welk natuurlijk belemmerend op de operatiën werkte en de oorlogvoering vertragen moest. Het trotseeren van deze onvermijdelijke wet was oorzaak van den ondergang van *Napoleon's* groote leger. Wel wist hij dat het requisitie-stelsel hem in Rusland geen baat kon geven, dat hij niet op de hulpmiddelen van dit land behoefde te rekenen; wèl trof hij maatregelen op uitgebreide schaal om in de behoeften van zijn leger te voorzien; maar hij vergat, dat een gewijzigde verpleegwijze ook een veranderde wijze van oorlogvoeren ten gevolge moest hebben. Verwend door het tot dusver behaald succes, en gewoon zich als een lawine op zijn tegenstanders te storten, kon hij zich niet gewennen aan de meer langzame bewegingen, die de magazijnverpleging vorderde; verloor hij uit het oog, dat de bewegingen van het leger met die van den verpleegvoorraad gelijken tred moeten houden. Daardoor vielen zijne magazijnen den vijand in handen, werden zijne troepen aan het gebrek ten prooi, en werd hij de bewerker van den ondergang van zijn groot en schoon leger en van zijn eigen val.

Napoleon's snelle en krachtige wijze van oorlogvoeren, dwong ook de overige Europeesche staten met het stelsel der uitsluitende magazijnverpleging, die als een looden last aan de voeten der legers hing, te breken, en deze door toepassing der requisitiën en het medenemen van voorraad op mobiele magazijnen, meerdere vrijheid van beweging te geven.

Deze laatste verpleegmethode heeft zich tot nu toe als de meest practische doen gelden en het daarin opgesloten beginsel is in verschillen-

de landen door wetten, instructiën en reglemen-ten, naargelang van omstandigheden of opvatting, meer of minder uitvoerig vastgesteld.

Om der volledigheidswille vermelden wij nog een verpleegwijze, die ten allen tijde is toegepast waar de omstandigheden het veroorloofden, die der *inkwartiering*; waarbij huisvesting en gereedgemaakte spijs door de inwoners aan de troepen worden verstrekt en die uit den aard der zaak, geen eigene, belangrijke geschiedenis heeft.

Wij eindigen hiermede ons kort historisch overzicht, om tot een beschouwing der verpleegwijzen van den tegenwoordigen tijd over te gaan; daarbij gebruik makende van Orbauer und von Guttenberg's »*Train-Communications- und Verpflegewesen*.» Hetgeen daarin omtrent de verpleging gezegd wordt, berust hoofdzakelijk op de in Oostenrijk vigeerende instructie op de verpleging te velde en wordt op de volgende hoofdbeginselen gebaseerd.

Dat de verpleging onder alle omstandigheden verzekerd en de vrijheid der operatiën niet belemmerd worde; dat men een zoo spaarzaam mogelijk gebruik make van 's lands financiën, evenwel zonder ontijdige zuinigheid; dat de wetten der humaniteit niet uit het oog worden verloren, voor zooveel de omstandigheden dit toelaten.

De verpleegwijzen van den tegenwoordigen tijd zijn:

- I. Verpleging door eigen zorg der troepen;
 - a.) door aankoop van den kant der troepen zelf;
 - b.) door gewelddadige wegname der verpleegartikelen, onmiddellijk door en ten behoeve der troepen (directe, ongeregelde requisitie).

II. Verpleging door inkwartiering, en

III. Magazijnsverpleging.

Omtrent de keuze van aanwending dier onderscheidene methoden, valt, uit het oogpunt der beide eerste genoemde hoofdbeginselen, dus uit een krijgskundig oogpunt, het navolgende op te merken.

De onder 1^a bedoelde methode heeft het voordeel der grootstmogelijke eenvoudigheid.

De geheele nasleep en omhaal van troepenwagens, mobiele en stabiele magazijnen kan daarbij gemist worden; de bewegingen worden in niets belemmerd en de eenige zorg en verantwoording bestaat in een eenvoudige geldverschaffing en geldrekening. Zij levert echter geen voldoende waarborgen voor een goede verpleging van groote troepenmassa's, zoolang deze in beweging zijn. Meestal zullen de daarvoor benoodigde levensmiddelen niet in de vereischte hoeveelheid, door particulieren op één punt, bijv. op markten, bijeengebracht worden. Vaak zal men ook, daar het vervoer der troepen natuurlijk bij voorkeur per spoortrein geschiedt, geen *tijd* hebben, het benoodigde uit de hand aan te koopen. Alleen dus bij stilstand van eenigen duur der operatiën, in wijd uiteenliggende kantonnementen, en voor kleine troepenafdeelingen, in sommige gevallen voor grootere maar dan voor korten tijd en in rijke streken, kan deze verpleegwijze in aanmerking komen. Alvorens er zich geheel op te verlaten, zal men zich moeten overtuigd hebben van het toereikend productievermogen der landstreek en, waar men haar in vijandelijk land wil toepassen, rekening moeten houden met de gezindheid der bevolking.

Bij den onder 1^b genoemden weg wordt de verpleging uitgeoefend, door aan ieder troepen-deel een zeker rayon aan te wijzen, waarbinnen het de levensmiddelen zelf moet opzoeken en weghalen. Het is echter een verpleegwijze, die, bij het dikwerf twijfelachtig voordeel van *zekerheid voor het onderhoud*, gewichtige nadeelen van allerlei aard oplevert en voor groote legerafdeelingen slechts in geval van nood moet worden toegepast. De troepen worden daarbij te zeer uit hun verband gerukt; ondanks de meest strenge voorzorgsmaatregelen, kunnen gewelddadigheden van allerlei aard niet altoos voorkomen worden, waardoor de geest van het leger bederft, de discipline verzwakt. Bovendien drukt hier de last der verpleging slechts op enkele gedeelten van het land, die bij langen duur al spoedig geheel uitgeput raken. Enkele korpsen bekomen, naargelang van den rijkdom van het hun aangewezen rayon en den beschikbaren tijd om dit te doorzoeken, meer dan zij noodig hebben, andere daarentegen niet genoeg. De

verbittering der bevolking wordt tot in den hoogsten graad opgewekt; zij zal zich beijveren haren voorraad te verbergen en allerlei hinderpalen aan de troepen in den weg leggen. Directe requisitie dient, ten behoeve van groote afdelingen, slechts dan te worden uitgevoerd, wanneer deze, door snelle of niet voorziene bewegingen, geen tijd hebben om zich de middelen tot onderhoud door aankoop aan te schaffen of den toevoer uit magazijn af te wachten. Kleinere troepenafdeelingen, zooals voorhoeden en verkenningstroepen, die zich in den regel in het geval van snelle beweging op grooten afstand van de magazijnen bevinden, zullen dikwerf, ja meestal tot het middel van directe requisitie hun toevlucht moeten nemen. Voor hen echter, evenals voor de landstreken waarin zij requireeren, zullen de opgenoemde nadeelen zich niet in sterke mate doen gevoelen.

Waar het eenigszins mogelijk is, zal men bij het uitvoeren van directe requisitiën de tusschenkomst der burgerlijke autoriteit inroepen.

Het middel van *inkwartiering* biedt, zoowel uit een zuiver krijgskundig oogpunt, als uit het oogpunt der eischen van een goede verpleging, gewichtige voordeelen aan. Na een geforceerden marsch vinden de troepen, dadelijk bij hun aankomst op de halten, voeding en rust; behoeven zich niet om de zorg voor het verkrijgen van levensmiddelen te bekommeren of den langzamen toevoer van meegebrachten voorraad af te wachten. De transporttrein kan afgescheiden van de troepen marcheeren en van de geschiktste wegen gebruik maken. Het leger leeft van de voorhanden middelen des lands, en kan zijn eigene voor de operatiën besparen. Wat de kwaliteit der levensmiddelen betreft is deze, in welvarende oorden en bij een goede gezindheid der bevolking, beter en den soldaat meer welkom, dan de eigen menagekost.

Hoe voordeelig deze verpleegwijze ook in alle opzichten zij, en hoezeer men er zich op zal moeten toelleggen haar, zoowel in eigen als in vijandelijk land, op de meest uitgebreide schaal toe te passen, kan zij toch slechts dáár in aanmerking komen, waar het nauw en onmiddellijk verband der troepen geen noodzakelijk vereischte is, of wel de tijd, benoodigd voor het verspreiden in de kwartieren en het weer verzame-

len van de troepen, geen bezwaren oplevert; bijv. langeren stilstand der operatiën, bij strategische opmarschen buiten het bereik van den vijand, verzamelingsmarschen enz. Ook hier zal de mogelijkheid der toepassing en haar duur afhangen van den toestand der streek, terwijl de tijd van het jaar eveneens invloed daarop uitoefent. De gunstigste tijd is de herfst; de ongunstigste de lente en de tijd onmiddellijk aan den oogst voorafgaande. Als gemiddelde cijfers, die het vermogen eener landstreek tot verstreking van inkwartiering aanduiden, wordt door *O b a u e r* en *v o n G u t t e n b e r g* aangegeven, dat een troep van gelijke sterkte als het getal der inwoners bedraagt, 4—6 dagen, van de helft der sterkte, 8—14 dagen, van een vierde gedeelte van de sterkte echter, 3—4 weken — en onder gunstige omstandigheden zelfs nog langer — zonder bezwaar kan gevoed worden. Armere landstreken, in 't bijzonder die waar weinig landbouw uitgeoefend wordt, kunnen dikwijls ternauwernood eenige dagen den last der inkwartiering lijden.

Het verschaffen van *inkwartiering zonder voeding*, van huisvesting dus alleen, behoort niet direct tot de verpleging. Men maakt van dit middel — in elk geval voordeelig aan de rust en het gemak der troepen — gebruik in arme of uitgeputte landstreken; ook wel, bij demobilisatie, om den voorhanden voorraad levensmiddelen op te maken.

Heeft de verpleging der troepen plaats uit een voorraad van levensmiddelen, door tusschenkomst der aan het leger toegevoegde administratieve lichamen bijeengebracht, dan heet dit *magazijnverpleging*; 't zij dan, dat die levensmiddelen uit bepaaldelijk daartoe georganiseerde verpleeginrichtingen verstrekt worden, of wel voor de behoefte van het oogenblik ter verdeling aan de troepen zijn bijeengebracht. Daar waar het leger op een geringe oppervlakte saamgedrongen wordt, waar het onmiddellijk verband der troepen hoofdzaak is, moet men tot deze wijze van verplegen overgaan. Met name is dit het geval bij strategische opmarschen in de nabijheid van den vijand, tot het nemen van een defensieve stelling of tot concentratie der troepen voor den aanval; bij den overgang uit den marschvorm in de gevechts-

stelling en gedurende den slag; onder alle welke omstandigheden de troepen geen gelegenheid tot eigen aankoop hebben en bovendien de oppervlakte door het leger ingenomen, in den regel het benoodigde tot onderhoud niet zal kunnen opleveren. Evenzoo moet de verpleging uitsluitend uit de magazijnen plaats vinden, wanneer het leger geslagen en teruggeworpen wordt, in welk geval men geen tijd heeft tot het doen van groote, geregelde requisitiën; terwijl directe requisitiën, ter wille van de orde en de instandhouding der discipline, onraadzaam zijn.

Bij de magazijnsverpleging kunnen twee hoofdmethoden onderscheiden worden: die der *eigen zorg* en die der *verpachting*. De eerste levert de meeste waarborgen voor een goede verpleging op; de zorg voor het bijeenbrengen en verdeelen der benoodigde levensmiddelen rust daarbij geheel op de administratieve organen van het leger. Noodzakelijke vereischten zijn: een volledig en deugdelijk verpleegmaterieel en een goed onderwezen en geroutineerd personeel voor de leiding, ten einde de operatiën geen hindernissen in den weg te leggen; waarop het vooral aankomt, wanneer de verpleging moet plaats hebben uit magazijnen, in den rug van het opereerend leger opgesteld, hetgeen in den regel het geval zal zijn.

Hoewel de organisatie en benaming der verpleeginrichtingen bij de onderscheidene legers verschillend kan zijn, kunnen zij toch, naar de aard harer bestemming, worden onderscheiden in:

- a.) die, welke in directe verbinding met het opereerend leger moeten blijven, diens bewegingen volgen en voor de dekking der loopende behoeften zorgen moeten (*mobiele magazijnen*), en
- b.) die, welke bestemd zijn, om de eerste aan te vullen en als voorraaddepots te dienen (*stabiele magazijnen*);

terwijl de *marsch- en étape-magazijnen* in zoverre tot de eerste soort behooren, als zij slechts dienen om in de loopende behoefte te voorzien, doch in zekeren zin als stabiele magazijnen moeten worden beschouwd, daar zij de bewegingen van het leger niet volgen.

De inrichtingen der eerste soort worden in den regel in twee liniën opgesteld. Die der eerste linie bestaan uitsluitend uit voertuigen, bij de troepen ingedeeld, of zoo noodig bij contract geleverd of van particulieren gerequireerd. De levensmiddelen worden daarmede naar de standplaatsen der troepen gevoerd; in sommige omstandigheden moeten zij zelfs tot op het slagveld komen.

De voorraad levensmiddelen in de magazijnen der tweede linie, moet bij voorkeur eveneens op wagens geladen zijn; eischen de omstandigheden, dat zij in depots worden opgeslagen, dan moeten zij steeds gereed zijn om vervoerd te worden, daar de standplaatsen dier depots, naargelang der bewegingen van het leger, moeten gewijzigd worden. Behalve het magazijn van levensmiddelen, vindt men hier de veldbakkerijen en slachtvee-depots. In den regel bevinden zich deze inrichtingen op 1 à 2 dagmarschen achter de troepen. Zij worden aangevuld door aankoop uit de hand, door leverantiën bij contract, door requisitiën of door toevoer uit achterwaarts gelegen magazijnen.

In de aangehaalde instructie op de veldverpleging voor het Oostenrijksche leger, worden de verpleeginrichtingen der eerste linie nog onderscheiden in: de „*Truppen-Proviantkolonnen*”, die de levensmiddelen naar de standplaatsen der troepen voeren, en in de „*Verpflegs-Kolonnen*”, die tot verbinding strekken tusschen deze en de inrichtingen tot de tweede linie behorende, de „*Feldverpflegs-Anstalten*”. Bij het Pruisische leger heeten de inrichtingen der *erste Staffel: Proviantkolonnen* en die der *zweite Staffel: Führenparks*; terwijl in den laatsten oorlog de troepen niet, zooals het reglement voorschrijft, *dagelijks* de benoodigde voertuigen tot het afhalen der levensmiddelen gerequireerd, maar deze wagens bij zich gehouden hebben, om er zich onder alle omstandigheden van te kunnen bedienen. Het daarvoor gevormde voertuigenpark werd gemeenlijk met den naam van „*Zahlmeister- (Quartiermeister-) kolonne*” bestempeld (6).

Door middel van deze voertuigen werden de levensmiddelen van de proviandcolonnen op de distributieplaats afgehaald en naar de stand-

(6) Feiss und Good. *Das Verpflegungswesen der Deutschen Armee.*

plaatsen der tactische eenheden gebracht. Obauer en von Guttenberg achten het om verschillende redenen wenschelijk, dat ook bij het Oostenrijksche leger de inrichtingen der eerste linie — de *Truppen-Proviantkolonnen* en de *Verpflegs-Kolonnen* — ineengesmolten worden.

Op deze wijze nu, wordt de communicatie onderhouden, naar voren met het opereerend leger, naar achteren met de *stabiele magazijnen*, de reservedepots, welke in vreedstijd zijn aangelegd of gedurende den oorlog bepaaldelijk tot dat doel opgericht worden. Te zamen vormen deze de verpleegbasis (*base d'approvisionnement*); de lijnen, die van daar tot aan de verpleeginrichtingen der tweede linie voeren, kunnen de verpleeglijnen (*lignes d'alimentation*) genoemd worden. Deze lijnen vallen niet altoos samen met de operatielijnen; het is zelfs wenschelijk dat zij dit niet doen, ten einde geen verhindering in de bewegingen der troepen te veroorzaken. Zij zullen de operatielijnen echter op verschillende punten moeten raken, of daarmede door geschikte wegen verbonden zijn, om te kunnen voorzien in de behoefte der *marschen étappemagazijnen*, welke bestemd zijn om de voorbijtrekkende troepen van het benoodigde te voorzien, somwijlen dit door middel van gerequireerde of gehuurde transportmiddelen te bezorgen.

De mogelijkheid om van spoorwegen en stoombooten of andere vaartuigen gebruik te maken tot het vervoeren van levensmiddelen, maakt de verpleging veel gemakkelijker. Van veel belang is het daarbij, te zorgen dat de verpleegbenooidgheden, op de étappen-stations en in het concentratie-rayon aanwezig zijn, vóór en aler het troepenvervoer langs de spoorweglijnen aanvangt.

De „*Instruktion betreffende das Etappen- und Eisenbahnwesen u. s. w.*” in 1872 voor het Duitsche leger vastgesteld, bevat uitvoerige voorschriften omtrent de verpleging, hoofdzakelijk op het daartoe gebruik maken van de spoorwegen gegrond. Ook de Oostenrijksche instructie geeft daaromtrent in de §§ 68 en 69, voorschriften en punten van uitgang.

Ons kort bestek veroorlooft ons niet de eerste hiergenoemde instructie eenigszins uitvoerig

te behandelen. Misschien vinden wij later gelegenheid tot een behandeling meer in détail van veel dat hier slechts ter loops wordt aangevoerd, en zal het ons daarbij vergund zijn, een meer volledig beeld voor oogen te stellen van het kunstmatig verpleegwerktuig, zooals het, blijkens die instructie, met bewonderenswaardig organiseerend talent is samengesteld.

Kan de magazijnsverpleging ook velerlei waarborgen voor de zekerheid van onderhoud opleveren, zoo legt zij daarentegen de operatiën geduchte hinderpalen in den weg. Vele van deze kan men uit den weg ruimen, door het *aanschaffen van den voorraad*, zooveel mogelijk op de plaats zelve of in den naasten omtrek te doen plaats hebben, ten einde daardoor het getal voertuigen te verminderen en het wachten op toevoer te voorkomen.

Als algemeene regel bij de aanschaffing van het benoodigde geldt, dat men in eigen en in bevriend land zooveel mogelijk te werk gaat als in vreedstijd; terwijl in 's vijands land het onderhoud der troepen in de eerste plaats ten koste der bezette streken komt, en de verstreking uit eigen, door den staat aangelegde en voorziene magazijnen, eerst dan plaats heeft, als de hulpbronnen van den vijand daartoe te kort schieten.

Het aanschaffen van levensmiddelen ten behoeve van magazijnen geschiedt: door onderhandschen aankoop, door aankoop bij accord en door requisitiën. Deze laatsten worden onderscheiden in regelmatige en in militaire requisitiën.

De regelmatige requisitie wordt uitgevoerd door voorafgaande uitschrijving aan de gemeentebesturen; de uitgeschreven hoeveelheden worden aan de verpleeginrichtingen zelve afgegeven.

De militaire requisitie heeft plaats, wanneer men zich op de burgerlijke overheden niet kan verlaten, of wanneer, bij gebrek aan energieke medewerking van deze, te veel tijd zou verloren gaan. De ambtenaren, die met het doen dezer requisitiën belast en daarbij door gewapende troepen ondersteund worden, moeten de benoodigde artikelen opzoeken, overnemen en aan de verpleeginrichtingen afgeven, waartoe de voertuigen of bespanningen tegelijkertijd gerequi-

reerd worden, wanneer deze namelijk niet door het militair commandement zijn meegegeven.

In tegenoverstelling met de directe requisitiën, door en ten behoeve der troepen zelf, bieden deze beide laatste wijzen van requireeren het voordeel aan: dat niet alleen de opsporing en doelmatige aanwending der hulpbronnen daarbij mogelijk is, maar ook, dat een regelmatige en gelijke verdeling aan de troepen kan plaats hebben; dat het verband der troepen bewaard blijft; moedwillige beschadigingen en verwoestingen worden voorkomen, en de krijgstucht niet ondermijnd wordt.

Nog komen, als 't ware als onvoorziene ontvangsten, aan de magazijnen ten goede, de levensmiddelen, die aan den vijand ontnomen of door hem achtergelaten worden. Voor zoo-veel noodig wordt deze *buit* aan de troepen tot dadelijke consumptie overgelaten, het overschietende in de verpleeginrichtingen ingeleverd. Artikelen van minder goede kwaliteit of schadelijk voor de gezondheid moeten vernietigd worden.

Wordt door middel van *verpachting* in de verpleging voorzien, dan is aan particulieren, zoowel de aanschaffing, als de toevoer en de verdeling der levensmiddelen opgedragen; een en ander op grond van gesloten overeenkomsten en op aanwijzing en onder toezicht der legeradministratie. Tot deze verpleegwijze zal men slechts in bijzondere omstandigheden kunnen overgaan; in elk geval alleen in eigen land, gedurende langeren stilstand der operatiën of ter voorziening en aanvulling der *étappe*-magazijnen; bij vaste garnizoenen, voor vestingbezettingen, en eindelijk tot het bijeenbrengen van voorraad op de operatie- (verpleeg-) basis.

Gedurende de operatiën evenwel, mag deze methode niet worden toegepast. Het geheele leger toch wordt daardoor aan de willekeur der leveranciers overgeleverd, en zou de opperbevelhebber bij onze bewegingen afhankelijk zijn van den goeden wil der pachters.

Zoals men ziet hebben ook de verpleegwijzen van den tegenwoordigen tijd hare voor- en nadeelen; terwijl men de eene dikwijls niet zal *kunnen* toepassen, hoe wenschelijk overigens voor de vrijheid der bewegingen, zal men een andere meermalen *moeten* toepassen, al wordt die vrijheid daardoor ook belemmerd. Daarom

moet, zooals in de meergenoemde Oostenrijksche instructie dan ook is voorgeschreven, aan den opperbevelhebber de meeste vrijheid gelaten worden in de keuze van een der stelsels en in den overgang van de eene verpleegwijze tot eene andere, al naarmate de omstandigheden dat vorderen. Ter zijner verantwoording blijft het te beslissen, of in dringenden nood, of bij onverwachte gebeurtenissen, de verpleging ondergeschikt moet worden aan de operatiën, of dat het omgekeerde moet geschieden. Want, worden er al eenige punten van uitgang aangegeven tot het doen eener keuze onder zekere omstandigheden, *vaste* regels, het is duidelijk, kunnen daarvoor niet worden gesteld. Ook hier kunnen alleen kennis, ondervinding, doorzicht, energie en juiste beoordeeling der toestanden de beste middelen tot het beste doel aan de hand doen. Maar om die middelen te verkrijgen, moeten de reglementen en instructiën gelegenheid tot krachtig en vooral tot zelfstandig handelen laten.

Het komt ons niet overbodig voor te vermelden, hoe in de Oostenrijksche instructie bijv. van de intendanten gezegd wordt: »*dat zij onnoodig navragen moeten vermijden, zelfstandig moeten handelen in den geest der ontvangen bijzondere instructiën; dat dit spoediger en zekerder tot het doel zal leiden, dan een angstig, twijfelachtig optreden; dat zij zich in de uitoefening van hun plicht, niet door kleingeestige bedenkingen moeten laten weerhouden; dat het aan hun doorzicht en hunne energie is overgelaten de bezwaren, die zich voordoen, uit den weg te ruimen, en dat de troepencommandanten hen daarbij met nadruk moeten ondersteunen.*» Met zulk een reglement, gewaardeerd en uitgevoerd door een intendance, die op de hoogte is van hare taak, die de positie van het leger en den toestand der streek waarin het zich bevindt, begrijpt en kent, die de hulpbronnen en communicatiemiddelen zoowel van het eigen, als, waar het noodig is, van het vijandelijk land met juistheid weet te schatten en aan te wenden, mag een legeraanvoerder de hoop koesteren, dat de verpleging althans zijn plannen niet in duigen zal doen vallen; ten minste wanneer hij haar, bij het ontwerpen daarvan, vergund heeft een woord in het mid-

den te brengen, om hare niet te ontzeggen eischen te doen gelden. Alleen door zulk een verstandig, gemeenschappelijk overleg, kan het mogelijk worden te voldoen aan de moeilijke opgaven van het hoofdbeginsel: tegelijkertijd de verpleging te verzekeren en de operatiën niet te belemmeren.

Een tweede hoofdbeginsel, waarvan men bij de verpleging moet uitgaan, is: een spaarzaam gebruik maken van 's lands financiën, evenwel zonder ontijdige zuinigheid. Wij zullen hierover niet lang uitweiden en verwijzen den lezer, die in een meer breedvoerige uitwerking van het daarin opgesloten begrip belangstelt, naar v o n S t e i n's boek: „Die Lehre vom Heerwesen, als Theil der Staatswissenschaft; zweites Gebiet: Die materielle Verwaltung des Heerwesens.” Het begrip zelf is eenvoudig genoeg. Geen leger of een goed leger; wat voor het leger in 't algemeen, zoo ook voor de verpleging daarvan noodig is, moet verschaft worden. Bij de aanschaffing, evenals bij de aanwending echter, moet men met zuinigheid te werk gaan, daarbij gebruik makende niet alleen van de lessen der staathuishoudkunde, maar van elke ontdekking op het gebied van wetenschap en nijverheid, wanneer die aan het leger van nut kan zijn.

Uit een economisch oogpunt beschouwd, tekenen wij omtrent de verpleegwijzen van den tegenwoordigen tijd het navolgende aan.

In dichtbevolkte streken zijn de levensmiddelen gemakkelijker te verkrijgen, maar tevens ook hooger in prijs. In dit geval eischt dus de verpleging meer geld, maar minder moeite, en zal het meermalen mogelijk zijn, de verpleegwijze der *eigen zorg door aankoop*, toe te passen. Door het snel concentreren van groote menschenmassa's op één punt, zullen de prijzen bovendien belangrijk stijgen; wanneer de levensmiddelen op het concentratiepunt gevonden worden, moet die stijging plaats hebben volgens de bekende wet van vraag en aanbod; moeten zij uit andere oorden aangevoerd worden, alsdan ten gevolge der kosten van het transport, waarmede de prijs der waren zal worden verhoogd. Dit laatste zal zich meestal voordoen bij schaarsche en arme bevolking. Een en ander kan de verpleging der *eigen zorg door aankoop* duurder dan eenige andere methode

maken, daar men natuurlijk de soldijen zal moeten verhoogen in evenredigheid met de prijzen der levensmiddelen. Hierin is bij de Oostenrijksche instructie voorzien. Het zal daarom, ook uit financieel oogpunt, dikwerf raadzaam zijn, op verschillende punten voorraad bijeen te brengen, om daaruit in de behoefte van groote troepenafdeelingen te voorzien, zooals bijv. geschiedt door middel der *étappe-magazijnen* en der *magazijnen* in de concentratie-rayons. De *magazijnsverpleging* is over 't algemeen moeilijker, maar goedkooper.

Om tot een billijke, en, voor zoover dit door middel van belastingen mogelijk is, tot een gelijke verdeling van lasten te geraken, wordt zoowel in bevriend als in eigen land, in de verpleging voorzien door *aankoop*. Hetzij de troepen, de intendance of wel de pachters de levensmiddelen aanschaffen, de last der verpleging wordt teruggebracht tot een geldverschaffing van staatswege en wordt gedragen door het oorlogsbudget.

Requisitiën in eigen of bevriend land, kunnen slechts door den uitersten nood gerechtvaardigd worden, terwijl door afgifte van bons of ontvangbewijzen gelegenheid tot vergoeding van het gerequireerde moet gegeven worden.

De last der inkwartiering, waarbij de wet tijdelijk beschikt over de woningen der ingezetenen en over de levensmiddelen die zij bezitten, drukt onmiddellijk slechts op een gedeelte der bevolking. Door de vergoeding die daarvoor betaald wordt, tracht men hen, althans voor *geldelijk* nadeel, te vrijwaren en dezen last eveneens zooveel mogelijk te verdeelen.

In vijandelijk land geldt nog steeds als regel, dat de oorlog den oorlog moet onderhouden. Van gedwongen leveringen in natura wordt daarbij minder schroomvallig gebruik gemaakt. Wil men hier de billijkheid nog zooveel mogelijk in het oog houden, dan is die zeer wel met het eigenbelang in overeenstemming te brengen. Waar het mogelijk is, lokt men de bevolking uit, om hetgeen zij aan verpleegartikelen in voorraad heeft, uit eigen beweging ter beschikking van de troepen te stellen; men koopt hun namelijk die artikelen af en vindt de kosten van dien koop uit de gedwongen geldopbrengsten,

uit de oorlogscontributiën. Bij dien maatregel zullen de bezitters van mondbehoeften er zich minder op toeleggen hun voorraad te verbergen, en zich niet noodeloos aan plundering of andere gewelddadigheden blootstellen. Ook zij betalen daardoor slechts een evenredig aandeel aan het onderhoud van het bezettingsleger. De troepen behoeven hierbij niet gedeeltelijk opgelost te worden om requisitiën te doen, men kan hun den anders daarvoor benodigden tijd gunnen om te rusten. Door de vaak ontstaande concurrentie verbetert de kwaliteit en de quantiteit van het aangeboden, en zal dit meestal belangrijker zijn, dan hetgeen door dwang en geweld wordt verkregen. In den Duitsch-Franschen oorlog is dit stelsel meermalen met goed gevolg toegepast. Bij een vijandige gezindheid der bevolking worden die overwegingen van billijkheid, met wat er aan is vastgeknoopt, terzijde gesteld. Ook dáárvan levert de laatste oorlog meer dan één voorbeeld.

Vanzelf komen wij hier tot het laatste der opgenoemde hoofdbeginselen: „dat de wetten der humaniteit niet uit het oog moeten worden verloren.” Wijselijk heeft men dien eisch verzwakt, door bijvoeging der voorwaarde: »voor zooveel de omstandigheden het toelaten.” Dat is zeer rekbaar en het komt ons voor, dat men zoowel het een als het ander had kunnen verzwijgen. 't Zou kunnen gebeuren, dat iemand daardoor gebracht werd tot den moeilijken tweestrijd, te kiezen tusschen hetgeen de humaniteit, naar zijn persoonlijke opvatting vordert, en tusschen hetgeen zijn plicht als krijgsman, die waken moet voor de belangen van het leger, hem gebiedt. Wèl kan men er niet genoeg op wijzen, hoe het in het wezenlijk belang van het leger is, niet meer te eischen dan men noodig heeft, om nog wat over te laten voor degenen die volgen of voor het geval men terugkomen mocht; dat het onverstandig is, zich een oogenblikkelijken overvloed te verschaffen, waarvan een gedeelte misschien bederft of die men moet meevoeren, waardoor men zichzelf een remschoen aanlegt; dat het onoordeelkundig is, een tenondergebrachte bevolking, de middelen te ontnemen, om te leven en daarmee om te produceeren; dat het wijzer is een onderworpen vijand geld en levensmiddelen te vragen met

den hoed in de hand — en een gewapend detachement achter zich — dan dadelijk tot bedreigingen en slagen over te gaan, om niet, behalve den vijand vóór zich, nog een andere, veelhoofdiger en vaak listiger dan de groote, achter zich en op de flanken en overal waar men het minst denkt hem te ontmoeten, in het leven te roepen; zoodat men misschien een bataljon zal moeten afzonderen, waar men anders met een enkele schildwacht kon volstaan; dat men ten slotte een beteren geest in het leger zal onderhouden, wanneer men de soldaten aan ridderlijken strijd tegen een gewapenden vijand kan gewinnen, dan wanneer men hen in de gelegenheid stelt, hun moed te koelen aan vreedzame inwoners. Willen sommigen nu beweren, dat hetgeen wij hier *het belang van het leger* noemen, juist die *beginselen van humaniteit* zijn, die zich in onze eeuw in alles, zelfs in den oorlog openbaren, — wij zullen er niet lang over twisten. Ons heeft *oorlogvoeren* en *humaniteit*, in éénen adem genoemd, steeds als een wanklank in de ooren geklonken.

Het is in onze dagen bijna niet mogelijk, iets omtrent oorlog of oorlogszaken te zeggen, zonder zich te scharen aan de zijde der optimisten of aan die der pessimisten op dit punt. Wij willen noch het een, noch het ander; wij zoeken waarheid. Optimistische gevolgtrekkingen zou men bijv. kunnen maken, uit een uitspraak van den Schrijver van een, door deskundigen hooggeroemd militair werk, waar hij zegt: »Rooven, plunderen, brandschatten en brandstichten, behoorden tot het vroegere, niet meer tot het hedendaagsch oorlogsrecht. De legers worden ook in vijandelijk land in den regel van mond- en andere behoeften voorzien, door uitmuntend ge-regelde transportmiddelen, en slechts bij uitzondering of voor een gering deel door requisitiën op de plaats zelve.” Men is daarbij onwillekeurig geneigd, zich een leger dat door vijandelijk land trekt, voor te stellen als een vreedzame karavaan, van al het noodige voorzien en die slechts nu en dan, als de voorraad verbruikt en de toevoer door onvoorziene omstandigheden gestremd is, den inwoners iets afvraagt, om er van

te leven. Het is te schoon om waar te zijn, en toch zal de geachte Schrijver moeten toegeven, dat men het uit zijn gezegde zou kunnen opmaken. Pessimisten kunnen stof voor donkere tafereelen en onrustbarende voorspellingen vinden in § 41 der reeds genoemde *Instruktion* betreffende *das Etappen-etc.-Wesen*, luidende: »Bestimmung der Land-Etappen (militaire stations in een aangewezen landstreek) ist ausser der allgemein bezeichneten Aufgabe auch, das feindliche Land durch Herbeischaffung von Geld und Naturalien auszunutzen.» Zij zullen dat *ausnutzen*, wellicht vertalen in: uitzuigen, uitplunderen; te meer omdat die Land-Etappen niet alleen bestemd zijn, om in de behoeften der voorbijtrekkende troepen, maar ook zooveel mogelijk in die van het opereerend leger te voorzien. Wij gelooven dat ook hier de waarheid omstreeks in het midden ligt; eenigszins naar de laatste opvatting overhellende. Het is waar, *requisitiën op de plaats zelve* (directe requisitiën), wij toonden het meer breedvoerig aan, behooren tot de uitzonderingen. Niet alzo *requisitiën ten behoeve van magazijnen*. Die inrichtingen worden slechts dan door middelen uit eigen land aangevuld, wanneer de hulpbronnen van den vijand te kort schieten, of wanneer men geen tijd of gelegenheid tot *ausnutzen* heeft. Tot zóólang echter, moet de geoccupeerde landstreek het vijandelijk leger van het benodigde tot onderhoud voorzien, dat dan door uitmuntend georganiseerde transportmiddelen naar de aangewezen stapelplaatsen en vandaar naar de vijandelijke troepen gevoerd wordt. Wij zeiden het reeds, dat zelfs die transportmiddelen zoo mogelijk nog gerequireerd worden. Geen verstandig gouvernement echter, zal een legerhoofd als taak medegeven, het bezette vijandelijk land stelselmatig uit te mergelen, noch hem in de noodzakelijkheid brengen, daartoe over te gaan ten einde in de behoeften van zijn leger te voorzien, maar door maatregelen en zorgen weten te beletten, dat de verpleging het oorlogsdoel op den achtergrond dringt. Die overweging zal den last der bezette streken misschien vaak verlichten; toch zal deze nog altoos zwaar genoeg blijven.

Al hebben wij, bij onze naar het pessimistische overhellende beschouwingen, een Duitsch

reglement tot uitgangspunt gekozen, men gelieve daarin geen bepaalde Pruisen- of eenige andere mode-vrees te zien. Wanneer wij van het algemeene tot het bijzondere besluiten, gelooven wij, dat in het door ons gezegde ligt opgesloten wat Nederland in deze te wachten staat, wanneer het wordt aangevallen, 't zij door wien dan ook; dat het door andere middelen zijn eigendom zal moeten weten te beschermen, dan door geschreven wetten van internationaal. of oorlogsrecht, of door de ongeschreven wetten der humaniteit.

Wij durven gerust beweren, dat een ieder die zich mag verheugen in het bezit van een rang in het leger, die wetten kent en eerbiedigt; dat ook hij — evengoed als de ontwikkelde buiten het leger — deelt in het geloof aan den gestadigen vooruitgang der menschheid; dat hij niet blind is voor de vele schoone vruchten van dat humaniteitsgeloof. Toch zal hem dat niet beletten de waarheid onder de oogen te zien en haar openlijk te verkondigen, al durft men ook zeggen, dat hij dat doet, omdat het militairisme een liefhebberijzaakje of een broodwinning voor hem is. Verheugt men zich in de zegeningen van den vrede, juicht men om het genot van een steeds toenemende welvaart, draagt men roem op een vrijheid en onafhankelijkheid door onze voorvaderen bevochten en sticht men monumenten ter hunner eere; hij verheugt zich als ieder ander, hij juicht mede, vraagt zijn aandeel in den roem van het voorgeslacht en brengt gaarne zijn penningske aan de dankbaarheid ten offer. Maar hij wil niet, dat men daarbij...

Aan het slot van zijn boek „Zur Geschichte der Philosophie und Religion in Deutschland”, zegt Heine:

»Franschen! ik raad u, weest op uwe hoede! Blijft rustig op uw post staan, het geweer in den arm. Ik meen het goed met u, en onlangs ben ik bijna verschrikt, toen ik hoorde, dat uwe ministers voornemens waren, Frankrijk te ontwapenen.

Daar gij, ondanks uwe tegenwoordige romantiek, toch geboren klassieken zijt, kent gij den Olympus. Onder de naakte goden en godinnen, die zich daar bij nectar en ambrosijn vroolijk maken, ziet ge een godin, die, te midden der

luide scherts en dolle feestvreugde, toch steeds een pantser draagt, den helm op het hoofd en de speer in de hand blijft houden:

» »Het is de Godin der Wijsheid!» »

Zwolle, Februari 1875.

F. W. Horstmann,
1ste Luit.-Kwartiermeester.

Naschrift

Na het lezen van het voorgaande artikel is het interessant te onderzoeken of en in hoeverre het door elnt Horstmann behandelde probleem na honderd jaar nog actueel is. Zulks doende moeten we ons afvragen of het probleem van de legerverpleging te velde naar aard, omvang en betekenis in het heden ten dage gebruikelijke besluitvormingsproces diezelfde invloed uitoefent.

Omtrent de *aard* kunnen we kort zijn. Geen enkele commandant vandaag zal ontkennen dat de verpleging of, in hedendaagse termen gesproken, de voorziening in kl-I-goederen, van fundamentele invloed kan zijn op het al dan niet slagen van een militaire operatie. Geen eten betekent na korte of lange tijd niet vechten. Of daarbij fysieke uitputting of de morele ontreddeering de grootste factor vormt blijft de vraag; de uitslag, de nederlaag, zal door de beantwoording van deze vraag niet worden beïnvloed. Opmerkelijk evenwel is de in de tweede alinea opgenomen klacht als Horstmann het heeft over de „tegenwoordig te weinig tegen ontbering geharde volkslegers”. En dat anno 1875! „9 Dagen acte de presence: negentig cents”, lees ik in het zakboekje van een dragonder die in het jaar 1873 de dienst bij het Derde Regiment Hussaren verliet. Negen dagen in een naar hedendaagse begrippen koude tochtige kazerne op een inkomen dat, alle inflatiecorrecties en geldontwaarding ten spijt, een fractie van het hedendaagse inkomen van de militair inhield. En tóch een weinig gehard leger... het geeft ons stof tot denken.

De inspanning die wij ons thans voor het voorzien in kl-I-goederen moeten getroosten is, meen ik, symptomatisch voor de erkenning welke invloed het níét-voorzien in die goederen op ons moreel kan hebben.

De *omvang* van het probleem heeft evenwel een belangrijke wijziging ondergaan. In feite kunnen wij stellen dat het verplegingsprobleem van toen, het logistieke probleem van thans is. Dit houdt in dat de betekenis van het voorzien in kl-I-goederen in relatie tot de voorziening in overige klassen goederen

in sterke mate is afgenomen. De voornaamste oorzaak daarvan is niet moeilijk te vinden: de uitbreiding van de uitrusting van gevechtseenheden, de ontwikkeling van het transportwezen en de mogelijkheden van verstreking van geconserveerde voeding hebben de balans van het logistieke probleem in honderd jaar van dat van de verpleging naar dat van het voorzien in met name kl-III- en kl-V-goederen doen omslaan. Het zou interessant zijn te weten of de eerste tekenen daarvan zich in Horstmanns tijd reeds manifesteerden. Uit zijn artikel blijkt in elk geval niet dat hij dat als zodanig onderkende.

„Geen operatieplan is volledig, wanneer daaraan niet een er mede overeenstemmend verpleegplan is toegevoegd”, schrijft Horstmann. Integrale besluitvorming noemen we dit thans en beklemtonen de noodzaak daarvan alsof het nieuw is; Horstmann toont het gedeelte aan.

Omtrent de *betekenis* van het verplegingsprobleem voor de besluitvorming valt wellicht iets meer te zeggen. Niet slechts omdat in 1875 de grotere omvang van het probleem de betekenis ervan voor de besluitvorming beklemtoont, maar ook omdat nadere beschouwing van de toenmalige mogelijke oplossingen daartoe aanleiding geeft. De eerste twee verpleegwijzen van die tijd (verpleging door eigen zorg der troepen en verpleging door inkwartiering) impliceren immers volgens Horstmanns beschrijving een extra onzekere factor in de besluitvorming van de commandant. Kan de huidige commandant de mogelijke mate van voorziening in kl-I-goederen als *feitelijk gegeven* in zijn besluitvorming invoeren, de toenmalige commandant was afhankelijk van de *betrouwbaarheid van de schatting* omtrent de verplegingsmogelijkheden, die het gevechtsterrein hem zou bieden.

Hiermee is geenszins gezegd dat de tactische commandant van 1875 voor een groter probleem werd gesteld dan die van vandaag; het gaat hier slechts om de relatieve betekenis van de verpleging. Vertalen we hier eveneens het woord verpleging in logistieke ondersteuning, dan blijkt opnieuw in feite weinig te zijn veranderd. Werd onzekerheid eertlang bepaald door de mate van onbetrouwbaarheid van de mogelijkheden, thans is het de onzekerheid omtrent de vijandelijke invloed op onze verzorgingslijnen, die de betrouwbaarheid van de logistieke gegevens bepaalt.

Een extra dimensie kreeg het probleem door de invloed die het optreden in *vijandelijk* terrein op de verpleging uitoefende. Thans denken we slechts in termen van herstel van de eigen (bondgenootschappelijke) territoriale integriteit in geval van aantasting daarvan. Indien het gevechtsterrein nog overwegende invloed op de voorziening in klasse-I-goederen zou uitoefenen, is in elk geval, in deze conceptie, die

extra dimensie aan het verplegingsprobleem ontomen.

Een opmerkelijk feit is dat het tempo van de gevechtshandeling van 1875 mede in overwegende mate werd bepaald door de oplossing van het verplegingsprobleem. Moest enerzijds bij de bovengenoemde verpleegwijzen na afloop van of tijdens de gevechtshandelingen tijd worden uitgetrokken voor de verpleging zelf, de derde verpleegwijze (de magazijnsverpleging) legde voor de commandant anderzijds vanwege de snel te groot wordende omlooptijden, beperkingen op aan de uitvoering van zijn gevechtshandelingen. Ook hier blijkt uit Horstmans artikel niet of andere factoren wellicht tot dezelfde beperkingen leidden; daardoor wordt het verplegingsprobleem door hem misschien iets te eenzijdig benaderd.

Denken we thans niet meer in termen van een „vijf-marschen-systeem”, de daarin opgesloten problematiek van de omlooptijden heeft sindsdien niet aan actualiteit ingeboet.

Ten slotte nog enkele opmerkingen over de *uitvoering* van het verplegingsplan. We vinden daarin al enkele kenmerken van de hedendaagse vorm terug.

De door Horstmann bepleite „verpleeglijnen” laten zich gemakkelijk vervangen door onze hoofdaanvoerwegen. Ook het onderkennen van de mogelijkheid van spoorwegvervoer loopt vooruit op de betekenis die deze wijze van uitvoering heeft in de tegenwoordige logistieke ondersteuning van militaire operatiën, terwijl de genoemde mobiele en stabiele magazijnen, volgens Horstmans beschrijving, dezelfde betekenis hebben als de tegenwoordige brigadeverdeelpplaatsen, legerkorpsaanvullingsplaatsen en territoriale depots.

In totaal-generaal kunnen we concluderen dat in de honderd jaren die sinds de eerste verschijning van Horstmans artikel zijn verstreken, naar uiterlijke vorm, het probleem van de kwartiermeester in enge zin is veranderd.

Fundamenteel gezien blijkt er echter weinig nieuws onder de zon te zijn. De waarheid die ook Horstmann zoekt, ligt waarschijnlijk meer in het onderzoek naar de mogelijkheden van het voorkomen van een gewapend conflict dan in het oplossen daarvan.

Een lezenswaardig artikel, niet slechts vanwege de inhoud maar evenzeer vanwege het taalgebruik.

HR

NIEUWE UITGAVE

Mustang at war, door R. A. Freeman, 160 blz., geïll. Uitg.: Ian Allan Ltd, Shepperton, Surrey (UK), 1974. Imp.: T. H. Maurick, Zandvoort. Prijs: £ 3,95.

Toen uw recensent in 1946 met de eerste groep Lsk-oorlogsvrijwilligers op Java voet aan wal zette, werd op de vliegbasis Tjililitan bij Batavia het eerste P-51 (Mustang) Squadron van de ML/KNIL geformeerd. Dit 121e Squadron kreeg in november 1946 een pendant in het te Medan gestationeerde 122e Squadron. De veertig stuks, in 1944 bestelde, North American Aviation (NAA) P-51 jachtvliegtuigen konden uiteraard niet

meer worden ingezet tegen Japan, maar bewezen hun uitstekende eigenschappen tijdens de politionele actie in het voormalig Nederlands-Indië.

Het boek dat Roger A. Freeman (bekend auteur van boeken over vliegers en vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog) schreef over de geschiedenis van het P-51 jachtvliegtuig, bevat een schat van informatie en een overvloed (200) van duidelijke illustraties (gedeeltelijk in kleur), met veel bekende namen uit de jaren '40-'45.

De P-51, of Mustang, zoals dit vliegtuig in Groot-Brittannië werd genoemd, heeft men wel eens — en te

recht — de titel „Best Fighter of the Second World War” gegeven.

Het verhaal van de Mustang is, ondanks de grimmigheid van de oorlog, bijna romantisch. In 1939 vestigde zich in New York een Britse aankoopcommissie voor militair materieel onder leiding van Sir Henry Self. Het beste jachtvliegtuig dat toen „op de markt” was, was de Curtiss P-40 (ook bij de ML/KNIL in gebruik geweest bij 120 Squadron). Het bezwaar van de P-40 was echter dat de prestaties bij hoogten boven 15.000 voet sterk verminderden. Omdat de productiecapaciteit van de Curtiss-fabrieken onvoldoende was, trachtte

extra dimensie aan het verplegingsprobleem ontomen.

Een opmerkelijk feit is dat het tempo van de gevechtshandeling van 1875 mede in overwegende mate werd bepaald door de oplossing van het verplegingsprobleem. Moest enerzijds bij de bovengenoemde verpleegwijzen na afloop van of tijdens de gevechtshandelingen tijd worden uitgetrokken voor de verpleging zelf, de derde verpleegwijze (de magazijnsverpleging) legde voor de commandant anderzijds vanwege de snel te groot wordende omlooptijden, beperkingen op aan de uitvoering van zijn gevechtshandelingen. Ook hier blijkt uit Horstmans artikel niet of andere factoren wellicht tot dezelfde beperkingen leidden; daardoor wordt het verplegingsprobleem door hem misschien iets te eenzijdig benaderd.

Denken we thans niet meer in termen van een „vijf-marschen-systeem”, de daarin opgesloten problematiek van de omlooptijden heeft sindsdien niet aan actualiteit ingeboet.

Ten slotte nog enkele opmerkingen over de *uitvoering* van het verplegingsplan. We vinden daarin al enkele kenmerken van de hedendaagse vorm terug.

De door Horstmann bepleite „verpleeglijnen” laten zich gemakkelijk vervangen door onze hoofdaanvoerwegen. Ook het onderkennen van de mogelijkheid van spoorwegvervoer loopt vooruit op de betekenis die deze wijze van uitvoering heeft in de tegenwoordige logistieke ondersteuning van militaire operatiën, terwijl de genoemde mobiele en stabiele magazijnen, volgens Horstmans beschrijving, dezelfde betekenis hebben als de tegenwoordige brigadeverdeelpplaatsen, legerkorpsaanvullingsplaatsen en territoriale depots.

In totaal-generaal kunnen we concluderen dat in de honderd jaren die sinds de eerste verschijning van Horstmans artikel zijn verstreken, naar uiterlijke vorm, het probleem van de kwartiermeester in enge zin is veranderd.

Fundamenteel gezien blijkt er echter weinig nieuws onder de zon te zijn. De waarheid die ook Horstmann zoekt, ligt waarschijnlijk meer in het onderzoek naar de mogelijkheden van het voorkomen van een gewapend conflict dan in het oplossen daarvan.

Een lezenswaardig artikel, niet slechts vanwege de inhoud maar evenzeer vanwege het taalgebruik.

HR

NIEUWE UITGAVE

Mustang at war, door R. A. Freeman, 160 blz., geïll. Uitg.: Ian Allan Ltd, Shepperton, Surrey (UK), 1974. Imp.: T. H. Maurick, Zandvoort. Prijs: £ 3,95.

Toen uw recensent in 1946 met de eerste groep Lsk-oorlogsvrijwilligers op Java voet aan wal zette, werd op de vliegbasis Tjililitan bij Batavia het eerste P-51 (Mustang) Squadron van de ML/KNIL geformeerd. Dit 121e Squadron kreeg in november 1946 een pendant in het te Medan gestationeerde 122e Squadron. De veertig stuks, in 1944 bestelde, North American Aviation (NAA) P-51 jachtvliegtuigen konden uiteraard niet

meer worden ingezet tegen Japan, maar bewezen hun uitstekende eigenschappen tijdens de politionele actie in het voormalig Nederlands-Indië.

Het boek dat Roger A. Freeman (bekend auteur van boeken over vliegers en vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog) schreef over de geschiedenis van het P-51 jachtvliegtuig, bevat een schat van informatie en een overvloed (200) van duidelijke illustraties (gedeeltelijk in kleur), met veel bekende namen uit de jaren '40-'45.

De P-51, of Mustang, zoals dit vliegtuig in Groot-Brittannië werd genoemd, heeft men wel eens — en te

recht — de titel „Best Fighter of the Second World War” gegeven.

Het verhaal van de Mustang is, ondanks de grimmigheid van de oorlog, bijna romantisch. In 1939 vestigde zich in New York een Britse aankoopcommissie voor militair materieel onder leiding van Sir Henry Self. Het beste jachtvliegtuig dat toen „op de markt” was, was de Curtiss P-40 (ook bij de ML/KNIL in gebruik geweest bij 120 Squadron). Het bezwaar van de P-40 was echter dat de prestaties bij hoogten boven 15.000 voet sterk verminderden. Omdat de productiecapaciteit van de Curtiss-fabrieken onvoldoende was, trachtte

men elders tot een productie in licentie te geraken. Op dat ogenblik stelde de vice-president van NAA, John Leland Atwood, de Britten voor dat NAA op korte termijn een jachtvliegtuig zou bouwen dat superieur was aan de P-40. Behalve enkele vage ideeën over de vormgeving bestond dit nieuwe vliegtuig zelfs nog niet op papier! Op 24 april 1940 kwam het „groene licht” voor de ontwerpers af en op 26 oktober 1940 maakte het prototype reeds zijn eerste vlucht! De Mustang (de naam werd ontleend aan het liedje „Saddle your blues to a wild mustang and gallop your troubles away”) was een zeer geavanceerd model. De firma had nog nooit een jachtvliegtuig ontworpen en juist daardoor slaagde men erin in ontwerp en constructie de laatste ontwikkelingen op aërodynamisch gebied te verwerken, ongehinderd door gewoonten of tradities.

Het oorspronkelijke model bezat hetzelfde bezwaar als de P-40: de Allison-motor liet geen goede prestaties op grote hoogten toe. Het vliegtuig werd daarom voornamelijk ingezet voor tactische (foto)verkenningen en voor steun aan grondtroepen. De RAF — de USAAF toonde tot dan nauwelijks interesse — meende echter dat „a bit more poke” ofwel een groter motorvermogen gewenst was. Rolls Royce testvlieger Ronald Harker nam daarop het initiatief de P-51 uit te rusten met de nieuwe Rolls Royce Merlin 61 die ook in de Spitfire was ingebouwd. Het resultaat was verbluffend en de adjunct-luchtmachtattaché van de VS in Londen, majoor „Tommy” Hitchcock, besloot dan ook zich volledig in te zetten voor invoering van de Mustang in de USAAF. Ondanks aanvankelijke tegenwerking slaagde hij daarin volledig. Tragisch genoeg kwam hij zelf bij een ongeval met een P-51 om het leven. De nieuwe Mustangs kwamen juist op tijd in Engeland aan om als

lange-afstandescortejagers te worden ingezet bij de massabombardementen die de USAAF overdag op Duitsland uitvoerde, en die zonder de dekking die dit éénpersoonsvliegtuig met zijn bereik van circa 500 mijl kon geven, tot mislukking zouden zijn gedoemd.

Freeman beschrijft op boeiende, indringende wijze hoe de P-51 — waarvan in totaal ruim 15.000 stuks werden gebouwd — werd ingezet bij de Britse, Canadese, Amerikaanse en geallieerde luchtmachten bij Noorwegen, in het Middellandse-Zeegebied, boven het vasteland van Europa, maar evenzeer in Birma en in het gebied van de Stille Oceaan. Deze hoofdstukken worden afgewisseld met persoonlijke herinneringen van hen die de P-51 vlogen, met inbegrip van een hoofdstuk over het gebruik van de Mustang tijdens de strijd in Korea. Nog vandaag vliegen in de VS ongeveer 100 P-51's rond als sport- of zakenvliegtuig. De Mustang is dus nog geen museumstuk en de auteur eindigt terecht met de woorden dat „this is only to be expected of an aircraft that was undoubtedly the best all round single-seat fighter of the Second World War”.

Een boek om te hebben, speciaal voor hen die de Mustang hebben gekend of zijn geïnteresseerd in het verhaal van de Tweede Wereldoorlog.

M. W. A. WEERS, kol Klu

De doctrine voor de inzet van Amerikaanse strategische wapens en de verdediging van Europa

Op 10 januari jl. kondigde James L. Schlesinger, minister van defensie van de Verenigde Staten, een aantal wijzigingen aan in de doctrine voor de inzet van Amerikaanse strategische wapens.

Deze wapens, die tot dusverre hoofdzakelijk waren bestemd voor een aanval op de stedelijke agglomeraties van een eventuele tegenstander, zouden voortaan moeten dienen om in geval van een conflict eveneens militaire doelen aan te vallen op het grondgebied van de Sovjet-Unie of haar geallieerden. De vraag is nu, of deze wijziging de mogelijkheden tot afschrikking vermeerderde en als gevolg daarvan de stabiliteit van de verhoudingen tussen de beide supermachten vergrootte óf dat het effect daarentegen was dat een einde werd gemaakt aan de onschendbaarheid van zowel het Russische als het Amerikaanse grondgebied, waardoor een militair treffen tussen beide landen minder onwaarschijnlijk wordt.

In dit artikel wordt vooreerst getracht de gegevens die openbaar zijn gemaakt samen te vatten, waarna wordt gepoogd de gevolgen van deze beslissing voor de verdediging van Europa te evalueren.

Algemene defensieproblematiek

De taak van de Amerikaanse strategische strijdkrachten is tweeledig. In de eerste plaats dienen zij een tegenstander te weerhouden van een nucleaire aanval en — tot op zekere hoogte — van een grootscheepse conventionele aanval gericht tegen de VS of haar bondgenoten. In de tweede plaats dienen zij, indien de

men elders tot een productie in licentie te geraken. Op dat ogenblik stelde de vice-president van NAA, John Leland Atwood, de Britten voor dat NAA op korte termijn een jachtvliegtuig zou bouwen dat superieur was aan de P-40. Behalve enkele vage ideeën over de vormgeving bestond dit nieuwe vliegtuig zelfs nog niet op papier! Op 24 april 1940 kwam het „groene licht” voor de ontwerpers af en op 26 oktober 1940 maakte het prototype reeds zijn eerste vlucht! De Mustang (de naam werd ontleend aan het liedje „Saddle your blues to a wild mustang and gallop your troubles away”) was een zeer geavanceerd model. De firma had nog nooit een jachtvliegtuig ontworpen en juist daardoor slaagde men erin in ontwerp en constructie de laatste ontwikkelingen op aërodynamisch gebied te verwerken, ongehinderd door gewoonten of tradities.

Het oorspronkelijke model bezat hetzelfde bezwaar als de P-40: de Allison-motor liet geen goede prestaties op grote hoogten toe. Het vliegtuig werd daarom voornamelijk ingezet voor tactische (foto)verkenningen en voor steun aan grondtroepen. De RAF — de USAAF toonde tot dan nauwelijks interesse — meende echter dat „a bit more poke” ofwel een groter motorvermogen gewenst was. Rolls Royce testvlieger Ronald Harker nam daarop het initiatief de P-51 uit te rusten met de nieuwe Rolls Royce Merlin 61 die ook in de Spitfire was ingebouwd. Het resultaat was verbluffend en de adjunct-luchtmachtattaché van de VS in Londen, majoor „Tommy” Hitchcock, besloot dan ook zich volledig in te zetten voor invoering van de Mustang in de USAAF. Ondanks aanvankelijke tegenwerking slaagde hij daarin volledig. Tragisch genoeg kwam hij zelf bij een ongeval met een P-51 om het leven. De nieuwe Mustangs kwamen juist op tijd in Engeland aan om als

lange-afstandescortejagers te worden ingezet bij de massabombardementen die de USAAF overdag op Duitsland uitvoerde, en die zonder de dekking die dit éénpersoonsvliegtuig met zijn bereik van circa 500 mijl kon geven, tot mislukking zouden zijn gedoemd.

Freeman beschrijft op boeiende, indringende wijze hoe de P-51 — waarvan in totaal ruim 15.000 stuks werden gebouwd — werd ingezet bij de Britse, Canadese, Amerikaanse en geallieerde luchtmachten bij Noorwegen, in het Middellandse-Zeegebied, boven het vasteland van Europa, maar evenzeer in Birma en in het gebied van de Stille Oceaan. Deze hoofdstukken worden afgewisseld met persoonlijke herinneringen van hen die de P-51 vlogen, met inbegrip van een hoofdstuk over het gebruik van de Mustang tijdens de strijd in Korea. Nog vandaag vliegen in de VS ongeveer 100 P-51's rond als sport- of zakenvliegtuig. De Mustang is dus nog geen museumstuk en de auteur eindigt terecht met de woorden dat „this is only to be expected of an aircraft that was undoubtedly the best all round single-seat fighter of the Second World War”.

Een boek om te hebben, speciaal voor hen die de Mustang hebben gekend of zijn geïnteresseerd in het verhaal van de Tweede Wereldoorlog.

M. W. A. WEERS, kol Klu

De doctrine voor de inzet van Amerikaanse strategische wapens en de verdediging van Europa

Op 10 januari jl. kondigde James L. Schlesinger, minister van defensie van de Verenigde Staten, een aantal wijzigingen aan in de doctrine voor de inzet van Amerikaanse strategische wapens.

Deze wapens, die tot dusverre hoofdzakelijk waren bestemd voor een aanval op de stedelijke agglomeraties van een eventuele tegenstander, zouden voortaan moeten dienen om in geval van een conflict eveneens militaire doelen aan te vallen op het grondgebied van de Sovjet-Unie of haar geallieerden. De vraag is nu, of deze wijziging de mogelijkheden tot afschrikking vermeerderde en als gevolg daarvan de stabiliteit van de verhoudingen tussen de beide supermachten vergrootte óf dat het effect daarentegen was dat een einde werd gemaakt aan de onschendbaarheid van zowel het Russische als het Amerikaanse grondgebied, waardoor een militair treffen tussen beide landen minder onwaarschijnlijk wordt.

In dit artikel wordt vooreerst getracht de gegevens die openbaar zijn gemaakt samen te vatten, waarna wordt gepoogd de gevolgen van deze beslissing voor de verdediging van Europa te evalueren.

Algemene defensieproblematiek

De taak van de Amerikaanse strategische strijdkrachten is tweeledig. In de eerste plaats dienen zij een tegenstander te weerhouden van een nucleaire aanval en — tot op zekere hoogte — van een grootscheepse conventionele aanval gericht tegen de VS of haar bondgenoten. In de tweede plaats dienen zij, indien de

Deze rubriek bevat uittreksels uit binnen- en buitenlandse publicaties. De verantwoordelijkheid van de redactie beperkt zich tot een juiste weergave van de inhoud van de artikelen.

afschrikking faalt, te riposteren op een dergelijke aanval.

Het evenwicht dat in de loop van het voorbije decennium geleidelijk aan is ontstaan tussen de strategische middelen van de beide wereldmachten, alsmede het feit dat voor de verdediging van Europa werd overgegaan op de „flexible response“-doctrine, hadden Washington reeds ertoe gebracht raketten en vliegtuigen te bestemmen voor bepaalde „counter force“-taken, d.w.z. gericht tegen het militaire potentieel.

Een aantal gebeurtenissen van de laatste jaren heeft geleid tot een dusdanige wijziging van situatie en doctrine dat de Amerikaanse publieke opinie, de bondgenoten en zonder twijfel eveneens de leiders achter het IJzeren Gordijn daarvan in kennis moesten worden gesteld. Deze gebeurtenissen betreffen in essentie:

— het SALT-akkoord van mei 1972 en

— het bewapeningsprogramma en de technische vooruitgang van de SU.

Het SALT-akkoord, dat een kwantitatieve en kwalitatieve beperking betekende van de antiraketsystemen, rechtvaardigde een wederzijds loslaten van het streven naar een onfeilbare verdediging tegen de raketten van de tegenstander. Op het gebied van de offensieve wapens mocht terzelfder tijd het numerieke overwicht aan raketten naar de SU verschuiven omdat het geringere aantal draagraketten aan Amerikaanse zijde meer dan ruimschoots werd gecompenseerd door het grotere aantal mee te voeren ladingen: de VS passen immers het MIRV-systeem toe. Overigens zou de SU deze laatste techniek voor haar grondraketten sedert 1973 ook beheersen; zij is doende een intensief programma af te werken voor het perfectioneren van haar bestaande en het produceren van nieuwe typen raketten. Dit betekent een potentiële bedreiging

van het Amerikaanse grond-grondstelsel.

Washington blijft bij dat alles niet passief. De reacties bestaan uit:

— een vervolmaking van de bestaande wapens en de herhaalde verzekering het numerieke overwicht niet naar het andere kamp te laten overgaan;

— een poging, tijdens de SALT-II-besprekingen een „wezenlijke“ gelijkwaardigheid te bereiken die rekening houdt met kwalitatieve en kwantitatieve factoren;

— ten slotte een wijziging van de doelstellingen van de strategische strijdkrachten.

Dat laatste interesseert ons hier in het bijzonder. De wijziging bestaat hieruit — we zeiden het reeds — dat aan de nucleaire wapens van de strategische strijdkrachten militaire doelen worden opgedragen, zowel nucleaire als conventionele. Daaruit vloeit niet voort dat de bestaande capaciteit, gericht tegen stedelijke agglomeraties, wordt verlaagd: behalve die vergeldingstaak krijgen de wapens voortaan ook het vermogen om te worden gebruikt tegen de strijdkrachten van de tegenstander. Deze ontwikkeling is voornamelijk mogelijk geworden door een aantal technische aspecten, zoals:

— een betere kennis van de exacte lokatie van de doelen dank zij waarnemingen met behulp van satellieten;

— de hoge graad van nauwkeurigheid van de wapens, waardoor het risico van onnodige schade wordt verminderd;

— de mogelijkheid in het geheugen van de wapens een aantal doelen in te brengen en de keuze te maken op het moment van de lancering, afhankelijk van de aard van het conflict;

— ten slotte de overvloed aan wapens in verhouding tot het aantal doelen als gevolg van enerzijds de invoering van het MIRV-systeem en anderzijds het afzien van een anti-raketverdedigingsstelsel sedert SALT-I.

Overigens gelden deze aspecten in meer of mindere mate ook voor de SU.

De technische ontwikkelingen hebben dus een politiek-strategische beslissing mogelijk gemaakt die de VS in geval van een niet-totale nucleaire aanval in staat stelt eventueel ook een andere mogelijkheid te kiezen dan de vernietiging van de vijandelijke steden waarop als enig antwoord de vernietiging van de eigen steden zou moeten volgen. Wanneer de geloofwaardigheid van een dergelijke riposte in twijfel wordt getrokken, door de bondgenoten of door de tegenstanders, is er sprake van een verzwakking van de afschrikking. Dat is hier echter onvermijdelijk; nu immers de SU beschikt over het vermogen een beperkte aanval met grote nauwkeurigheid uit te voeren, moeten de VS in staat zijn op hetzelfde niveau te antwoorden.

Om doelmatig te zijn dient ook de afschrikking te zijn gebaseerd op een aantal alternatieven dat ten minste even groot is als het aantal mogelijkheden dat voor de tegenstander openstaat. Het is steeds een van de doelstellingen van de krijgskunde geweest de tegenstander voor situaties te plaatsen waarop hij zich niet heeft voorbereid: het is daarom een heilige plicht voor een ieder die voor de verdediging verantwoordelijk is, de mogelijkheden van de tegenstander te analyseren en zich voor te bereiden op wat daartegen moet worden gedaan.

De verantwoordelijke Amerikaanse autoriteiten beklemtonen dat het hier niet erom gaat zich te voorzien van een „first strike“-capaciteit waarmee alle offensieve middelen van de tegenstander in één slag zouden kunnen worden vernietigd. Geen van beide supermachten is daartoe in staat, al was het alleen maar omdat de onderzeeboten niet gelijktijdig buiten gevecht kunnen worden gesteld. De nieuwe politiek voegt aan

de strategie van het aangepaste antwoord dan ook een geloofwaardige dreiging toe, die zich niet langer beperkt tot Europa maar zich evenzeer uitstrekt over het eigen grondgebied van de beide wereldmachten.

Gevolgen voor de verdediging van Europa

In zijn Jaaroverzicht voor het congres geeft minister Schlesinger nog een andere reden voor het door hem ontwikkelde beleid: „Wij zijn niet bereid”, zegt hij, „werkeloos toe te zien wanneer een vijand een of meer van onze bondgenoten zou bedreigen met zijn nucleaire middelen, omdat hij erop rekent dat wij niet beschikken over een toereikend assortiment aan middelen en evenmin vastbesloten zijn hem (en de bondgenoten die hem steunen) zodanig in zijn eigen kracht te treffen dat zijn streven een hoge prijs kost en uiteindelijk tot mislukken is gedoemd.”

Het schijnt derhalve duidelijk dat de aangekondigde beslissingen naar de mening van de Amerikaanse minister van defensie een versterking betekenen van de nucleaire garantie voor de bondgenoten en van de mate van afschrikking. Deze gedachte behoeft een nadere analyse.

Zoals bekend is de doctrine inzake de verdediging van het Atlantisch bondgenootschap overgestapt van „massive retaliation” op „flexible response”. Frankrijk, dat destijds zijn troepen uit het bondgenootschap terugtrok, heeft daarna niet ingestemd met de nieuwe doctrine. De reden daarvoor is ongetwijfeld de vrees dat daaruit een vacuüm tussen het Europese oorlogstoneel en het grondgebied van de beide supermogendheden zou voortvloeien; bovendien dreigt er een onderbreking op te treden tussen de inzet van enerzijds de tactische en anderzijds de strategische wapens. Het heeft er de schijn van dat de thans genomen maatregelen deze argumenten afzwakken, aangezien nu de Amerikaanse strategische wapens kunnen worden gebruikt voor tactische taken tegen doelen die binnen het grondgebied van de SU zelf zijn gelegen.

Een paragraaf uit de bij het 25-jarig bestaan van het bondgenootschap opgestelde Verklaring van Ottawa zegt dat, nu er nagenoeg een strategisch evenwicht is bereikt tussen de VS en de SU, het probleem van de Europese defensie van meer specifieke aard wordt. Zonder twijfel wil deze

tekst beklemtonen dat, terwijl de VS slechts kwetsbaar zijn bij gebruik van de strategische wapens waardoor onmiddellijk een overeenkomstig antwoord zou worden uitgelokt, Europa kwetsbaar is voor zowel tactische nucleaire als conventionele wapens en zelfs voor politieke druk indien het zich onvoldoende verdedigd acht.

De Amerikaanse beslissingen zijn zeker niet in staat die specifieke problemen van de Europese defensie op te lossen. Indien zij echter betekenen dat de VS, in geval van een conflict op het Europese vasteland, bereid zijn militaire doelen in de SU aan te vallen, dan moet worden aanvaard dat het grondgebied van deze beide mogendheden niet langer voor vijandelijke wapenwerking kan worden gevrijwaard, met uitzondering misschien van de bevolkingscentra indien de verdediging zich daarop concentreert.

Twee mogelijke redeneringen kunnen op deze gedachtengang volgen. Indien men reeds van mening was dat de SU erop rekende dat elk mogelijk, zelfs beperkt conflict in Europa de VS zou brengen tot escalatie naar het strategische niveau, dan betekenen de thans genomen beslissingen dat de afschrikking is verzwakt en daarmee ook onze veiligheid.

Indien men echter in deze veronderstelling een dergelijk ingrijpen van de VS voor weinig geloofwaardig hield, dan betekenen de beslissingen dat de tegenstander in het vervolg wel zal moeten rekenen met de waarschijnlijkheid van een aanval op zijn grondgebied met strategische middelen.

Daarmee is een nieuwe trede toegevoegd aan de ladder van de escalatie die bij elk conflict mogelijk is. Er vindt voortaan een zekere vermenigvuldiging plaats van de opdrachten die aan de verschillende wapens kunnen worden gegeven daar zij alle, zonder onderscheid, zullen kunnen worden ingezet tegen tactische doelen. Het duidelijkst kan men zich de gevolgen van deze gewijzigde situatie voorstellen als men zich indenkt wat er zou zijn gebeurd als de Amerikaanse strategie zich in omgekeerde richting had ontwikkeld, d.w.z. naar een doctrine waarin de strategische wapens uitsluitend worden gereserveerd voor de vergelding van een aanval op Amerikaanse steden: zouden de Europeanen dat hebben opgevat als een vergroting van hun veiligheid?

Om al deze redenen mag men concluderen dat minister Schlesinger terecht stelt dat zijn beleid een betere veiligheid van de Europese bondgenoten waarborgt. Er is echter wel een voorwaarde gesteld en deze heeft juist betrekking op de vooruitgeschoven wapensystemen op het Europese vasteland die in staat zijn doelen in de SU te treffen.

Verondersteld wordt nu dat de Sovjets tijdens de SALT het terugtrekken eisen van deze wapens — die zij tot het Amerikaanse potentieel rekenen — waarmee het niveau van de nucleaire operaties strikt zou zijn voorbehouden aan de beide wereldmachten. Dat zou dan betekenen dat de SU alle mogelijkheden zou behouden voor de vernietiging van West-Europa en dit laatste daarop geen enkel antwoord zou hebben (met uitzondering van de Franse en Britse kernwapens).

De huidige uitbreiding van de taakstelling van de strategische wapens zou dan kunnen worden geïnterpreteerd als de voorbereiding op het terugtrekken van de strategische wapens uit hun vooruitgeschoven bases in Europa. Vandaar, dat de tweede fase van de SALT juist voor de Europeanen belangrijker is dan de eerste.

Voorshands heeft de Amerikaanse regering elke discussie over de wapens op vooruitgeschoven bases (in Europa) van de hand gewezen; dat kan men slechts toejuichen. Daarbij moet echter niet over het hoofd worden gezien dat, ondanks de Atlantische solidariteit, het begrip afschrikking in Amerikaanse ogen begint met het beschikken over de capaciteit om elk denkbaar conflict tegen de laagste kosten op te lossen; voor de Europeanen daarentegen berust afschrikking vooral op de dreigende nucleaire escalatie die uiteindelijk kan leiden tot het risico van onaanvaardbare vernietiging.

De conceptie voor de inzet van de Amerikaanse strategische wapens, die wij hebben getracht te analyseren, lost dit probleem niet op. Indien zij echter geen gevolgen heeft voor de aanwezigheid en de taakstelling van de nucleaire wapens in West-Europa, kan ze bijdragen tot het op een hoog peil handhaven van het besef van veiligheid van de Europeanen.

„La doctrine d'emploi des armes stratégiques américaines et la défense de l'Europe”, in „Défense Nationale”, oktober 1974

E. J. M. THIELEN, Ikol td